

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**DEMOKRATİKLEŞME SÜRECİNDE CUMHURİYET
DÖNEMİ TÜRKİYESİNE SOSYOLOJİK BİR BAKIŞ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ömer ÖZEL

Enstitü Anabilim Dalı: Sosyoloji

Tez Danışmanı: Prof. Dr. M. Sait DOĞAN

HAZİRAN-2008

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DEMOKRATİKLEŞME SÜRECİNDE CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRKİYESİNE SOSYOLOJİK BİR BAKIŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ömer ÖZEL

Enstitü Anabilim Dalı : Sosyoloji

Bu tez 02 /06 /2008 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği ile kabul edilmiştir.

Prof.Dr.
Mehmet Sait DOĞAN
Jüri Başkanı

☐ Kabul
☐ Red
☐ Düzeltme

Yrd.Doç.Dr.
Zeynep Gökçe AKGÜR
Jüri Üyesi

☐ Kabul
☐ Red
☐ Düzeltme

Yrd.Doç.Dr
Cevdet ŞANLI
Jüri Üyesi

☐ Kabul
☐ Red
☐ Düzeltme

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Ömer ÖZEL

02.06.2008

ÖNSÖZ

Cumhuriyet dönemi itibariyle Türkiye'nin demokrasi seyrini ortaya koymak, çok partili hayata geçişle birlikte resmileşen demokratik gelişmelerin yorumlanması ve bu bağlamda güncel değerlendirmelerde bulunulmaya çalışılmıştır. Bu çalışmayı büyük bir titizlikle yöneten, çalışma süresince yüksek bilgi ve tecrübelerinden istifade ettiğim kıymetli hocalarım Sayın Prof. Dr. M. Said DOĞAN'a ve Yrd. Doç. Dr. Zeynep Gökçe AKGÜR'e teşekkürlerimi sunarım.

HAZİRAN 2008

Ömer ÖZEL

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
SUMMARY	v
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1. DEMOKRASİ NEDİR?.....	7
1.1. İlk demokrasi girişimi (Solon'un kanunları).....	8
1.2. Demokratik rejimin temel kuruluş ilkeleri	9
1.3. Demokratik rejimin işleyiş ilkeleri.....	10
1.4. Demokratikleşme için şartlar	11
BÖLÜM 2. TOPLUMSAL YAPI VE DEMOKRASİ.....	14
2.1. Türk Toplumunu ve Demokrasi.....	21
2.1.1. Osmanlı'dan Günümüze Demokrasi.....	24
2.2. Batı medeniyeti ve demokrasi.....	30
2.3. Karşılaştırma.....	34
BÖLÜM 3. ATATÜRK VE DEMOKRASİ.....	37
3.1. Atatürkçülük ve demokrasi	40
BÖLÜM 4. CUMHURİYET VE DEMOKRASİ İLİŞKİSİ.....	42
4.1. Cumhuriyet kültürü	42
4.2. Demokrasi kültürü.....	44
BÖLÜM 5. TEK PARTİ DEVLET ALGISI.....	47
BÖLÜM 6. ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞ SÜRECİ.....	49
6.1. Demokrasiye geçiş çabaları... ..	50
6.2. Çok partili yaşama geçiş.....	52
6.3. 27 Mayıs 1960 darbesi.....	53

6.4. 12 Mart 1971 darbesi.....	56
6.5. 12 Eylül 1980 darbesi.....	57
BÖLÜM 7. DEMOKRASİDE ASKER SİVİL İLİŞKİSİ.....	60
7.1. Demokrasi ve askerler.....	60
7.2. Milli güvenlik kurulu ve darbeler.....	61
7.3. Darbeler ve karşılaştırmaları.....	63
7.4. Rejim koruyuculuğu.....	63
BÖLÜM 8. DEMOKRASİMİZİN GERİ KALMASININ NEDENLERİ	64
8.1. Bürokrasi ve demokrasi.....	65
8.2. Demokrasi ve eğitim.....	66
8.3. Demokrasi ve istikrar.....	69
8.4. Demokrasi ve gelişme.....	72
8.5. Demokrasi ve demokrat parti.....	73
8.6. Demokrasi ve çıkar.....	74
8.7. Saydamlık.....	78
8.8. Tarihsel birikim eksikliği.....	75
8.9. Demokrasi ve meşruiyet sorunu.....	77
8.10. Medya ve demokrasi.....	82
8.11. Demokrasi ve Düşünmek.....	84
BÖLÜM 9. DEMOKRASİMİZİN ÇARPIKLIKLARI.....	86
9.1. Demokraside aydınların önemsizleştirilmesi.....	87
9.2. Türkiye ve demokrasi.....	88
9.3. Demokrasinin güncel sorunları.....	91
9.3.1. Temsili demokrasi krizi.....	93
9.3.2. Temsili demokrasi krizinin nedenleri.....	94
9.3.3. Yasal yanlışlıklar.....	99
SONUÇ.....	97

KAYNAKÇA.....	108
ÖZGEÇMİŞ.....	111

Tezin Başlığı: Demokratikleşme Sürecinde Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sine Sosyolojik Bir Bakış	
Tezin Yazarı: Ömer ÖZEL	Danışmanı: Prof. Dr. M. Sait DOĞAN
Kabul Tarihi: 02.06.2008	Sayfa Sayısı: IV(ön kısım) + 111(tez)
Anabilimdalı: Sosyoloji	
<p>Bu çalışmanın amacı cumhuriyet döneminde, demokratikleşme sürecinde Türkiye’de yaşanan askeri darbeleri, nedenlerini, sonuçlarını irdelemek ve halkın demokrasi algısında meydana gelen değişimi ortaya koymaktır.</p> <p>Türkiye’de demokrasi 80 yılı aşkın macerasında şüphesiz belli bir noktaya ulaşmıştır ancak; varılan bu noktanın ne kadar demokratik olduğu veya demokrasinin ne kadar ilerlediği konusunda kafalarda sorular oluşmuştur. Demokrasinin her milletin kültürüne göre farklı şekle bürünmesi tabiidir. Çünkü her milletin farklı coğrafyalarda yaşaması, farklı demokrasi algılarına neden olacaktır. Ki tarihi süreçte bu yönde işaret etmektedir. Örneğin; Almanya’da Nazi döneminde yaşananlar ile Türkiye’yi veya Türkiye de yaşananları kıyaslamak imkansızdır. Bu anlamda bakıldığında Türkiye bu süreçte bazı kazalar yaşamış ve bu kazaları sanılanın aksine daha az kanlı, daha az çatışmalı bir şekilde atlattmıştır. 40 yıllık rejimi oturtma planının arkasından gelen çok partili hayata geçişle birlikte Türkiye diğer dünya ülkelerinden çok farklı ve demokrasiyi en saf anlamıyla yaşamış ancak gerek eğitim, gerekse kültür olarak reel anlamda demokratik bir rejime geçmeye hazır olmamasının bedellerini, o dönemin iktidarlarının yaptığı acemilikler sonucunda ödemıştır. Mustafa Kemal Atatürk’ün demokratik yaşama geçiş için denemeleri bu hazırlıksızlığın sinyallerini daha evvelden vermiştir.</p> <p>Sonuçta eğitimsiz demokrasi diyebileceğimiz demokrasi ile alakası olmayan bir sistem ile Türkiye ilerlemeye çalışmaktadır. 1950’lerin Türkiye’sinde ve daha sonrasında yaşanan demokratikleşme hareketi yerini takım tutar gibi oy verme siyasi bilincine itmiş ve insanlar demokrasiyi sadece oy verme olarak algılamış oy karşılığı beklentilerini bulamayınca yada alamayınca isyan etmiş, demokrasiye olan inancı kalmamış ve pasifleşmiştir. Eğitimsizliğin oluşturduğu bu yapı sonucunda kemikleşmiş siyasi kadrolar, iktidara gelmenin veya meclisten bir sandalye sahibi olmanın, halka hizmet değil de kişisel tatmin halini aldığı bu günleri bize yaşatmaktadır.</p>	
Anahtar Kelimeler: Demokrasi, askeri darbeler, eğitim, cumhuriyet	

Title of the Thesis: A Sociological View to During the Process of Democratization of Turkey in the Period of Republic.	
Author: Ömer ÖZEL	Supervisor: Prof. Dr. M. Sait DOĞAN
Date: 02.06.2008	Nu. of Pages: IV(pre text) + 111 (main body)
Department: Sociology	
<p>The aim of this study, searching for the military strokes, reasons and results for them and the changes of public's perception about democracy, during the process of democratization of Turkey, in the period of Republic.</p> <p>Although democracy in Turkey has been existed over 80 years, there are stil some questions about progress of democracy in Turkey and the position that we reached now. This is normal that democracy is shaped by culture. Because every cultures live in different geographies and they have different perception of democracy ; history shows it to us. For example it is impossible to compare the period of Nazi and also at that time what has happened in Turkey. If we look at history with that viewpoint Turkey had some events and wars but not that much to be expected. After 40 years of planning how to place the democracy; Turkey passed into the poly-party system in political administiration. Although Turkey lived with the democracy in a very simple and clear way, it paid the subsitional because of the politics' lack of experiences but before that Mustafa Kemal Atatürk had been tried it which also showed it would be hard to do.</p> <p>Eventually Turkey try to live with the democracy which is without education and irrelevant with real democracy. In 1950's and after 1950's in Turkey people have been voting for political parties like being fun of footbal team. People have thought democracy is just voting so they have expected something and if they didn't get it, they lost their belief for democracy. These are because of taking not good education. Now we can see the most politics and parties, that are ossified, just try to have a place in parliamentary not to serve to the public.</p>	
Key Words: Democracy, Military strokes, Education, Republic.	

GİRİŞ

Demokratikleşme, bütün dünyada nüfusun giderek artan bir bölümünün yönetimde ve siyasette güç sahibi olma talebidir. Yönetim ve yönetme teknolojileri giderek daha fazla sofistike oldukça, genelde “demokratik” olduğu düşünülen devletlerde bile, pek çok insanda giderek artan bir marjinalleşme duygusu da ortaya çıktı. Yüksek teknolojiye yönetime ve büyüyen bürokrasilere, yirminci yüzyılda yönetsel operasyonların artan kapsamı ve oylumu eşlik etti. Bu teknolojiler, daha geleneksel otokrasileri hem sağ hem solu görece olarak daha etkili otoriter diktatörlüklerine, eski tarz demokratik cumhuriyetlerin liderlerine kitleleri manipüle etme ve katılımcı siyasetten uzaklaşma duygusunu yaratma yeteneğine sahip seçkinlere dönüştürebilirdi. Dünyanın her tarafında toplumların modernleşmesi ve teknikleşmesi, giderek artan sayıda insanın, teknoloji nedeni ile sansür edilemeyen bilgiye daha fazla ulaşmasına yol açtı. Sanayileşmiş ülkelerin yanı sıra Üçüncü Dünya ülkelerinde de, “halkın uzağında” ve baskıcı görünen büyük ölçekli yönetim kurumlarına yönelik artan bir farkındalık ve karşıtlık vardı. Sağ ve sol otoriter rejimlerinde ve kabul edilen demokrasilerde, giderek daha fazla insan, daha fazla güç ve katılım talep etmeye başladı. Demokratikleşme ve her türden yönetici yapıları dönüştürme hareketleri, bu mayadan doğdular.

Teoride, halkı yönetime daha fazla katmanın ve uygulanabilir bir halk gücü duygusu sağlamanın birçok yöntemi bulunabilir. Ne var ki, yirminci yüzyılın sonunda, bu arzuları ifade etmenin en yaygın kabul gören şekli, demokrasi talebidir. Bütün dünyada demokratik devrimlere ve hareketlere temel sağlayan şey, demokrasi ile bağlantılı kavramlar ve imgeler mirasıdır. Demokrasi söylemi, pek çok toplumda, egemen siyaset söylemi oldu. En otoriter diktatörlerin bile demokrasi dili konuşmak zorunda olmalarının nedeni budur. Demokrasi mirası karmaşık olduğu için, bu söylem tartışılmalıdır (Esposito ve Voll, 1998).

Osmanlı da merkezi iktidarın gücünü sınırlamak yönündeki ilk ciddi girişim İngiltere’den 600 yıl sonra 1807’ de padişahlık ayanlar arasında imzalanan Sened-i İttifak’la ortaya çıkmış ve bu da ancak var olan sistemin bozulmasıyla mümkün olabilmiştir. Osmanlı da iktidarı sınırlama ve gerçek anlamda hukuk devleti olma

yönündeki ikinci ciddi hareket 1839 Tanzimat fermanıdır. Bu hareket esas itibarıyla hukuk devleti kurmak ve bireye hak tanımak ötesinde batı ülkelerini ve kamuoyunu tatmin ederek devletin dağılmasını önlemek ve batının desteğini sağlayarak devleti kurtarmaktır. (Yılmaz, 2000:348). İngiltere ile arada bu kadar fark olması nedeniyle batı medeniyetlerinin demokrasiye daha yatkın olduklarını söyleyebiliriz.

Batıda demokrasiyi mümkün kılan bir diğer gelişme; toplumda ve siyasi alanda kilisenin ve dolayısıyla dinin etkisinin kırılmasıdır. Bu gelişme farklı inançlara hoşgörü göstermeyi ve özgürlüğe yol açtığı gibi giderek yönetimin temelini insan olmasının da kapılarını açmıştır. Batıda kilise ile birlikte Katoliklik gerilerken birey ve özgürlüğü ilke, prensip ve çalışmaya önem veren Protestanlık öne çıkmıştır. Bu süreçte Rönesans ve reformla birlikte rasyonel ve deneyci zihniyetin toplumda gelişmesi mümkün olmuştur. Buna karşılık Osmanlı ortaçağdaki skolastik dönemi yaşamamıştır. Hatta daha ötede ortaçağda skolastiğin sınırlarını zorlamış ama aşamamıştır. Dolayısıyla bu çatışmalar bizde yaşanmazken sorgulayıcı Rönesans zihniyeti de oluşmamıştır. Nihai anlamda sınai ve ticari bir gelişmenin ürünü olan, bireyi özgürleştiren büyük ticari ve sınai kentlerde oluşmadığından özgür ortam tam olarak oluşmamıştır. Geleneksel yapıdaki herkesin ve her şeyin statüsünün ve yerinin belli olması süreci devam etmiştir. Rönesans'ın, yani özgür aklın bağımsızlaşması ve özelliğini kazanması süreci bizde tam anlamıyla yaşanmamıştır. Böyle derin bir hesaplaşma olmamıştır. Daha sonra batının etkisiyle ortaya çıkan fikir akımları da batıdaki akıl ve din arasında olduğu gibi derin bir hesaplaşmaya girilmemiştir (Yılmaz, 2000:356).

Nitekim Osmanlıdaki demokratik gelişmelerde yönetimi sınırlama, hukuk devleti kurma, halkı yönetime katma yönünde ılımlı bir tarzda gelişirken cumhuriyet her şeyi bir anda yapmak istediğinden tepeden inmece olmuş ve sonuçta da devrimler adına demokrasinin temeli olan birey ve halk ikinci plana düşmüştür. İyi niyetli çabalara rağmen demokraside gelişme başarılamamıştır. Hatta devrimler o denli önemli olmuştur ki cumhuriyetin altı ilkesi arasında demokrasiye yer verilmemiştir. Bu çelişki daha sonrada sürmüş ve devrimler ile demokrasi gerginliği tüm seçkinlerini ve demokrasiyi test eden önemli gösterge haline gelmiştir. Bu süreçte demokrasinin

devrimi tehdit ettiğini düşünen aydın-yöneten kesimler demokrasiye şüphe ile bakmıştır (Yılmaz, 2000:361).

Demokrasi dinamik bir kavram, kendi içinde değişiyor. Siyasi tarihe baktığımız zaman 1900'lerden beri böyle içine girmeye çalıştığımız toplumlarda dahi değişmiştir ki; bu toplumlarda Marksist bir görüş, otoriter rejim gelmiş, düşünceyi ortadan kaldırmış; faşist sistem gelmiş düşünceyi ortadan kaldırmış, Nazist bir sistem gelmiş düşünceyi ortadan kaldırmış 1950'lere baktığımız vakit, bugün bizimde kaldırmaya çalıştığımız normların bazı ülkelerde bulunduğunu görüyoruz. Unutmayalım 1950'li yıllarda bunlar vardır. 1970'lere kadar da Amerika'da ırkçılıkla mücadele edilmiştir. Dolayısıyla demokrasi devamlı değişen bir kavramdır; biz de buna yetişebilmek için bu değişiklikleri yapmak mecburiyetindeyiz. Demokrasilerde herkesin bir görüşe sahip olması ve bunu rahatlıkla açıklaması gerekir (Yarsuvat, 1995:55).

Cumhuriyet'in kuruluşunda otoriter rejimlerin revaçta olması devletçi bir anlayış ve üslubu beslediği gibi, İkinci Dünya Savaşı sonrası otoriter rejimlerin yenilmesi ve demokratikleşme yönündeki dış baskılarda 1950'de çok partili sisteme geçilmesine ve iktidarın değişmesine yol açıyor. Ancak tek partiye göre dizayn edilmiş siyasal sistem ve alışkanlıklar çoğulcu yapının düzgün işlemesine engel oluyor. Tek parti döneminin alışkanlıkları ve kültürüyle yetişen eski siyasetçi ve sivil asker bürokratlar statü kayıplarını kabul edemiyorlar ve 1960'da askeri bir müdahale ile bu döneme son veriliyor (Yılmaz, 2000:379).

1961 anayasasıyla siyasal iktidara sınır getiren ve bazı kurumları denetlemeye çalışan bir yapı ortaya çıkıyor. Ancak geçmiş çatışmalarında katkısı ile siyasal partilerin birbirleriyle uzlaşmaya yanaşmamaları sonucu siyasal çatışmalar ve kutuplaşma artıyor ve ülke yönetimi zorlaşıyor. Bu dönemde (1971) askeri uyarılarla karşılaşılıyor ve yönetimin yetkisi arttırılıyor ve daha iyi işlemesi için bazı tedbirler alınıyor. Ancak bunlar sorunların çözülmesi için yeterli olmuyor ve 1980'de askeri bir müdahale sonucunda yeni ve daha otoriter bir yapıya geçiliyor.

1982 anayasası daha önceki krizleride çözmek için bazı düzenlemelere giderek yeni bir dönem açmış ve devleti yetkilendirerek sosyal ve siyasal çatışmaları önlemeye çalışmıştır. Bu dönemde bürokratik merkezi oluşturan asker ve siviller arasında kopma ve gerginlikler oluşmuştur. Siyasal iktidar hükümet ve devlet kanadı olarak

düzenlenmiştir. Anayasa asker yapıcıların bazı etkisiyle bazı konuları halkın iradesine bırakılmayacak düzeyde hassas konular olarak nitelemiştir. Kısaca yöneten bir demokrasi amaçlanmış ve katılmaya bazı sınırlar getirilmiştir (Yılmaz, 2000:380).

Seçim sonucuna ilk tepki, önceki dönemin sivil-asker, bürokrat ve aydın ittifakının yeniden oluşmasına ve iktidara direnmesidir. İkinci gelişme halk tarafından seçilen hükümet kanadının anayasal yetki alını fiili olarak sınırlama girişimidir. Üçüncü aşama seçilmişlerin, seçilmemiş organların ezici muhalefeti nedeniyle yasal yetkilerini kullanamaması veya iktidara bırakmasıdır.

Demokrasilerde halk tarafından seçilmiş organlar, anayasal yetkilerini, seçilmemiş organların (fiili olsa bile) ezici muhalefete tabii olmadan kullanabilmelidir. Eğer ordu mensupları, yerleşik memurlar ya da devlet yöneticileri seçilmiş sivillerin özgürce hareket edebilme kapasitelerini sınırlıyorsa ya da halkın temsilcileri tarafından alınan kararları veto ederse demokrasi tehlikeye girer. Bu ise olumsuz bir durumdur. İşte bugün Türkiye’de demokrasinin böyle bir gelişme ile tehdit edildiğine dair ciddi şüpheler vardır. Bu da demokrasimiz açısından olumlu bir şey değildir. Bu noktada hukuki bir yapı ötesinde gündemi kimin belirlediğini ve kararların nasıl alındığının bilinmesi demokrasimizin daha iyi anlaşılması açısından yararlıdır (Yılmaz, 2000:381).

Türkiye’de cumhuriyet rejiminin yarım yüzyılı aşmış olmasına rağmen, demokrasinin tam olarak oturamamasının köklerini gelişmişlik düzeyinde aramak gerekmektedir. Batı ülkelerinin günümüzdeki çağdaş rejimleri, ancak yüzyıllarca süren bir savaşın sonunda geçerlik kazanabilmiştir. Türkiye’nin, bir az gelişmiş ülke olarak hemen onların düzeyine gelebilmesi son derece güçtür. Dünyadaki diğer az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin sahip oldukları sorunların bir kısmına, Türkiye Cumhuriyeti de sahip bulunmaktadır. İkinci dünya savaşı sonrasında sömürgecilik tasfiye edilmeye başlanmasıyla birlikte az gelişmiş ülkelerde ortaya çıkmaya başladı. Yüz yıllarca Batı’nın gelişmiş ülkeleri tarafından koloni yönetimleri altında sömürülen bu ülkeler, birden gelişme yarışına girince ne kadar geri kaldıklarını ve bırakıldıklarını gördüler.

Sosyal ve kültürel düşüklüğün rolü de, Türkiye’de demokrasi kurma çabalarında sürekli olarak problem olmuştur. Politikayı yürüten ve devleti yöneten kadroların yetiştirilmesi uzun zaman almış, halkın okur yazar olmaması, demokrasi karşıtı

çevrelerce sürekli olarak istismar edilerek, demokrasinin toplumsal tabanlarına sahip olarak toplum içinde kök salması önlenmiştir. İçerideki tutucu çevrelerin bu tutumu, dışarıdan da emperyalist güçler tarafından desteklenmiş ve Türkiye’de demokrasinin geliştirilmesi süreci zaman zaman kesilmiştir. İç ve dış güçlerin müdahaleci tutumları nedeniyle, Türk demokrasisi bir türlü kendi halinde bir gelişme sürecine sahip olamamış ve çağımızın son çeyreğinde yine kesilme tehlikesiyle karşı karşıya bırakılmıştır. Mustafa Kemal’in çizmiş olduğu tam bağımsızlık çizgisi içinde çağdaş uygarlık düzeyine demokratik yollardan ulaşmasını; Türkiye’nin gelişmesini ve çağdaş uygarlık toplumunun ileri gelen üyelerinden biri olmasını istemeyen güçler ve büyük devletler Türkiye’de demokrasiyi baltalamışlar; zaman zaman iç karışıklıkları kışkırtarak rejime ara verilmesi için gerekçe yaratmışlar ve çeşitli zorlamalarla demokratik sürecin üç kez kesilmesini başaramışlardır (390-391 “*Türkiye’nin Demokratikleşme Sorunu*”,1996).

Günümüzde demokrasi kavramı karışıklıklardan kurtulamadığı için bu gibi sorunlara net yanıtlar bulunması önem taşıyor. Bu bağlamda demokrasi tastamam ne anlama geliyor? Tarih içinde koruyucuları değiştikçe ilkeleri farklı biçimlerde yorumlanmış olsa da, demokrasi kavramı sonsuza dek esnek bir kavram değildir. Demokrasi tanımını belirlemek için girilen mücadele modern toplumların ayrılmaz özelliklerinden biridir. Ne var ki demokrasi keyfimizin istediği anlamı verebileceğimiz bir kelime olamaz. En doğrusu, demokrasiyi normatif sonuçları olan bir usul kuralları sistemi olarak anlamaktır (Keane, 1992:150).

Konusu: Demokratikleşme sürecinde cumhuriyet dönemi Türkiye’sine sosyolojik bir değerlendirme yapmaktır.

Önemi: Demokrasi sürecinde yaşanan sancıları daha bilinçli okuyabilmek ve toplumda oluşan kutuplaşmayı bu çalışma ile gerçek demokrasi bilincini aktararak, yeni nesillerin bu dilimde yaşananları daha olgun, daha dingin anlayabilmesine yardımcı olabilir.

Amacı: Demokrasi tanımını, Türkiye’nin bu yoldaki geçmişini ortaya koyarak, günümüzde yaşanan demokrasi krizlerine açıklama getirebilmek. Demokrasi bürokrasi çatışması, demokrasi medya ilişkisi ve demokrasinin meşruiyet problemine dönüşmesi sürecini değerlendirmek.

Yöntemi: Araştırma tarama modeline uygun olarak gerçekleştirilmiştir. Konunun sosyolojide ve sosyal bilimlerdeki yeri ve önemini ortaya koyabilmek için imkan dahilinde yerli ve yabancı kaynaklara ulaşılmaya çalışılmış ve konu bu bağlamda değerlendirilmeye alınmıştır.

BÖLÜM 1. DEMOKRASİ NEDİR?

Demokrasi temelde birey iradesine dayalı bir seçimle iktidarın ele geçirilmesidir. Demokraside iktidarın kaynağı birey. İnsandır. Yönetenlerde ancak yönetilenlerin rızasıyla iktidara gelebilmektedir. Demokrasi geçici çoğunluğun yönettiği bir sistemdir. Tarihe baktığımızda insanoğlunun demokratik toplum aşamasına kolayca gelmediğini, uzun mücadeleler sonucu demokrasiye ulaşabildiğini görmekteyiz. Nitekim bu süreçte iktidarlar da meşruluk kaynağını değişik nesnelerden almışlardır. Önceleri kana ve tanrıya dayalı iktidar anlayışı hakimken sonraları mülke dayalı iktidar yapısıyla karşılaşırız. Son olarak iktidar kaynağını sırf insan olduğu için bireye atfeden demokratik anlayış ortaya çıkıyor (Yılmaz, 2000:167).

Bu açıdan Sezgin(2007:271) “Demokrasi, toplumun gelişme sürecinde kazandığı bir ivmedir, olgudur. Bu kavram ve öngördüğü sistemler bir topluma kısa bir sürede monte edilemez. Toplum, hudutları baştan belirlenemeyen bir süreç sonunda onu özümser ve hedeflerine ulaşır.” şeklinde demokrasi tanımlaması yapmaktadır.

Demokrasi, ancak ülke hakkında önerdikleri çözümler azınlıkta kalanların, çoğunluk haline gelebilme hak ve olanağının bulunduğu bir çoğunluk yönetimidir. Bir başka deyişle, demokrasi, mevcut yönetimle, ülke çözümleri hakkında aynı düşüncede olmayanların, bu düşüncelerini açıklama ve yayma haklarının bulunduğu bir çoğunluk yönetimidir (Kongar, 2005:13).

Demokrasi her şeyden önce, çoğunluğun baskısı değildir. Bir başka deyişle, önce hangi düşüncenin çoğunluk tarafından benimsendiğine bakıp, sonra, tüm öteki düşüncelerin baskı altına alınmasının, demokrasi ile hiçbir ilişkisi yoktur. Üstelik unutmayalım ki, istibdatların en kötüsü, çoğunluğun istibdadıdır. Çünkü hem ondan kaçacak yer yoktur, hem de onu yapanlar, haklılıklarına inandıklarından, çok acımasız olurlar.

Şiddet ögesinin, demokrasiler içinde kesinlikle yeri yoktur. Demokrasi kavramı, bir anlamda, iktidar mücadelesinden, şiddeti yok etmek için kurulmuş bir mekanizmayı belirler.

“Demokrasi rejimler arasında kötünün en iyisidir”, “demokrasi erdemdir” gibi

değişlerin altında yatan önemli bir gerçek vardır: Demokrasi bir toplumun yapısına en uygun olan siyasal iktidarı ortaya çıkarır. Böylece, toplumda şiddete ve iktidarın sahipliği tartışmasına yer kalmaz. Üstelik de iktidar ile toplum yapısı arasında uyum bulunduğu için, gelişme ve değişme en sarsıntısız biçimde ortaya çıkar (Kongar, 2005:14).

1.1. İlk Demokrasi Girişimi (Solon'un Kanunları)

Solon öncelikle fertlere medeni haklarını temin etti. Toplumun mülkü, malı, canı, şahsi hürriyeti artık kanunun himayesi altına girdi. İcabında herkes hakime müracaatla davasını göndermek, hakkını tanıtmak ve almak gücünü elde etti. Kanun katında aristokrasi ve itibar sahibi ile çevresi eşit oldu.

Halk hükümdarlık vazifesini ifa etmek üzere ayda üç defa yüz elli kadem yüksekliğinde bir kayadan oluşmuş meşhur Akropol tepesinin eteğinde yarım daire şeklinde yapılmış, binlerce kişiyi içine alan basamaklı ve etrafı, üstü açık toplanma mahalline gelip dolardı. Bu basamakların mukabilinde hattın müstakim üzere aynı kayadan yapılmış bir set üzerinde de ayan heyeti ile hâkimler, hükümet memurları yer alırlardı. Bu setin ortasında ve halka nazır yönünde hitabet kürsüsüne teşkil eden iki tarafı sekizer ayak merdivenli kayadan bir çıkıntı vardı (Ayni,1961:9).

Demokrasinin faydaları ve sonuçları herkesin gözü önündeyken tatbikata ait hükmün icap ettirdiği fedakarlıklar zaman geçtikçe halka ağır geldi. Ayda üç kere mecburen sabahtan akşama kadar umumi mecliste hazır bulunmak, üç senede bir kere on iki ay aralıksız sabahtan akşama kadar jüri vazifesini görmek, dört senede bir kere görevlendirilen herhangi bir memuriyet ve hizmeti gene on iki ay aralıksız sabahtan akşama kadar ifa etmek ve bu hizmetlere karşılık maaş veya ücret almamak, sonuç olarak orta bir hesaplara hayatının en az yarısını hükümet hizmetine ayırmak, ömrünün sonuna kadar askerlik mükellefiyetinden kurtulamamak, bedenen bir çok hizmet ve fedakarlıklara katlanmakla beraber pek ağır vergilere tabii olmak, özellikle arası açılan şahsi ve geçim dayanağı olmayan çevre halkı, demokrasiyi umursamaz oldu. Hatta hal ve vakti uygun olanlara, ticaret ve sanayi sayesinde servet kazanmışlara da usanç geldi. Bunlar da hükümet işleriyle uğraşmayıp rahat ve kibirli yaşamak, hayatın lezzetini, zevkini çıkarmak sevdasına düştüler. Bu sebeplerden dolayı hükümet işinden el çekenler gittikçe çoğaldı, devlet işlerine önem verilmez oldu. Ordu düzeni

bozuldu, varlığı günden güne azaldı. Donanmaya eskisi gibi bakılmadığından ona da zaaf geldi, demokrasi rejiminin eski yetkisi, nüfuzu ve kuvveti kalmadı (Ayni, 1961:12).

1.2. Demokratik Rejimin Temel Kuruluş İlkeleri

Bir demokrasinin ortaya çıkabilmesi için en azından bazı toplumsal, ekonomik, siyasal ve bunlara bağlı olarak kültürel koşulların gerçekleşmesi gerekir. Bunları kısaca şöyle özetlemek olanaklıdır:

1. Aydınlanma sürecini yaşamamış, yani dinsel dogmatizmin tutsaklığından kurtulamamış toplumlarda (örneğin feodal din-tarım toplumlarında) demokrasi gelişemez.
2. Demokrasi gökten zembille inmez; Endüstri Devrimi sürecini yaşamış toplumlarda ortaya çıkar.
3. Bir toplumda demokrasinin kurulabilmesi için sermaye sınıfı ile işçi sınıfının oluşması ve iktidara ortak olacak güce erişmesi gerekir.
4. Avrupa kıtasında bu süreçlerin tek istisnası Türkiye'dir; Türkiye'de demokrasinin temelleri, meşruiyetini, pratik olarak Kurtuluş Savaşı'nı kazanmanın gücünden, kurumsal olarak da Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin temsil ettiği halktan, millettten alan Mustafa Kemal Atatürk'ün devrimleriyle atılmıştır.
5. Türkiye'de demokrasi "yukarıdan aşağıya doğru" dünyadaki süreçlere ters olarak kurulduğundan, hem toplum hem de bireyler demokrasiye hazır olmadıkları için, gerek kuruluş (tek parti) gerekse işleyiş (çok parti) dönemlerinde pek çok sorunla karşılaşmıştır.
6. Ülkemizde gerek toplumsal yapı gerekse bireyler demokrasiyi yaşatacak düzeye gelmediği sürece bu sorunlar sürecektir (Kongar, 2007:46).

1.3. Demokratik Rejimin İşleyiş İlkeleri

Demokrasiyi işletmek çok zor bir iştir. Özellikle demokratik hak ve özgürlüklerin demokratik rejimi yok etmek için kullanılmasının engellenmesi son derece ince ve zor dengelerin oluşturulmasını gerektirir.

1. Demokrasi bir çoğunluk rejimidir ama temel hak ve özgürlüklerin çoğunluğa karşı da güvence de olduğu bir çoğunluk rejimidir.
2. Başta dinci rejimler olmak üzere, pek çok diktatörlük de çoğunluğa dayalı olarak işletilebildiğinden, demokrasinin ayrıcalığı niteliği “çoğunluk yönetimi” değil, güvence altına alınmış olan “temel hak ve özgürlüklerdir”.
3. Demokrasileri bekleyen iki büyük tehlike vardır: Birinci tehlike çoğunluğun, “temel hak ve özgürlüklere” tahrip etmesi, ikinci tehlike, din gibi, ırk gibi, sınıf gibi bazı ölçütleri kullanan bir takım grupların “temel hak ve özgürlükleri” istismar ederek “demokratik işleyişi” olanaksız kılmasıdır.
4. Demokrasinin en büyük düşmanı “çoğunluktur”. Çünkü onun demokrasiyi tahrip edecek gücü vardır. Tanım gereği “çoğunluk”, her zaman güvence altındaki “temel hak ve özgürlükleri” yok edecek güce sahip olduğundan demokratik rejimler, çoğunluğun bu gücünü kötüye kullanmasını ve demokrasiyi tahrip etmesini önlemek için, İkinci Meclis (Senato) gibi, Anayasa Mahkemesi gibi, yargı bağımsızlığı gibi, özerk üniversiteler ve bağımsız-özgür medya gibi kurumlara sahiptirler. Demokratik rejimin işleyişini güvence altına alan bu kurumların zedelenmesi, demokratik rejimi yozlaştırır, zaman içinde yok eder.
5. Bazı grupların azınlıkta da olsalar, “temel hak ve özgürlükleri” istismar ederek din gibi, ırk gibi veya sınıf gibi (bu, sermaye sınıfı da olabilir, işçi sınıfı da, toprak ağaları sınıfı da) ölçütler adına demokrasiyi tahrip etmeleri, “temel hak ve özgürlüklerin” başkalarının “temel hak ve özgürlüklerini” ortadan kaldırmak için kullanılamayacağı ilkesi ile önlenir. Burada hiç unutulmaması gereken ilke, “demokratik hak ve özgürlüklerin demokrasiyi yok etmek için kullanılamayacağıdır”.

6. Demokratik rejimin doğru işleyebilmesi için, dürüst ve şeffaf seçim esasına göre oluşturulan yasama meclislerinin toplumsal yapı açısından adaletli bir temsili yansıtması gerekir. Örneğin bir seçim sistemi bir partinin, kayıtlı seçmenlerin dörtte birinin, oy kullananların ise üçte birinin desteği ile, meclisteki sandalyelerin üçte ikisini kazanmasına olanak veriyorsa o sistemin meşruiyeti tartışmaya açıktır. Yine bir seçim sistemi, kullanılan oyların yaklaşık yarısının Meclis dışında kalmasına yol açıyorsa yine meşruiyet tartışması gündeme gelir.
7. Seçim yapacak halkın önüne gerçek seçenekler sunulmalıdır. Yani seçimlere birbirinden gerçekten farklı görüşleri savunan siyasal partiler katılmış olmalıdır. Birbirinin aynısı olan görüşleri savunan partilerle demokrasi olmaz.
8. Seçimler, propaganda açısından muhalefetin de iktidarla eşit haklara ve olanaklara sahip olduğu bir ortam içinde ve periyodik olarak yapılmalıdır. Demokrasilerdeki muhalefet için yalnız eşit haklar yetmez, eşit olanaklar da sağlanmalıdır. Seçimler belli aralıklarla tekrarlanmalıdır. Örneğin ömür boyu sürecek iktidarlar için seçim yapılması demokratik değildir.
9. Bir demokratik rejimin düzgün işleyebilmesinin en önemli koşulu, iktidarın, gücünü rejimi değiştirmek için kullanmasını engelleyecek mekanizmaların etkin ve sürekli olarak geçerli kılınmış olmasıdır (Kongar, 2007:47-49).

1.4. Demokratikleşme İçin Şartlar

Cumhuriyet döneminin başlarında burjuvazi oluşmaya başlamış. 1950'den sonra işbirlikçi burjuvazi şeklinde varlığını sürdürmüştür. 1960'ın yarısından sonra evrensel burjuvaziye entegre olmaya başlamış. Türkiye'de burjuvazi ilk kez ekonomik gücünü siyasi anlamda 1971 darbesiyle hissettirmiş. 1970'li yıllarda sınıfsallığa dönüşmüş, 1980'lerin ilk yıllarında da sınıf olmuştur. 1984 yılında liberal devleti kurmuştur. Türk burjuvazisi önce liberal felsefeyi, düşüncüyü topluma bilimsel anlamda anlatmış. 1980 darbesinden sonra önce devleti kurmuş, daha sonra koşullarını yaratarak liberal hükümetlerini iktidar yapmıştır. 1980'li yıllar burjuvazinin siyasi ağırlığını tam anlamıyla hissettiği yıllardır (Okumuş, ?;36).

Türkiye’de burjuvazi liberalizmi bilimsel anlamda gündeme getirmemiştir. Toplumsal olguyu oluşturmayı düşünmemiştir. Çünkü Türk toplumunun devlete olan saygınlığını bildiği için devleti ele geçirerek kendi devletini kurmuş. Halk da bu devletin korunmasını salık vermiştir. Yani kendi devletini topluma korumasını yükleyecek politikalar yaratmıştır. Devletin resmi ideolojisini (anayasasını) kendi koymuş, temel yasaları kendi yapmış, bu yasalara karşı çıkan aydınları devlet düşmanı ilan etmiş, halkı da buna inandırmıştır. Devletin resmi ideolojisi olmaz gibi yanlış görüşleri, yurtsever aydınların çıkışını engellemiş, burjuva devleti halkın devleti değildir diyen aydınları da ulusal ideolojiler olmaz diyen aydınların saflarında gösterilmiştir. Bu nedenle, burjuvazi kendi ideolojisini devlet ideolojisi yapmakta ciddi engelle karşılaşmamış. Burjuva devleti bu anlamda halk tarafından kabullenilir hale gelmiş. Liberalizm, işçi ve köylü tarafından neredeyse kurtarıcı görülmeğe başlanmış.

Bu yanlış görebilen aydınlarda kendilerini anlatmakta güçlük çekmişler, hatta anlatamamışlardır. Bu boşluğu çok iyi değerlendiren burjuvazi Avrupa’da toplumu ve işçiye verdiği tavizi Türkiye’de vermemiştir. Devletin tüm yükünü işçiye ve köylüye, daha doğrusu halk yığınlarına yüklemiştir. Halk bu yükü çekememiş ve bunalımları içinde yığın haline getirmiş. Bir çok karmaşayı, içinde barındıran halk, feodal patlamaları getirmiş (Okumuş, ? :37).

Bir toplumun demokrat olması için, o toplumun totaliter ve otoriter tutumlardan arınmış, aydınlanmış, dinci, aşırı milliyetçi ve her türlü cemaatçi ideolojinin tutsaklığından kurtulmuş, özgür ve bağımsız, kişilik sahibi bireylerden oluşması gerekir. Burada önemli olan husus, bir insanın milliyetçi dindar veya belli ideolojilerin taraflı olması değildir. Önemli olan bu ideolojilerden herhangi birinin tutsağı olmamak, fanatik bir kimlik sergilememek ve demokrasi karşıtı olmamaktır (Kongar, 2007:65).

Milli egemenlik, bir ülkenin hem dışarıya karşı bağımsızlığını hem de siyasi iktidarın gücünü millettten aldığını vurgulayan bir terimdir. Mustafa Kemal Atatürk’ün Milli Egemenlik vurgusu, hem Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşunu borçlu olduğu Kurtuluş Savaşı’nın Antiemperyalist, yani bağımsızlıkçı kimliğini, hem de yeni devletin, saltanata ve hilafete karşı millete, halka dayandığını açıklar.

Demokrasi ise, işte bu iki ilkenin devlet yönetimine yansımısını sağlayan bir siyasal rejimdir (Kongar, 2007:206).

Örneğin, “demokrasi sandıktan çıkanların her kararının mukaddes olduğu, sadece çoğunluk iradesine dayalı bir rejimdir” dersiniz. Böylece demokrasiyi bütün çoğunluk diktatrlerinden ayıran başta muhalefet özgürlüğü olmak kaydı ile tüm temel hak ve özgürlükleri yok sayar, rejimi tahrip edersiniz (Kongar, 2007:208).

BÖLÜM 2. TOPLUMSAL YAPI VE DEMOKRASİ

Bottomore'a göre, her toplumun kendine göre bir yapısal özelliği vardır. Hatta, aynı toplumun gelişim tarihi içinde belirli dönemleri arasında dahi yapısal farklılaşmalar vardır. Osmanlı toplum yapısı ile Cumhuriyet dönemi toplum yapısının benzer olduğu tezi ileri sürülemez. Ancak, toplumsal kurumlar, kültürel değerler ve inanç sistemlerine yönelik yapılaşma konfigürasyonları sürekliliğini korur ve günümüz Türk toplumunun biçimlenmesini etkiler. Tarihsel olayların analitik araştırmasını yürütürken toplumun bu dokusunu göz önüne almadan gerçekçi ve tarafsız yargılarda bulunmamız geçerli olamaz. Bu nedenle, toplumsal yapı, günümüz olayların değerlendirilmesinde etkileyici kaynak noktayı teşkil eder (Türkdoğan,2004:22).

Tarihsel gelişim süreci içinde Oğuz-Türkmen ikiliği, Patrimonial devşirmenin de ağırlık koyması ile güç kazanacaktır. Böylece, ilkin Anadolu Selçuklu döneminde, Babai'lerle su yüzüne çıkan bu gerginlikler, Osmanlı'larda sistematik diyebileceğimiz çatışmaların da kaynağı olacaktır. Oğuz-Türkmen İkiliği, Osmanlı döneminde önemli siyasal patlamalara yol açmak suretiyle, merkez-çevreye yönelik sosyo-kültürel gerginliklerin dinamikliğini canlı tutacaktır. İmparatorluğun, merkezi yönetiminin de devlet felsefesi ile birleşerek bir güç kaynağına dönüşmesi, Türkmen'e olan horlamayı güçlendirecektir (Türkdoğan, 2004:33).

Metin Heper: "Osmanlı'da merkez, sürekli bir biçimde çevreyi -fitne unsuru- olarak görmüş, Cumhuriyet'te de bu eğilim devam etmiştir", diyordu. Heper, günümüzdeki bu çevreyi fitne unsuru olarak görme eğiliminin sürekliliği içinde aynen şöyle bir yaklaşımda bulunuyordu: "Türbanlı-sakallı öğrenciler dahil, İslami kesime mensup herkes kökten dinci telakki edilmiştir. Böylece, İslam, taşralının -daha doğrusu reayanın olmalı idi- değerleri olarak algılanmış, bu nedenle dışlanmış. Yalnız merkezi odak noktası ile laikperest seçkinler görüş birliği içinde kalmışlardır. Günümüzde de merkezin sivil toplumların görüşlerini almadan uyguladığı jakoben hareketler bu kategoride düşünülmelidir"

Atatürk'ün Büyük Nutkunda Türkiye Cumhuriyeti'ni "Türk Gençliğine" emanet etmesi ve "muhtaç olduğu takdirde gençliğin damarlarındaki asil kana bakmalarını" önermesi, hatta bununla da yetinmeyerek yine aynı Nutuk'ta; "muhterem milletime

tavsiyem: Sinesinde yetiştirerek başının üstüne çıkaracağı adamların kanındaki cevheri asliyi çok iyi tahlil etmek dikkatinden bir an feragat etmesin” tarzındaki kutsal emanetleri nedensiz değildir.

Atatürk’ün 1925’te Büyük Nutku, Büyük Millet Meclisi’nde bir hafta süre ile okurken fikri sürdüğü bu görüşleri ırkçılık tarzında yorumlayan Enderuni görüşlere katılmak mümkün değildir. Atatürk’ün, hiçbir zaman tarihin seyrini değiştiren bir lider olarak, Faşizm veya Semitizm anlamında bir ırkçılık yapma gafletine düştüğü iddia edilemez. Ancak, Büyük Nutuk, güçlü bir deneyim, tarihsel perspektif, acı deneyim, ihanet ve gafletlere dayalı seri olayların bir sonucu olarak takdim ediliyor, bu nedenle de, emanet “Türk Gençliği”ne devrediliyordu. Günümüzde de çıkış yolu yine Türk Gençliği’dir. Çünkü sistem, büyük çapta milli yörüngesinden sapmak suretiyle tarihsel çizgisine doğru kaymaktadır (Türkdoğan,2004:34).

Metin Heper, merkez-çevre gerginliğinin, aslında bilimsel çözüm yolları dururken, Osmanlı’nın ikili kimliğine dönüşmesinin tehlikeli boyutlarına ortaya koymaktadır. Hatta O, 1945 sonrası Türkiye’de demokrasinin başarısızlığının da, merkezi devlet seçkinlerinin güçlerini korumuş olmalarından kaynaklandığını açıkça belirtmektedir. Heper’e göre: Devlet seçkinlerinin yasaları halkı kucaklayan sivil nitelikte yapmaları yerine daha “ussal” yapmaları sistemi yozlaştırmaktadır. Türkiye’de, modernleşme çabaları da halk katmanlarından gelmesi gerekirken, yine devlet seçkinlerinden gelmektedir.

Çok-kültürlülük, görülüyor ki bir Osmanlı olgusudur. Yaklaşık yirmiye yakın etnik grup ve azınlık unsurları adeta günümüzün deyimi ile bir mozaik meydana getiriyorlardı. Bunun da kökleri Fatih Sultan Mehmet’e kadar uzanıyordu. Her milletin sosyo-kültürel hakları, dini cemaate dayalı her türlü özgürlüklerini korumaları bu verilmiş hakların ilk sırada gelenleridir. Bu nedenle, millet sadece cemaat olgusu değil, ulus anlamına işaret eden bir niteliği de yansıtıyordu. Bu noktanın özellikle altını çizmek gerekir. Çünkü, “nation” kavramı, Latince kökenli natiadan (doğan) gelmektedir.

Çok-kültürlülük, aynı zamanda Osmanlı yönetim sisteminde “milli aydın” diyebileceğimiz yeni bir sosyal tabakanın oluşumu yerine, adeta bir amalgamasyonu ortaya koyuyordu. Çünkü, yönetici elit ve tebaa nüfusu hem Müslümanları hem de

gayri- Müslimleri içeriyordu. Türk askerler ve Arap ya da İranlı Katip ve alimlerin yanı sıra, yönetici zümre Balkanlı Hristiyan lordları ve katipleri de içine alıyordu. Arshi Khan'ın kısmen de olsa görüşlerine katıldığımız takdirde, İstanbul'un Fener bölgesinden olan ve önemli tüccar, banker, hükümet görevlisi ve Romanya'da mahalli idareciler olan soylu Rum aileleri ve Ortodoks kilisesinin üst düzey din adamları, Osmanlı elitinin bir parçası olarak görülebilir.

1908-1918 II. Meşrutiyet Döneminde de benzer biçimde bir tablo ile karşılaşırız. Buna göre, Meclis'in tablosu şöyle idi: 288 Mebustan sadece 147'si Türk; 60'ı Arap, 27'si Arnavut, 26'sı Rum, 14'ü Ermeni, 10'u Slav ve 4'ü de Yahudi idi. 1865 Genç Osmanlılar ve 1870'lerden sonra da Jön Türk hareketlerinin milli kimlik oluşturma çabalarına rağmen, 32 yıl sonra bile Meclis'in kompozisyonun niteliğini sürdürmesi tarihsel kurumlaşma sürecinin toplumsal tortuları olarak kabul edilmelidir (Türkdoğan, 2004:41).

Her iki Meşrutiyet dönemleri Parlamento modeli, aynı zamanda Osmanlı milli aydın tabakasının bu çok kültürlülük mozaiki içinde henüz “Standart Kültürü” temsil edebilecek bir boyuta ulaşamadığını bize göstermektedir. Batı, Büyük Toplum veya Standart Kültür unsurları için, özellikle Reform ile ferdiyetçiliğin ve Özgür insan imajının doğmasını, Rönesans ile ulusal dil ve kültürün doğmasını hatırlarken, Osmanlı 20. yüzyılların başında bile kozmopolit mimarisini sürdürmüştür. Jön Türkler'in bir devamı olan İttihatçılar milli devlet oluşumu hususunda büyük çaba göstermişler, özellikle Atatürk'ün “fikirlerinin babası” olarak kabul ettiği Ziya Gökalp Türk milliyetçiliğinin sistematiğini yayınlarıyla ileri sürüyordu.

Eğitim ve okullaşma sürecinin yaygınlık kazanması, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası tarımsal alanda girişilen teknolojik değişmelere ek olarak, demokratik sisteme yöneliş, kırsal Türkiye yapısına önemli ölçüde toplumsal hareketlilik kazandırmıştır. Bu gelişimin sonucu, köylülük bilinci yanında kentsel davranış zihniyeti de yükselmiştir. Bu da, “halk çocukları” klasik deyişi ile reayanın toplumsal tırmanışını hazırlamış; gelir, meslek ve eğitim yapısında kitlesel mobilizasyonu hızlandırmıştır. Bu durum, Türk siyasal tayfında ne tür bir dağılım meydana getirmiştir? Gelenekli eşraf ve ayan kümeleri ile ne oranda bağlantı kurabilmiştir? Keza, bunların ayrılma ve birleşme noktaları nelerdir? Bütün bunların parlamenter rejimin sağlıklı işleyişi ve

ulusal aydın kadrolarının yetişmeleri bakımından önemi büyüktür (Türkdoğan,2004:63).

Mustafa Kemal, Osmanlı'nın Patrimonial devşirme yönetimine sonuna kadar karşı olan büyük bir Türk milliyetçisidir. O'nun, 1920'lerde: "Devletin kurucusu ve memleketin sahibi biz Türkler, kavm-i necip adı altında Araplara ve sarayın sadık hadimi Arnavutlara feda edildik" tarzındaki görüşleri, "Türk"e dönme ve Türk kimliğinin hayati önemi hakkındaki en belirgin ifadesidir. Bir imparatorluğun, islami yanlış yorumlaması sonucu pür "ümme" oluşumuna sapması ve kavmini hakir görmesinden ötürü de "devşirme" modeline yönelerek, Türklüğü dışlaması, tarihe karşı bağışlanır bir davranış sayılamaz. İmparatorluk, adeta 200-300 yıl içinde farklı bir tabakanın eline geçmiştir. Bu hususu, Osmanlı tarihi üzerinde otorite olarak kabul edilen H. Adams Gibbons: "Osmanlı Türk kökenli değildir, değişik unsurların bir araya gelmesinden oluşan yeni bir ırktır. Yeni bir dine geçiş, yeni bir ırka yol açıştır, demek suretiyle devlet yönetiminin Türklerden devralınmış olduğu hususuna işaret ediyordu. Aynı şekilde, Arnold Toynbee de: "On yedinci yüz yıla kadar 300 sene boyunca, Osmanlı hükümeti Hristiyan tebaanın yetenekli çocuklarını askere alarak (burada askeri tabaka, aslında merkezi yönetici unsurlardır) eğitti ve her bir öğrencinin kapasitesine göre, onları en alt seviyeden en üst seviyeye kadar kamu hizmetlerine yerleştirdiğini" belirtmek suretiyle, Osmanlı'nın Türklük çemberinden çıktığını açıklamış oluyordu. Hatta bir tarih felsefecisi olarak, Toynbee: "Osmanlı imparatorluğunun başarısının büyük ölçüde Hristiyan tebaanın yeteneklerini ortaya çıkarmasına" bağlıyordu (Türkdoğan, 2004:66).

Toynbee, bu sürecin 1669'dan itibaren İmparatorluğun Hristiyan tebaasına tahsis edilen ve onların Müslüman olmasına ihtiyaç bırakmayan yeni bir takım görevler ihdas edilmek suretiyle, farklı bir boyuta girdiğini de belirtmektedir. Bab-ı Ali Tercümanlığı, artık devşirme sistemi uygulanmadan Hristiyan tebaanın yönetime nüfuzunu sağlıyordu. Günümüzdeki toplumsal gerginlikler, kutuplaşmalar ve kültürel yarılmalar yanında, bütün kamu kurumlarında gözlenen yolsuzluklar, soygun düzeni, kara paranın aklanması, mafya ve çeteleşme hareketleri, aslında ulusal kimliği temsil eden ve inanç sistemi güçlü, bu toprağın çocuklarının, tarihsel süreç içinde Batı toplumları ve Japonya'da gözleendiğı tarzda henüz yönetime hazır olamamasından

kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, bazı aydınlarımız ülkedeki toplumsal uyumsuzluk ve başarısızlıkların kökeninde Osmanlıdan kaynaklanan merkezi yönetim modelinin hala kimliğini koruduğu kanısındadırlar. Nitekim, Metin Hepar: “1945 sonrası Türkiye’de demokratik girişimlerin nedenini, merkezi-devlet seçkinlerinin güçlerinden kaynaklandığı görüşündedir.

Atatürk’ün, gerek Büyük Nutuk’un son kısmında, gerekse öteki sayfalarında yer alan: “Muhtaç olduğun kudret damarlarındaki asil kanda mevcuttur” veya “Türk milletinin başına geçenlerin kanına bakınız” tarzındaki önerileri, ne bir “ırkçılık”, ne de bir “Türkleştirme Serüveni”dir. Tamamen, Osmanlı’nın Türklüğü devreden çıkaran ve yönetimi Patrimonial devşirme grubuna teslim eden zihniyetine karşı bilimsel bir tepkidir. Aksini düşünmek bir art niyet unsuru ve konuyu saptırma çabasıdır. Birinci Dünya Savaşının hazin sonucu girilen Türk İstiklal Savaşından sonra ülkemiz, yeniden “Osmanlılık” modeline dönemezdi. Millet olma kimliği kazanmak durumundaydı. Bunun için de modern sosyolojinin ön gördüğü “Büyük Toplum” veya “Standart Kültür”ü kazanması gerekiyordu. Bu Standart Kültür de, elbette “Türk Milleti” idi. Milletleşme veya “nation-building” “Türklük” şemsiyesi altında toplanmakla gerçekleşecekti. Zbigniew Brzezinski, “Amerikan toplumunu biçimleyen temel unsurun veya Standart Toplum’un konfigürasyonunun “Beyaz AngloSakson Protestan kültürü (WASP)” olduğunu ileri sürüyordu.

Görülüyor ki, Birleşik Devletlerde Standart Kültür, “Beyaz Anglo Sakson Protestan” kültürüdür. Yüz elli etnik grup, bu temel kültürün şemsiyesi altında toplanmakla yükümlüdür. Temel kültür, dikkatle incelendiğinde: a) Protestan nitelikli, b) Anglo-sakson kökenli ve c) Beyaz renkli nitelikleri kuşatır. Oysa, Atatürk’ün açtığı şemsiye veya istatistiki ifadesiyle belirlenecek olursa, normal-çan-eğrisi, tüm yan grupları da içine almaktadır. Bu nedenle, Atatürk gayet veciz bir biçimde, modern sosyolojinin standartlarına uygun bir tarzda görüşünü: “Ne mutlu Türküm Diyene” biçiminde özetlemiştir. Burada temel hareket noktası-dikkat edilirse- “Türk” olmak değil, aksine “Türküm” diyebilmektir. Bu değerlendirmede, Amerikan tezinde gözlendiği üzere, herhangi bir mezhep, renk veya ırk unsuru söz konusu değildir. Sadece, Standart Kültür olarak, “Türk” kavramı gündemdedir. Çünkü, milletleşme veya ulus-devlet

Büyük Toplum veya Standart Kültür olmadan gerçekleşemez. Osmanlı'da ise Standart Kültür veya Büyük Toplum “ümme” idi (Türkdoğan,2004:67).

O halde, günümüz Türk toplumunun karşı karşıya kaldığı gerginlikler ve yolsuzluklar, Osmanlı'dan beri sürüp gelen kozmopolit kadroların aşılammaması, kilit konumundaki milli aydınların yönetime irade beyanında bulunamamasından kaynaklanmaktadır. Oysa, Atatürk 1925'de milletine şu mesajı veriyordu: Muhterem millette tavsiyem: Sinesinde yetiştirerek başının üstüne kadar çıkaracağı adamların kanındaki, vicdanındaki cevheri asliyi (öz mayayı) çok iyi tahlil etmek dikkatinden bir an feragat etmesinler.

Sonuç olarak, İran Selçuklu döneminden itibaren niteliklerini sürdüren ve Osmanlı toplum yapısında biçimlenen oluşumlar incelendiğinde, dikkatlerimizi çeken en önemli hususlardan bir kaçını şöyle sıralayabiliriz:

- 1) Hem Selçuklular hem de Osmanlıların, yönetimi Türk unsurlarının dışında yabancı kökenli unsurlara vermesi,
- 2) Resmi dil olarak kendi dillerini terk etmek suretiyle Farsça ve Arapça'nın hakimiyetine girmiş olması,
- 3) Oğuz-Türkmen ikiliğini yaratarak, “Türklük” kimliğinde yarılma meydana getirmesi,
- 4) Bu girişimlerin sonucu, sosyal yapıyı oluşturan piramidin tepesinde merkezi yöneticiler, tabanda da halk kitlesi olmak üzere sosyal yapıda bölünmelere yol açması
- 5) Merkezi yönetimi, özellikle Osmanlının kendi halkından esirgeyerek “Patrimonial devşirme” diyebileceğimiz unsurlara özgü bir konuma getirmesi,
- 6) Merkez-çevre diyagramını oluşturarak, kendini Oğuz, halkını da çevre unsuru tarzında telakki etmek suretiyle, Türkmenleri dışlaması ve Türk toplum yapısındaki tarihsel gerginlikleri motive etmesi,
- 7) Batı ve Japon toplumlarında gözlediğimiz türde, devlete sahip çıkacak bir milli aydın kadroyu yetiştirememesi, buna bağlı olarak, ülkemizi ulus-devlet kimliğinin

gerçekleştirilmesi sürecinden uzak tutarak ikili toplum (dual society) modeli ile kültürel yarılmanın (cleavage) içine sürüklemiş olması,

8) Merkezi yönetim zihniyetine dayalı bir kalkınma politikası izlemek suretiyle ülkeyi gelişmiş ve az gelişmiş bir paradigmanın içine itmiş olması,

9) Sürekli “patrimonial devşirme” modelini beslemesi ve pekiştirmesi sonucu, kozmopolit bir elitist tabakanın, Cumhuriyet sonrası da egemenliğini belirli sınırlar içinde sürdürmelerine önayak olmak suretiyle yönetimin stratejik yerlerinde kimliklerini sürdürmelerine destek verilmesi bunlardan akla ilk gelenleridir.

O halde çözüm nerede olmalıdır? Çözüm yollarımızı nasıl belirlemeliyiz? Bunun için her şeyden önce Batıdan alıntı bu demokrasi modeline, kendi değerlerinden soyutlayarak, "yerlilik" unsuru kazandırmamızla gerçek kimliğine kavuşturulması gerekir. Bilindiği üzere, demokrasi, parlamentarist rejim, kültür ve değerler sistemi, Batının tarihsel gelişiminin, hatta Weber'in yerinde teşhisiyle, Protestan ahlakının ürünüdür. Oysa, Türk demokrasi ve parlamentarist sisteminin, tıpkı ekonomisi gibi (kapitalizm) bir manevi yapısı ve zihniyeti (ideolojisi) yoktur. Bu nedenle, hem siyasal hem de ekonomik yapıya “yerlilik” unsurlarından kaynaklanan norm ve değerleri, kısacası etik oluşumu kazandırmak gerekir. Her şeyden önce, konuya, Osmanlıdan beri sürüp gelen kozmopolit aydınların ötesinde, Kemalist sistemin dokusu içinde yetişmiş milli aydınların yaklaşımı gerekmektedir. Zira, toplumsal dokunun bu denli yıpranması, hatta çürümesinde bu tür iyileştirme operasyonlarının rolü büyük olacaktır. Türk sosyal yapısı, gerek Osmanlı, gerekse Cumhuriyet döneminde, özellikle Kemalist sistemin bir kenara itilmesi sonrası, önemli kültürel çözülmeye maruz kalmıştır. Devlet yapısının, tarihi boyunca kilit aydın kadrolarını yetiştirememesi, Patrimonial devşirme nitelikli unsurların egemenliği altında bulunması nedeniyle, 1950'ler sonrası ortaya çıkan boşluktan yararlananlar, zenginlik kültürü diyebileceğimiz bir sürecin içine girmişlerdir. Bu süre boyunca, kırsal insanın eğitilmemiş olması, uygar yaşantılardan yoksun bırakılması, “tabiat boşluktan korkar” ilkesi sonucu yoksulluk kültürünün içine itilmişlerdir. Zenginlik ve yoksulluk kültürü Türk toplumunun dramıdır. Bu ikili yapı (dual society), yolsuzluklardan tutunuz da her türlü sömürünün önünü açmıştır (Türkdoğan,2004:70).

2.1. Türk Toplumu ve Demokrasi

19. yüzyıl Avrupa' da parlamentolar çağıdır. Yüzyılın ilk yansında, Avrupa ülkelerinde imtiyazlı sınıfların dışında geniş yığınlar parlamentoyu oluşturma hakkından yoksundu. Siyasal katılma sorunu, yüzyılın son çeyreğinde genel oyun kabulü ile yeni boyutlara ulaştığı gibi, oluşan parlamentoların yapısında da sınıfsal (çokuluslu imparatorluklarda da etnik) bir görünüm ağır basmaya başladı. Yüzyılın ilk yarısında, parlamentolar yükselen burjuvazi ile, eski feodal sınıf sözcülerinin çatışma alanı idi. Yüzyılın son çeyreği ise, ağırlığını duyurmaya başlayan diğer sınıfların da bu çatışmaya katıldığına şahit oluyordu. Ancak, çokuluslu imparatorlukların siyasal platformu olan parlamentolara yeni, cevval bir savaşı. zümre girdi. Bu zümre, ezilen etnik grupların temsilcileriydi. Milliyetçi burjuvazi, hakları ve temsil yetenekleri kısıtlı da olsa, siyaset arenasına çıkmıştı. 19. yüzyılda bu tür mücadelenin gözlendiği tek arena Avusturya-Macaristan monarşisi idi. Ancak, çok geçmeden Tuna monarşisi bu problemle karşılaşan tek çokuluslu imparatorluk olmaktan çıktı. Hiç umulmayan bir anayasal monarşi daha ortaya çıkmıştı, Osmanlı İmparatorluğu. 19 Mart 1877'de Osmanlı başkentinde, ülkenin dört yanından gelen rengarenk bir heyet toplanıyordu. Arabistan vilayetlerinden gelen çeşitli din ve mezhepteki temsilcilerin yanında, Anadolu ve Rumeli' den gelen Türk, Rum, Bulgar ve Arnavut temsilciler, ilk Osmanlı parlamentosunu oluşturunuyordu. Meşrutiyet rejimi, içeride olduğu kadar dışarıda da şaşkınlık ve sorular yaratmıştı. Nasıl oluyordu da, aydınlanma devrinden beri Avrupa siyasal düşününde despotik yönetimin modeli sayılan bir toplum, anayasal rejime geçiyordu? Üstelik bu parlamentonun kompozisyonuna göz attığımızda, Tuna monarşisinin parlamentosunda ve 1905'ten sonraki Çarlık Rusya'sı 'Duma'larında bile görülmeyen ilginç bir özellik daha vardı. O da imparatorluğun hakim unsuru olan Müslümanların yanında, gayrimüslim unsurların, hele etnik oranlama yapılırsa gayri-Türk unsurların hayli yüksek bir oranda temsil edilmesi idi. Bu durum ilginçti. Çünkü Avusturya-Macaristan monarşisinde Çek, Hırvat, Sloven, Slovak, Polonez, Ruten gibi unsurların temsili, oran bakımından haksızlık derecesinde düşüktü. Macar milletvekilleri ise, çifte monarşinin kurulmasına kadar aynı haksızlığa maruzdular. Rusya' da ise, 1905'ten sonra kurulan 'Duma'da gayri-Rus milletlerin, düşük oranda temsili özel bir statü ile sağlanmıştı.

İlk Osmanlı parlamentosunun bu konudaki istisnai durumunun nedenlerini açıklamak, sadece birtakım dış siyasal baskılan ortaya koymakla mümkün değildir. Nedenleri, Osmanlı imparatorluk geleneğinde de aramak gerekiyor. Osmanlı İmparatorluğu bir Akdeniz imparatorluğudur. ona tarihin üçüncü ve son Roma İmparatorluğu demek pek yanlış olmaz. 'Roma İmparatorluğu', Eskidünya'nın çok budunlu (kavim) geleneksel imparatorlukları için kullanılacak bir deyimdir. Bu imparatorluklarda, devlet ve toplum hayatında kabul edilmek ve yönetime katılmak, etnik kökenden çok devletin ideolojisini benimsemek ve onun koşullarına uyum sağlamakla mümkündür. Bu Bizans ve Osmanlılarda olduğu gibi, resmi dinin veya Antik Roma'daki gibi imparatorun kişiliğini tanrısalılaştıran kültürün üyesi olmaktır. Bu uyum, Bizans'ta Ortodoks kilisesine mensubiyet ve onun başı olan imparatora sadakat, Osmanlılarda ise dini İslam'a mensup olmak ve hükümdara sadakat diye belirlenebilir. Bu statü etrafında toplanan herkes, ister Dağıstan ve Gürcistan'ın uzak köşelerinden, isterse Bosna ve Mora' dan gelsin, kişi olarak yöneticiliğe aday ve grup olarak da millet-i hakimiyye'ye mensuptur (Ortaylı, 2007:46).

Gerçi 19. yüzyılda bu geleneksel kalıbın kırılmaya başlandığı, bir yerde uluslaşma sürecinin ve ulusalcılık akımının başladığı görülüyor. Bununla beraber, eski düzen elan devam ediyordu. Diğer yandan, dış devletlerin gayrimüslim cemaatler lehine zaman zaman yaptıkları müdahaleler, imparatorluğun klasik dönemdeki kozmopolit bürokrasisinin daha renkli bir görünüm ve yapıya ulaşmasıyla neticelendi. 19. yüzyılda ne Avusturya, ne de Rusya' da hakim ulusun (yani birincisinde Alınanca konuşan Katolik Avusturya'nın, ikincisinde ise Ortodoks Rus'un) dışında herhangi bir dini etnik gruptan sefu, nazır, devlet adamı görülemezdi. 19. yüzyılın Osmanlı İmparatorluğunda ise Hristiyan nazırlar, sefirler, valiler ve hatta milletlerarası konferans ve barış antlaşmalarına gönderilen gayrimüslim murahhaslara rastlanıyor. İlk parlamentonun yapısında da bu kozmopolitizme rastlamak, o nedenle istisnai bir durum değildir. İlk mecliste dokuzu ayan azası ve otuz yedisi mebusan azası olmak üzere, toplam kırk altı gayrimüslim mebus vardı: Bu ilginç görünümü sadece büyük devletlerin baskılarına değil, bürokrasinin geleneksel kozmopolit yapısına da dayanarak açıklamak gerekiyor (Ortaylı,2007:47).

Klasik devirden beri Osmanlı eyalet idaresinde yerel grupların temsili geleneği, merkezi hükümet adına yürütmeyi elde bulunduran valilerin başvurup, yararlandığı bir usuldü. Vergi tevzi ve tahsili, sefer anında gereken işlerin yerine getirilmesi gibi konularda yöneticilere yardım gayesini taşıyan meşveret usulü, bugüne kadar literatürde, sosyal fonksiyonları göz önüne alınmadan, İslam bir kurum olarak nitelendirilmiştir. Oysa bu, geleneksel devletin güçsüzlüğünü telafi etmek için, vergi toplamaktan kamu hizmetlerinin görülmesine kadar, her alanda bölge ileri gelenlerinin yardımına başvurması demektir. (Aynı sistem, ortaçağın başlarında Avrupa’da da görülüyor. Almanya’da Rat, Rusya’da Veçe denen bu kültürler, başlangıçta bir devamlılık ve hükmi şahsiyet sahibi değilken, zamanla şehirlerin güçlenmesi ve sosyal yapıdaki değişmelerle ilave haklar elde etmiş ve devamlılık kazanmışlardır. Türkiye’ de bu tür kurumların devamlık kazanması ve hüküm şahsiyete sahip olmaları, Tanzimat’tan sonra eyalet idaresinde yapılan reformlarla mümkün olmuştur. Resmen Avrupa’dan beş asır sonra gerçekleşen bu süreç, daha önce de facto olarak Balkanlar da, bazı Akdeniz adalarında kısmen gerçekleşmekte idi. Örneğin Kıbrıs adasında, Hristiyan reayanın temsilcilerinden kurulan ve demagerenitos denen bu heyet; zamanla ada ahalisinin örgütlenmesinde ve bağımsız hareket etmesinde önemli bir etmen olmuştu. Esasen ülkenin her yerinde bu tür kurullar ve onların önde gelen temsilcileri, XVIII. yüzyıl sonlarından itibaren; merkezin güçsüzlüğünden istifade ile yürütme erkini ele geçirip, devamlı bir meşveret geleneği kurabilmişlerdir. Balkanlarda bu kurullar, özellikle 19. yüzyılda Mazzini’nin fikirlerinden esinlenerek örgütlenen ve çalışan ‘Diaspora Revolutionnaire’ler haline geldiler ve Balkan bağımsızlığında önemli rol oynadılar (Ortaylı,2007:48).

Tarihsel ve toplumsal temelini de göz önüne aldığımızda, Osmanlı parlamentosunun sınıfsal bir nitelikten çok, etnik bir renkliliğe sahip olması, çağdaş parlamentolara göre onun belirgin ve ayırt edici özelliğidir. Bununla beraber, bu durum önemli bir etnik çatışmaya ve ulusal talepler ileri sürülmesine neden olmamıştır. Parlamento, dış örgütler ve kitle hareketleriyle organik bağlar içinde değildi. (Zaten bunlar ya yoktu, ya da pek cılızdı.) Tartışmalar ve eleştiriler zaman zaman cılız kalıyordu ve ülkesel sorunlardan çok yerel sorun ve istekleri yansıtıyorlardı. Gerçi bu durum, özellikle kalabalık nüfuslu ve dış ticarete açılan vilayetlerin aydın nitelikteki mebusları tarafından ülkenin gerçekleri kavrandıkça değişmeye yüz tutmuş, sorunlar ülkesel

düzeyde ele alınmaya başlanmıştır. Zaten ilk meşruu mecliste müslim ve gayrimüslim mebuslar arasında, burjuva güçleri veya eğilimleri temsil edenler de görülüyor. Ama gene de Osmanlı parlamentosu örgütlü sınıfsal çıkarlar ve etnik düzeydeki isteklerin gerçekleşmesi için verilen mücadele açısından, o çağın çok budunlu imparatorluklarında görülen atmosfere sahip değildi.

İlk Osmanlı parlamentosunun etnik görünümünde hükmedilen millet temsilcilerinin oranının, Avusturya parlamentosu ve Çarlık Rusya'sı Duma'sına göre, daha yüksek olmasına karşılık, etnik çatışmalar henüz aynı belirginlikte değildi. Milliyetçilik 19. yüzyılın başından beri Osmanlı İmparatorluğu'nun gayrimüslim ve gayri-Türk vilayetlerine sızmaya başlamıştır. Buna karşılık, Tanzimatçıların reform girişimlerinin odak noktası Osmanlılığı, yani imparatorluğun geleneksel kozmopolit yapısını ve ideolojisini restore etmektir. Bütün bunlara rağmen, bürokrasideki modernleşme, eğitimde ve kültürel alandaki modernleşme ile paralel gittiğinden Türk milliyetçiliğinin doğuşu da kaçınılmaz olarak hazırlanmıştı.

İlk Meclis-i Mebusan'da ulusalcı eğilim ve çalışmalar belirgin olmamasına rağmen, doğuş halindeki ulusalcı duygu ve eğilimlerin zaman zaman ortaya çıktığı görülecektir. Belirtildiği gibi, mebuslar daha çok geldikleri bölgelerin sorunları ile meşguldür. Eleştiriler vilayetlerdeki ehliyetsiz valiler, hırsız defterdarlar üzerinde yoğunlaşmaktadır. Ancak Rumeli vilayetlerinden gelen bir iki gayrimüslim mebus, özellikle vilayet meclislerinde müslim ve gayrimüslimlerin eşit oranda temsili ilkesini tenkitle, nüfus esasına göre temsil ilkesinin getirilmesini istiyordu. Bu gibi çekingen taleplerin yanında Arabistan vilayetlerinin bazı mebusları tamamen pratik nedenlerle, mebus olacakların Türkçe bilme şartının kaldırılmasını istemişti (Ortaylı, 2007:49).

2.1.1. Osmanlı'dan Günümüze Demokrasi

Egemenliğin halktan kaynaklandığı yönetim biçimi olan demokrasinin Osmanlı Devletlerinde sadrazam Bayraktar Mustafa Paşa'nın padişah adına Anadolu ve Rumeli derebeyleri ile 1808 Ekiminde imzaladığı Sened-i İttifak ile başladığı kabul edilir. Taşra ayan ve derebeylerinin haklarını resmen tanımak zorunda kalan sultan II. Mahmut hükümlerinin yetkisinin sınırlandırılmasına razı değildi. Bu sebeple, kendini güçlü hissedince mahalli eşrafın nüfuzunu kırarak eyaletleri merkeze bağladı. Böylece İngiltere'de demokrasinin başlangıcı sayılan 1215 tarihli Magna Carta'nın

benzeri Sened-i İttifakın ömrü kısa sürdü. Bundan Sonra Türkiye’de demokrasinin gelişmesi de başka bir süreç takip etti.

IL Mahmut Yeniçeri Ocağı’nı 1826 yazında kaldırdıktan sonra memlekette mutlakıyetçi bir yönetim kurdu ve 1839 Haziranında ölümüne kadar batı tarzında ıslahat yaptı. Hariciye Nazırı Mustafa Reşit Paşa’nın 3 Kasım 1839 günü genç padişah Abdülmecid’in bir hattını Gülhane meydanında okumasıyla da Osmanlı tebasının “Can emniyeti, ırz ve namusun ve mülkiyetin korunması, verginin tayini ve gereken askerin toplanması ve hizmet süresi”nin belirlenmesi devletçe vadedildi. Gülhane Hattı Hümayununda ilan olunan esaslar Bab-ı Ali bürokrasisinin 1876 yılına kadar süren hakimiyeti döneminde büyük ölçüde gerçekleştirildi. Hatta batılı devletlerin baskısı sonunda 18 Şubat 1856’da yayınlanan Islahat Fermanı’nda gayri müslim tebanın hukuku Müslümanlarınkini aştı (Kuran,1997:627).

Mustafa Reşit Paşa’nın halefleri Ali ve Fuat Paşaların tahakkümüne karşı tepki olarak 1865’de Yeni Osmanlı Muhalefeti doğdu. Başlıcaları Namık Kemal, Ziya Bey (sonra Paşa) ve Ali Suavi olan muhalifler tenkitlerini basın yoluyla açıkladılar. Onlar görüşlerini İslami temellere dayandırıyorlar, meşrutiyet idaresi kurulduğu takdirde padişahın yetkilerinin sınırlandırılacağına, memlekette adalet ve hürriyetin yaygınlaşacağına inanıyorlardı. Prof. Bernard Lewis’e göre Namık Kemal “Türkiye’de insan hakları ile parlamenter hükümet arasında ilişki kuran ve hürriyet ile kanuna bağlı demokrasi üzerine açık bir görüş getirmeyi başaran ilk kişi”dir. O meşruti padişahlık yönetimini savunuyor, halkın Cumhuriyet ilan etmeye hakkını teslim etmekle birlikte “Halkın hakimiyeti hakkı tasdik olunduğu surette Cumhuriyet yapmaya da istihkakı itiraf olunmak lazım gelmez mi demek ne demek? O hakkı dünyada kim inkar edebilir? ... Bizde Cumhur yapmakta kimsenin aklına gelmez. Fakat icrasında imkan olmamakla hak batıl olmuş demek değildir” sözleriyle belirtiyordu.

Meclis-i Mebusan 19 Mart 1877’de Padişahın nutku ile açıldı. Çalışmaları iki dönem süren Meclis-i Mebusan hakkında Prof. ilber Ortaylı “Türk Parlamento hayatında 1960’lara kadar rastlanmayan bir cesaret örneği göstermiş, tabu sayılan dış politika konularını bile tartışmıştı. Kısacası demokrasi geleneğimizde saygın bir başlangıcı olan Meclis-i Mebusan taşralardaki yönetsel katılımın temeli üzerinde doğmuştu”

şeklinde belirtir. Bu görüş doğrudur. Ancak “Mebuslar aleyhlerinde özel suçlamalar bulunan üç nazırın kendilerini savunmak üzere meclis önüne çıkmalarını isteyecek kadar ileri” gidince, sultan Abdülhamit 1878 Şubatında meclisi dağıttı ve 30 yılı aşkın bir süre memleketi parlamentosuz yönetti. II. Abdülhamit saltanatı devamınca eğitime büyük önem verdi; Memleketin her tarafında ilk, orta, yüksek dereceli okullar açtıktan başka, 1900 yılında İstanbul Darülfünunu tesis etti. Onun baskıcı yönetimine karşı 19. yy. sonlarında Genç Türk muhalefeti doğdu. Pozitivist fikir akımlarından beslenen bu muhalefete İttihat ve Terakki gizli cemiyeti üyesi subayların katılması üzerine, padişah 23 Temmuz 1908’de meşrutiyeti yeniden yürürlüğe koydu, seçimler yapıldı ve 17 Aralık 1908’de Meclis-i Mebusan toplandı. 31 Mart olayı ardından II. Abdülhamit tahttan indirildi ve yerine küçük kardeşi VI. Mehmet Reşat getirildi. 1909 Ağustosunda Kanun-ı Esaside değişiklik yapılarak padişahın hakları kısıtlandı. Parti halinde teşkilatlanan İttihatçılar muhalifleri Hürriyet ve İhtilaf partisini 1912 kışında yapılan “Sopalı Seçim” ile sindirdiler ve Sultan Abdülhamit’in istibdadını aratan bir dikta rejimi kurdular.

Bilindiği gibi İttihatçı hükümetin 1914 Kasımında I. Dünya Savaşı’na Almanya ve müttefikleri safında katılışı, savaşta yenilgi sonunda da, 1918 Ekiminde Mondros Mütarekesini imzalaması Osmanlı Devleti’nin parçalanmasını kesinleştirmiştir. Ne var ki, Türk milleti değerli evladı Mustafa Kemal Paşa’nın önderliğinde Milli Mücadeleyi başlattı. 23 Nisan 1920 günü Ankara’da Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin toplanmasıyla yeni bir Türk devleti kuruldu. Bu meclisin 20 Ocak 1921’de kabul ettiği Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nun 1. maddesi “Hakimiyet bilakaydu şart milletindir” şeklinde idi (Kuran,1997:628).

TBMM Lozan Barış Antlaşmasıyla varlığını hukuken tanıttıktan sonra Cumhuriyet ilan etti. TC’nin 20 Nisan 1924 tarihli anayasasının 3. maddesi, ilk teşkilat kanununun 1. maddesinin aynıydı. 10. madde ise “18 yaşını ikmal her erkek Türk, mebus imtiyahına iştirak etmek hakkına haizdir” şeklinde idi. Bu madde 5 Aralık 1934’de yapılan değişiklikle şöyle olmuştur: “22 yaşını bitiren kadın, erkek her Türk mebus seçmek hakkını haizdir”. Atatürk 1924 ve 1930 yıllarında çok partili demokrasiyi denemişse de halkın bu tarz yönetime hazır olmadığını görerek uygulamadan

vazgeçmiştir. O gerçekleştirdiği inkılâplarla Türk toplumunu çağdaş medeniyete intibak ettirmeyi ana hedef bilmiş, bu yolda da başarılı olmuştur.

Atatürk'ün batı tarzında demokrasiye yakınlık duyduğu şüphesizdir. 9 Kasım 1930 günü Çankaya Köşkü'nde ABD Ticaret Bakan Yardımcısı Julius Kjein ile yaptığı görüşmede söylediği sözler bunu belgeler. Atatürk demiştir ki “Amerikan halkı henüz varlığının şuuruna vardığı sıralarda bile demokrasi prensiplerini tutmuş, demokrasiyi yüceltmıştır... Esasında demokrat olan Türkler, işte bu bakımdan demokrasinin en şanlı örneği olduklarını ispat etmiş bulunan Amerikalılara derin ve kuvvetli bir sevgi duymaktadırlar.” (Kuran, 1997:629).

Osmanlıdan kaynaklanan yönetim sistemi veya azınlık bürokrasisinin egemenliği, çoğunluğun toprağa bağlı köylü kimliğindeki yaşantısı, ikili bir toplum yapısını ortaya koyuyordu. Yönetici sınıf, tüm olanaklara sahip, güçlü ve çoğu Batı kültürü içinde yetişmiş veya saray eğitiminin tüm olanaklarından yararlanmış kozmopolit bir tabakadır. Tabanı oluşturan halk kitleleri ise, son derece düşük eğitim, hatta eğitimsizlik ve toplumsal hareketsizlik içinde yüzerken, azınlık bürokrasisi ve onların kuşaklar arası eğitim ve kültürel alandaki yükselişleri, iki tabaka arasındaki önemli bir yarılmayı ortaya koymuştur (Türkdoğan, 2004:528).

1950'ler sonrası tek parti rejiminden kurtulan Türk halkı oy deposu durumuna gelince bir takım toplumsal etkinlikler kırsal alanın dinamikliğini de gündeme getiriyordu. Böylece, resmi kuruluşlar harekete geçmek suretiyle Devlet Planlama Teşkilatını oluşturmuş ve bölgeler arası kalkınmışlık projelerine dayalı kalkınma yöntemlerini uygulamaya çalışmıştır. Ancak, dengeli kalkınma ilkelerine dayalı bir gelişme stratejisi ele alınacağı yerde, aksine dengesiz nitelikte planlamalar sonucu, ülke insanları büyük ölçüde metropollere göç etmek durumunda kalmıştır. Böylece, bin yıllık köylülük kimliğini taşıyan insanlarımız, bir önceki bölümde gözlendiği üzere bu defa yoksulluk kültürü içinde kentlerin varoşlarında yaşamaya mecbur kılınmışlardır.

Günümüz demokrasi sistemi, Batı toplumlarında katılımcı bir çizgide yol alırken, Türk seçmenleri büyük ölçüde eğitimsizlik, statü düşüklüğü, yoksulluk gibi önemli nedenlerden ötürü, bu katılımcı kimliğini koruyamamış, parti ve lider sultasına dayalı bir zihniyetin arkasından sürüklenmişlerdir. Bu bölümde, Türk demokrasi modelinin

bir tartışmasını yapmak suretiyle, toplum yapımızdan kaynaklanan odak noktalarına değinilecektir. Sağlıklı bir demokratik sistem, bilinçli, eğitim düzeyi yüksek, örgütlenme yetenekleri güçlü seçmenlerin oluşturduğu bir zihniyeti temsil etmektedir. Ülkemizde bin yıllık unutulmuş, tüm haklardan yoksun bırakılmış insanların “parmak bas” türü bir demokrasi anlayışının sağlıklı olacağı kanısında değiliz.

Türk demokrasi modeli, toplum yapısı açısından incelenirken, üzerinde durulması gereken en önemli nokta, yapısal özellikler ile demokratik ilkelerin sisteme uygun kültür kodlarının analizi olmalıdır. Demokratik sistem, kapitalizm ve liberalizm Hristiyan kültür ve değerlerinin bir sentezidir. Batıya özgü bir oluşumdur. Bu nedenle, hanedan ilkesine dayalı imparatorluktan halkın yönetimine geçilirken, yorumcu bir yaklaşım biçimi ile olayları değerlendirmemiz gerekir. Özellikle sosyal yapının dinamikleri ve gerçek kimliği ortaya konulmalı, böylece “yerlilik” unsuruna dayalı yaklaşımlar gündeme gelmelidir. Aksi takdirde, sistemin öbür yüzü egemen olmak suretiyle demokratik yaşantı bir avuç Patrimonial azınlığın eline geçmek durumunda kalır. Maurice Duverger, bu yapılaşmayı “Halksız Demokrasi” adlı eserinde şöyle dile getiriyordu: “Fransız cumhuriyeti, bir (partiler rejimine) dayanmaz. Böyle bir rejim, Avrupa ülkelerinin çoğunda işler, fakat Fransa' da işlemez. Fransa, partisiz bir rejime daha yakındır. Fransız siyasi partilerinin birinci orijinalliği, zayıflıkları ve kötülükleridir. Fransa' da kıtası olmayan kurmay heyetlerine, taraflısı olmayan komitelere, taşralı hatırı kişilerin teşkil ettikleri gruplara, profesyonel ve yarı profesyonel bir avuç politikacıya “parti” adı verilmektedir. Ülkemiz parlamentarist rejimi de, bir toplumsal aktör olarak gereken rolünü oynayamayan, dışlanan ve kitlelerin üzerinde, tarihsel egemenliğini sürdüren bir azınlığın elindedir. Türkiye, Duverger’in deyimi ile “halksız demokrasi” yaşantısı içindedir. Bu hususları temel kültürel konfigürasyonu içinde, analitik bir yaklaşımla açıklamak istiyorum.

Yaklaşık yarım yüz yıllık bir deneyime rağmen, yükselen parti oligarşilerin “halkçılık” felsefesini dışlayarak, kapalı kapılar arkasındaki komplo teorileri; inanç, öğreti sistemlerini geri plana iterek, partiler-arası çıkara dayalı köşe kapmacaları Türk parlamentarist sisteminde siyasal çürümenin bir göstergesidir. Gettsburg’ta, Abraham Lincoln tarafından dile getirilen: “Demokrasi halkın halk tarafından halk için idaresidir” tarzındaki altın söz, günümüz Türkiye’inde popülist kimliğini yitirmiştir.

Parti-içi demokrasi, yerini lider suntasına terk ederek kan kaybına uğramıştır. Aynı şekilde, Wright Mills de Amerikan politik sistemindeki dalgalanmaları açıklarken, demokratik süreç ile toplum yapısındaki uyuşmazlıklara dikkatimizi çekmektedir. Ona göre, şirket başkanları, askeri şefler ve siyasi liderlerin belirlediği üçlü (triverata) yapılaşma veya 'iktidar seçkinleri'nin ABD'nin siyasal yaşantısında bir güç olarak ortaya çıkmaları, demokrasimizin bir yozlaşmasıdır. Bu tür bir oluşumda en önemli etken de yine Mills'e göre, Amerikan toplumunun -batı Avrupa gibi- feodal bir dönemden geçmeyişi ve kapitalizm aşamasından önce de büyük burjuvaziye karşı direnen ciddi hiçbir aristokrasisinin ya da asiller sınıfının bulunmayışıdır. Bu niteliğinden ötürü, Amerikan toplumunun tarihsel gelişiminde burjuvazinin sadece servet değil, fakat iktidar ve prestij alanında da işin başından itibaren kekel kurabilmiş olmasıdır. Oysa, Batı Avrupa'da yönetimi temsil eden üst statüdeki kişiler bu imkanları irsi yollarla atadan-babadan kazanmış durumda idiler. Böyle bir tarihi ve geleneği bulunan bir sınıf yani aristokrasi (soylular) burjuvazi sınıfının zigzaglarını denetim altına alabiliyordu.

Benzer oluşum Türk demokrasisi için de geçerlidir. Ancak, Osmanlı'da soylulara dayalı bir rejim (aristokrasi) mevcut değildi. Buna karşılık, Patrimonial devşirme tabakasının imtiyazlı durumu yanında, ayan ve eşraf unsurlarının yükselişi, çekirdek halinde bir kentsoylu (burjuvazi) tabakanın doğuşuna katkıda bulunuyordu. Yalnız, her iki tabakanın da "yerlilik" kimliğini kazanamamış olması, Türk demokrasi sistemini güçsüz bırakmıştır.

Demokratik sistem veya parlamenterist rejim niçin Batının malıdır? Batı bu modele hangi kültür değerleri ve inanç sistemleriyle ulaşmıştır? Demokratik sistem, antik çağın niteliklerini ne ölçüde temsil etmektedir? Tüm bu noktalar ayrıntılı bir biçimde incelenirken, Türk demokrasi modelinin, toplum yapımız açısından bir yorumu gerekmez mi? Hiçbir sistem bir mekanizma biçiminde bir toplumdaki ötekine intikal ettirilemez. Bir başkasına yapılan bir işnenin, başka birine yapılması halinde, gereken sağlık tahlillerin yapılmaması durumunda, nasıl tehlikeli sonuçlar yaratabileceği düşünülüyorsa, aynı tarzda daha tehlikeli olan düşünce sistemlerinin iktibas (alıntısı) gündeme geldiğinde sosyal yapı dinamiklerine eğilmemiz gerekmektedir. Aksi takdirde, Türk demokrasi modelinde gözlemlendiği üzere, sistem kısa bir süre içinde

bozulmaya (corruption) gider ve kültürel yozlaşma baş gösterir. Bu defa ithal beyin güçleriyle ülkenin yeniden onarımı ve düzenlenmesi gündeme gelir, Kore modelleri gibi yeni oluşumların peşinden koşulur (Türkdoğan, 2004:529).

2.2. Batı Medeniyeti ve Demokrasi

Merkezci otoriter krallıklara geçiş, ilk önce batı toplumlarında görülen bir gelişmedir. Bu gelişmeyle, halk toprağa bağlı serf sürüsü olmaktan kurtulmuş ve derebeyleri ile olan ilişkiler kopmuştur. Yakın bir feodal beyin gölgesine sığınmak yerine uzaktaki ve zihinlerde daha adil bir yönetim fikri uyandıran bir krala itaat etmek bir anlamda insanları özgür ve onurlu bir yaşayışa yaklaştırmıştır. Görünüşte çelişkiye benzeyen bu durum yani otoritenin artmasının insanları özgürleştirilmesi, merkezci krallıkların gücünün artması sonucunda feodal sistemin küçük ve dar kalıplarını yıkılması ve böylece toplumdaki yapısal değişimin hızlanması ile ortaya çıktı.

Bu aşamanın gerçekleşmesinde güneydeki haçlı seferleri ile kuzeydeki Normanlarla başka topluluklar arasında İskandinav gemicilerinin geliştirdikleri alış verişin Avrupa ticaret hayatını canlandırması, ekonominin tarımsal yapısının yavaş yavaş değişmesi ve derebeyi şatolarının yanında bourg'ların ortaya çıkması etkili oldu. Kent hayatı geliştikçe serfler ili derebeylerinin bağlantısı zayıfladı. Genç burjuvazi Ortaçağın son yüzyıllarından itibaren iktisadi ve ticari hayatının devamı için kralların derebeyleri ile giriştikleri çatışmada toplum düzeninin değiştirilmesi ve insanın özgürleştirilmesi amacıyla, merkezi otoritenin yanında yer aldı. Burjuvazi, eski düzenin ortadan kaldırılması için merkezci ve mutlakıyetçi krallıkların kurulmasını gerekli gördüğünden öncelikle kilise karşısında zayıf kalan krallıkların desteklenmesi yoluna gitti. Kilisenin egemenliğinin daraltılmasında bu gelişmenin önemli payı olmuştur.

Hristiyan kilisesinin yeri, güç dengeleriyle birlikte, çağlar boyunca farklı farklı oldu. Yeni güçler egemenliğini kırdıkları kiliseden yararlandılar. Eskiden krallar kiliseye boyun eğerken bir noktadan sonra kilise kralların destekleyicisi durumuna geldi. 18. yüzyıldan itibaren burjuvazi iyice güçlenip bu kez mutlakıyetçi krallara karşı güç çekişmesine giriştiği zaman kiliseyi yine karşısında buldu. Daha sonraları, 19. ve 20. yüzyıllarda kilise değişme eğilimi içine giren toplumsal düzenin savunuculuğunda burjuvazi ile işbirliğine gidecektir.

Vaktiyle feodalitenin yıkılması, merkezi krallıkların kurulması burjuvaziye güçlendirmişti. Bu güçlenmeyi daha da arttıran olaylar oldu. Büyük keşifler ve merkantilizm. Bu noktada, ülkelerin ticaret yoluyla zenginleşmesinde burjuvazi ile merkezi krallıklar ortak bir paydada birleşerek uyumlu bir siyaset izlediler. Ama sonuç daha çok burjuvazinin güçlenmesi yönünde gerçekleşti. Büyüyen şirketlere ayrıcalıklar tanındı. Zira, uzak sefer gemiciliğinin teşvik edilmesi kentlerdeki esnaf kuruluşlarının tek başına başaramayacağı bir iş olmaktan çıkınca, bu alanda ancak ulus çapında yönetimlerin etkili olabileceği anlaşıldı. Böylece, merkezci krallıkların gelişmesi ile burjuvazinin güçlenmesi arasında karşılıklı bir etkileşim ortaya çıktı. Bunun sonucunda, 17. ve 18. yüzyıllarda sermaye birikimini sağlamış, kapitalist pazar ilkeleriyle üretim ve ticaret yapan güçlü bir burjuva sınırı doğdu. Yine de, bu dönemde, burjuvazi henüz büyük sanayi kapitalizmi aşamasına gelmemişti; üretim teknikleri manüfaktürden öteye gidemiyordu.

Feodaliteye ve kiliseye karşı girişilen uğraşı, bir yandan burjuvaziye güçlendirirken öte yandan, merkezi krallıkların otoritesini burjuvaların pek hoşlanmayacakları ölçüde arttırmıştı. Burjuvalar feodal düzeni yıkmışlar, derebeylerine ve kiliseye karşı üstünlük sağlamışlardı. Ama bu arada yeni bir düzen çekişmesinin de tohumunu atmışlardı. Salt yetkiler kazanan krallar toplumların o noktadan öteye gösterecekleri gelişmelere uymak ve iktidarı burjuvazi ile paylaşmak niyetinde değillerdi. Hatta burjuvalar iktidardan pay istedikçe krallar da onlara karşı, feodal düzen kalıntısı soyluların ve kilisenin desteğini arar olmuşlardı. İşte, Yeni Çağlar ile başlayıp 19. ve 20. yüzyıla kadar süren, gelişmeler, güçlenen burjuvazinin mutlakıyetçi krallıklara ve onların destekleyicilerine karşı açtığı savaşın sonucudur. Manüfaktür üretiminden sonra gelen sanayi devrimi kapitalist burjuvazinin gelişmesini daha da hızlandırmış, bu mücadelenin süresini kısaltmıştır.

Batıda bu önemli gelişmeler ortaya çıkarken Doğu ve İslam toplumlarında bir kapitalist gelişme olmamıştır. Bunun sebebini araştıran bazı gözlemciler, bu toplumlara egemen olan din kurallarından, bu durumdan sorumlu tek etken olarak söz etmemektedirler. Başka nedenlerden de etkilenen bir geleneksel tutuculuğun aracı haline getirilmiş olan dinsel fondamentalizm duraklamaya ve geriye doğru gidişte zaman zaman önemli roller oynamıştır. Oysa İslamın doğup genişlemesinde Arap

yarımadasındaki ticaret ilişkilerinin büyük payı olmuştur. 15. ve 16. yüzyıllarda Anadolu’da ve bütün Yakın Doğuda yaygın bir ticaret hayatı yaşanmışsa da bu, pazar için üretim temeline dayalı kapitalizme dönüşmemiştir.

Osmanlı toplumu örnek olarak ele alınırsa, özellikle bu toplumun Türk unsuru arasında Batıdakine benzer bir kapitalist burjuvazinin doğmamış olmasının çeşitli nedenlere bağlı olduğu görülür. Zira, Osmanlı Devleti “gaza” ve “fetih” esasları üzerine kurulmuştu. 17. Yüzyıl sonuna gelinceye kadar başlıca amaç savaş yoluyla genişlemek, daha fazla toprak elde etmek ve İslamın üstünlüğünü yaymaktır. İmparatorluğun sınırları fetihlerle genişledi; merkezci bir devlet anlayışı gelişti, fakat 15. ve 16. yüz yıllardan itibaren Avrupalıların kurmaya giriştikleri İmparatorluktan farklı bir devlet ortaya çıktı. Bir metropol-sömürge ayrımı bile yoktu. Osmanlılar sömürgecilik yapmadı. Bunu doğrulayan gerçeklerden biri de yirminci yy.da imparatorluk parçalandığı ve yok olduğu zaman İmparatorluğun en geri kalmış bölgelerinden birinin onu kuranların yurdu olan Anadolu olması idi.

Önceleri ticaretin yaygınlığı yine merkezci bir devletin düzenleyici ve koruyucu varlığını gerektiriyordu ama bu devletin düzenleyiciliği ve koruyuculuğu tam anlamıyla merkantilist bir nitelik kazanmadı. Yöneticiler hala ekonomik amaçlara yönelmemiş bir büyüme siyasetinin peşindeydiler. Ticareti canlandırmak için alınan bazı tedbirler Osmanlı toprakları üzerinde gerçek bir burjuvazinin doğmasını sağlayıcı nitelikte değildi. İmparatorluğun en kuvvetli olduğu tarihlerde verilen kapitülasyonlar (1535) büyük ticaret yollarını Osmanlı ülkesine çekmeğe yetmedi aksine, sonraları bu topraklar üzerinde yabancılar için çok elverişli ayrıcalıkların doğmasına yol açtı. Öte yandan, başlıca amacı fetih olan bir devlette, en gözde uğraş askerlikti, yönetici kadrolara oradan geçilirdi. Dolayısıyla, Osmanlı devletinin yönetimi de ekonomik anlamda güçlü bir sınıfın değil, hep değişen başarıları ve başarısızlıkları sonucunda yenilendiği için belli bir kararlılık taşımayan bürokrasi ile sağlanıyordu. Bu çevreler ise, devlet yönetimi ile kendi yararları arasında bir bağlantı kurmuş olan batılı burjuvalara benzemediklerinden bir sınıf bilinci gütmедiler ve izlenen siyasetleri iktisadi amaçlara yöneltmedi. Sonunda, fetihlerin durması varlığını bunlara dayandırmış olan yönetici zümrenin iç sömürüye dönmesine ve “halkı ezen kapıkulu” geleneğinin doğmasına yol açtı. Fetihlerle elde edilen ganimet ve haraç,

Avrupa’da sömürgeciliğin ve merkantilizmin sağladığı geniş olanaklara oranla çok sınırlı kaldı ve ancak yöneticilerin giderlerini karşılıyordu. Bu kaynaklar ekonomik yapının, batıdakine benzer bir sermaye düzenine çevrilmesine yetmedi. Belki de, büyük keşifler ve sömürgecilik dünya ticaret eksenlerini değiştirmeseydi, tımar sisteminin başlangıçtaki temel özelliklerini yitirmesi, toprak mülkiyetinin dogmaya başlaması bazı köylülerin topraksız kalması, tefeciliğin sermaye birikimine yol açması Osmanlı toplumunda da sermayeye dayanan bir burjuvazinin doğması için gerekli önkoşullar hazırlanmış sayılabilirdi.

Bir kapitalist gelişme başlangıcının bulunmaması, devlet içindeki örgütleniş şeklini de etkiledi. Batıda feodalite yıkıldığı zaman, eski senyörlerin elden çıkardıkları topraklar yeni gelişen burjuvazinin gücünü arttırırken, Osmanlı İmparatorluğunda tımar sisteminin çökmesi, eskiden merkezi otoriteye sıkı sıkıya bağlı olan yöresel güç sahiplerinin ortadan kalkmasına değil, tersine güçlenip birer derebeyi kesilerek merkeze başkaldırmalarına yol açtı. Öte yandan, iltizam usulünün yaygınlaşması ve devlet gelirlerini toplama işinin mültezimlere bırakılması, bir bakıma, halk ile devlet arasında başka güçlerin sokulmasını kolaylaştırdı. Onsekizinci yy.da Anadolu ve Rumeli’deki büyük toprak sahibi “ağa”lar böyle ortaya çıktılar. Osmanlı devletinde otoritenin zayıflaması, halk yığınlarını eşkıya ile, derebeyi ve ayan adındaki taşra eşrafi ile, derebeyleşen valilerle karşı karşıya bırakmıştı. Devlette bu çaresizliğini kabullenmiş, kentlerdeki ayanın üstün durumu padişahın, valinin veya kadının verdiği bir belge yahut beratla onaylanmaktaydı. Örneğin, Sultan IV. Murat’ın müşavirlerinden Görüceli Koçibey’in 1631 yılında Sultan’a sunduğu 21 mektuptan oluşan “moral layihası” Osmanlı tarihinde bir demokratik beyanname hatta bir “Magna Charta” sayılabilir.

Osmanlılarda, Avrupa’daki oluşumun tam tersi görülmektedir. Batıda feodaliteden merkezi krallıklara doğru geçiş, toplumsal yapı ve bireyin özgürleşmesi bakımından ileriye doğru bir adım sayıldığı halde, Osmanlı devletinde tımar sisteminin çökmesi, topraklar üzerinde gerçek bir kişisel mülkiyetin kurulması, ticaret hayatının dünyadaki büyük oluşuma yabancı kalması ve yerleşme düzeninin bozulması feodaliteden de kötü bir baskı ortamının doğmasına yol açmıştır. Bu ortamdan yararlanan güçlerin nasıl bir merkezi otoriteye başkaldıracak duruma geldiklerini ve

19. yy'daki anayasacılık hareketlerini anlayabilmek için, Osmanlı Devletinin monarşik ve teokratik niteliğini hesaba katmak gerekir. Osmanlı Devletinin Teokratik yönü, egemenliğin, İslam hukukundan gelen “sizden olan ulül-emre itaat ediniz” ilkesine dayanmasından, monarşik yönü de iktidarın padişahın kişiliği ile özdeşleşmesinden kaynaklanıyordu.

2.3. Karşılaştırma

Demokrasinin beşiği olarak kabul edilen Atina sitesinde ise, Plato ve Aristoteles gibi ünlü düşünürlerin, sosyal eşitliği çiğneyen ve adalet ilkesini dışlayan kölelik rejimini korudukları, belirli bir aristokrasiye yöneldiklerini görmekteyiz. Popper'ın yerinde teşhisiyle Plato'nun açık rejim (demokrasi) düşmanı olduğunu da ayrıntılı bir biçimde görmekteyiz. Özellikle Sofistler döneminde adaletin, güçlünün çıkarına dayalı bir hak olduğu iddiası (Trasymachos) savunulmuştu. Protagoras'ta hak güçlüdür. Batıda da, Orta çağ boyunca kölelik ve sertlik kimliğini sürdürmüştür. Serflik, fief hakkının tanınmasıyla köleliğin aşılmasıdır. Köle ve serfler hemen hiçbir hakka sahip olmayan, toprakla birlikte satılan bir meta olarak telakki edilmişlerdir. Özgürlükleri ancak, 19. yüzyılın başlarında tanınan liberalizasyon yasalarıyla İngiltere'de gerçekleşmiştir. Arapların İslama göre şartlandırılması açısından İslam köleliği tanıyor, fakat bu geleneğin silinip atılması için gereken tüm önlemleri gündeme getirmekten çekinmiyor. Çünkü, İslam öncesi Arabistan'da kölelik yaygın bir insan ticaretine dönüşmüştü. İlke olarak İslam, hiçbir zaman ne kast ne de aristokrasi sistemini kabul etmiştir. Kast sistemine bakacak olursak, İslam dünyasının her tarafında, her insan toplumunda olduğu gibi, başarılı kişiler güçlerini, zenginliklerini ve ayrıcalıklarını kendi çocuklarına geçirmenin yollarını bulmuşlardır. Ancak, Lewis, İslami aristokrasinin sağlam bir yapı oluşturmamış olduğu kanısındadır. Emeviler, daha sonra Abbasiler mevali yani azat edilen köleleri İslamlaştırma ve Araplaştırma süreci için kullanmışlardır. Ancak, teorik çerçevede İslam köleliğe karşıdır (Türkdoğan,2004:535).

Oysa, Batıda, mutlak hükümdar Standestaat'da ayrıcalıklı birkaç kişi ve kurum arasında dağılmış bulunan güç ve yetkileri kendinde toplamıştı. Ancak uzun bir gelişme sürecinden sonra, ayrıcalıklı kişi ve kurumlar da hukuken kayırlan özel güç sahipleri, özel çıkarların savunucuları oldular, Stande siyasal yetkileri, standı stand'a

ve her stand içinde de hanedanları birbirine bağlayan bir tutku olmuştu. Ancak, hükümdar bu siyasal etkilere etkin biçimde el koydukça, Standa çözülmeye başladı. Devlet kurumları, sonra da hükümet ve bürokrasi giderek kamusalallaştı. Mutlak yönetim, yönetim yetkilerinin tam da böylesi farklı, kamusal egemen biçimde yoğunlaşmasını sağlıyor ve burjuvazinin bir sınıfa dönüşmesi için uygun siyasal ortamı oluşturuyordu. Bu tarihsel gelişim perspektifi Osmanlı toplum yapısına tamamiyle aykırı düşen bir durumu ortaya koymaktadır. Osmanlı toplumu ne burjuvazi, ne feodalite ne de sınıfsallaşmaya dayalı olmayan eşitlikçi bir özelliği yansıtır.

Batıda bu kamusallaşma etkinliklerini giderek daha özel yerlerde ve özel biçimlerde sürdürüyordu. Bilimsel dernekler, edebiyat salonları, Mason locaları ve kafelerden yayınevleri, gazete ve dergilere kadar kapıları her ilgilenene açıktı... Temel yurttaşlık sorunları, millet'in erdemleri, milletin refahını arttıracak yöntemler, kilise ve devlet arasındaki ilişkiler yürütülmesi gündeme geldi. Bu şekilde, belli toplumsal gruplar-büyük ölçüde burjuvazi, bazen soylular ve ruhban sınıfının alt kademeleri devletin etkinliklerini eleştirebilecek bir kitle olarak ön plana çıktı. Sivil toplumun doğuşu bu tarzda gelişti.

Kısacası, Türk toplum yapısı ve tarihi gelişimi, İslami geleneğimiz kültür norm ve değerleri göz önüne alınmadan, Batıdan demokrasi modellerine yönelmemiz, sanki Batılı yapısal değişmelerin şartlarını yaşamışız anlamı taşır. Oysa her milletin bir tarihi yaşayış biçimi vardır (Türkdoğan, 2004:547).

Batı toplumu, demokrasisini, hukuk sistemini, özgürlük ve ekonomik gelişimini kendi yapısal özelliklerinden elde etmektedir. Her kurumun, toplum yapısındaki tarihi oluşumunu göz önüne almadan Batı eylemde bulunmaz. Nitekim, Karl Polanyi liberalizmin batıdaki tarihsel gelişimini belirlerken özgürlük bilincinin -tıpkı Weber gibi- Hristiyanlıktan doğduğunu açıklar: “ .. .Hristiyanlık öğretisinin merkezindeki her insanın benzersiz ve eşsiz olduğu fikri özgürlük bilincine yol açıyor. Ve sonunda bu özgürlük bilinci, karmaşık bir sanayi toplumunun gerçekliği ile karşı karşıya geliyor.” Son yıllarda kapitalizmin, komünizmin çöküşünden sonra -alternatifsiz kalışı nedeniyle- aydınlarımız arasında özgürlük kavramının gündeme gelişi, tümü ile Batı kaynaklıdır. Oysa İslam, başlangıçtan beri açıkladığımız üzere insana bakış açısı, hoşgörü ve sorumluluk-yükümlülük ilkeleriyle kendine özgü bir değerler teorisi

ortaya koymuştur. Bu köklerden niçin yararlanmadığımız ileri sürülebilir. Bir araştırmacı, Ayşe Buğra, Büyük Dönüşüm’e yazmış olduğu önsözde şöyle diyordu: “Polanyi’nin özgürlük koşullarını yaratacak bilinçli çabaların kendilerine gereken desteği Hristiyan gelenek içinde bulabileceklerine inandığını gördük. Türkiye’de ise durum biraz daha güç. Önce, Türkiye’de uygulandığı biçimiyle laisizm, İslamı yerine yeni bir değerler sistemi koyamadığından dışlamıştır (Türkdoğan,2004:548).

“Tanzimat-öncesi ve Sonrası” Batıya yönelirken, medeniyet ve kültür değerlerimizi oluşturan İslami ve Doğulu bir bakış açısıyla yenileşme hareketlerini açıklamaya çalışacağımız yerde, kendi kültür ve değerler sistemimizin oluşturduğu zihni kategori ve düşünce kalıplarımızı Batı standart norm ve değerlerine indirgemek suretiyle bir başka medeniyetin zihni kategori ve düşünce kalıplarına uyarlama yoluna gitmişiz. Böyle bir düşünce tarzı, kendi düşünce özelliklerimizin Batılı kalıplara dökülerek imaline izin verdiği için yaratıcılığını yitirmiş, taklitçi bir duruma düşmüştür. Oysa kendi bakış açımız ve değer-inanç sistemlerimizin oluşturduğu bir metodolojik yaklaşım, olayları yorumlamada daha isabetli sonuçlar doğurabilir (Türkdoğan,2004:549).

Batılılaşma süreci Batılı standartlara göre değil de, kendi yerlilik kimliğimizin de devreye sokulmasıyla ele alınmalıdır. Türk demokrasisinin sosyal yapısı İslam-Türk norm ve değerler bütününe göre sentez yapılarak oluşturulmalıdır. İslamın değer ve norm verici niteliklerinin, Türk demokrasisinin inşasında pekiştirici rol oynayacağı muhakkaktır.

Hiçbir analitik düşünceye yer vermemek suretiyle köklerinden koparak kültür değişmesi sürecine gidilmesi, doğrudan doğruya Batı uygarlığını model kabul etmesi, kendi değerlerini dışlaması anlamını taşır. “Batıda olalım, fakat Batılı olmayalım.” Çünkü Rönesans ve Reform hareketleriyle yoğrulmuş, Hristiyan değerlerinin bir yansıması olan Batılılaşma ve çağdaşlaşma -kendi değerlerinden uzaklaşması ve yabancılaşması nedeniyle- toplumumuzun tartışmalı temel sorunlarından biri olmalıdır (Türkdoğan,2004:551).

BÖLÜM 3. ATATÜRK VE DEMOKRASİ

Atatürk demokrasiden şöyle söz etmektedir: “demokrasi bundan yedi bin sene önce Elcezire’de, beşeriyetin ilk medeniyetini kuran Sümer, Elam ve Akad kavimlerinde demokrasi prensibi tatbik olunmuştur. Filhakika, bu Türk kavimler, müttehit bir cumhuriyet teşkil etmişlerdir. Bundan sonra, Atina ve Isparta gibi Yunan şehirleri, bir nevi demokrasi ile idare olunurlardı.

Roma dahi demokrasi hayatı yaşamıştır.

Türk milleti, en eski tarihlerde, meşhur kurultaylarıyla, bu kurultaylarda devlet reislerini intihap etmeleriyle demokrasi fikrine ne kadar merbut olduklarını göstermişlerdir. Son tarih devirlerinde, Türklerin teşkil ettikleri devletlerde, başlarına geçen padişahlar, bu usulden ayrılarak müstebit olmuşlardır.” (Dikici, 2005:361).

Türklerin kurdukları devletlerde ortak noktalar ve hedefler şunlardır: bağımsızlık, yurt içinde istiklal, yurt dışında istiklal... merkezi yönetim çevresinde bütünlük ... çağın ölçü ve anlamı içerisinde çevreyi etkileme ve çevreye egemen olma doğuyu güvenceye alıp, oradan devlet çapında ekonomik güç ve ikmalî sağlayarak Batı’ya yönelmek... kendi kültürünü koruyup geliştirirken, bilim, teknik ve yenilik bakımından diğer devletlerin değerlerinden ve imkanlarından yararlanma. “aile bağına” önem verme ve devleti bu bağ üzerinde tutma. Her durumda, her şartta eğitim ve öğretime ağırlık verme. İstişareyi, devlet kurumu hale getirme (Dikici, 2005:371).

Atatürkçü düşünce sistemi, temel amaç olarak, Türkiye’de milli, laik, güçlü ve çağdaş bir devlet kurmaya yönelmiştir. Atatürk’ün, çağdaş devleti aynı zamanda demokratik bir devlet olarak düşündüğünde kuşku yoktur. Demokrasi ilkesi, Atatürkçü düşünce sisteminin, Cumhuriyetçilik, milli egemenlik ve halkçılık gibi diğer temel ilkeleriyle de çok yakın ilişki içindedir (Özbudun, 1989:285).

Atatürk, “demokrasi” deyimini, bugün bazı ülkelerde görüldüğü gibi asıl anlamından saptırarak veya ona değişik içerikler yükleyerek değil, tam tersine, gerçek ve geleneksel anlamında, yani hürriyetçi siyasi demokrasiye ifade etmek üzere kullanmıştır. Atatürk, bu konuda şöyle demektedir: “demokrasi esas itibarı ile siyasi mahiyettedir. Demokrasi, bir sosyal yardım veya bir iktisadi teşkilat sistemi değildir.

Demokrasi maddi refah meselesi de değildir. Böyle bir nazariye, vatandaşların siyasi hürriyet ihtiyacını uyutmayı amaçlar. Bizim bildiğimiz demokrasi, bilhassa siyasidir; onun hedefi, milletin idare edenler üzerindeki murakabesi sayesinde, siyasi hürriyeti temin etmektir”

Atatürk, demokrasiye ters düşen çağdaş siyasal akımları eleştirerek bunlardan hiçbirinin Türkiye için uygun olmadığı sonucuna varmıştır: Bolşevik teorisine göre “bütün Rus milleti içinden, işçi, deniz ve kara kuvvetlerinden ibaret bir azınlık, ekonomik esaslara dayanan komünist partisi adı altında birleşerek bir diktatörlük vücuda getirmişlerdir. Gayelerinde milli değildirler. Kişisel hürriyet ve eşitlik tanımazlar. Halk egemenliğine saygı göstermezler. İçte çoğunluğu, zor ve baskı ile, görüşlerine itaate mecbur ederler; dışta, kendi prensiplerini yaymaya çalışırlar. Hâlbuki hükümet kurmaktan amaç, evvela ferdi hürriyetin teminidir. Bolşevik hükümet şeklinde istibdat mahiyeti görülmektedir. Bir cemiyeti, bir kısım insanların görüşlerinin zorla esiri ve zebunu yaşatmak şekline tabii ve makul bir hükümet sistemi nazariyle bakılamaz.” (Özbudun, 1989:288).

İşte bu sebepten dolayıdır ki Atatürk, demokrasiye aykırı olan bu siyasi akımları memleketimiz ve milletimiz için uygun görmemiştir. Ona göre biz, memleket halkı fertlerinin ve çeşitli sınıf mensuplarının birbirlerine yardımlarını aynı kıymet ve mahiyette görürüz; hepsinin menfaatlerinin aynı derecede ve aynı eşitlikçilik duygusuyla teminine çalışmak isteriz. Bu tarzın, milletin genel refahı, devlet bünyesinin kuvvetlenmesi için daha uygun olduğu kanaatindeyiz. Bizim görüşümüzde çiftçi, çoban, işçi, tüccar, sanatkar, doktor kısacası herhangi bir sosyal müessesede çalışan bir vatandaşın hak, menfaat ve hürriyeti eşittir. Devlete, bu anlayış ile azami yardımcı olmak ve milletin güven ve iradesini yerinde kullanabilmek bizce, bizim anladığımız manada halk hükümeti idaresi ile mümkündür (Özbudun, 1989:289).

Atatürk’ün tek parti sistemini Türkiye için sürekli bir ideal olarak değil, Türkiye’nin sosyal ve siyasal gelişmesinin belli bir aşamasında, zorunlulukların ortaya çıkardığı geçici bir dönem olarak gördüğü, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’nın kuruluş hazırlıklarının yapıldığı günlerde söylediği şu sözlerden çok iyi anlaşılmaktadır: Cumhuriyet Halk Fırkası’nın “esas prensibi, memleket ve milletin gerçek selamet ve

saadetini temine çalışmaktır ve amaca götüren yol bence budur ve bellidir. O da Cumhuriyeti güçlendirme ve sağlamlaştırma ile beraber fikri ve sosyal inkılapta, medeniyet ve yenileşme yolunda milletin azimle ve başarıyla yürümesini sağlamaya yol göstermektedir. Bu belli olan fakat şüphesiz yorucu ve uzun olan yolun yolcuları başlangıçtan sona kadar bir hizada ve aynı zamanda aynı yorgunluk derecesiyle yürümeyebilir ve bu taktirde düşünce ve tedbirleri arasında fark olabilir. Fakat yoldan sapmamaları, genel hedeften gözlerini ayırmamaları, esas amacı ihlal etmemeleri lazım gelir. Bugün belli olan yolun başlangıcında bulunuyoruz. Henüz düşünceleri etkileyecek kadar yol alınmış değildir. Görüşler gerekli ölçüde açıklık ve isabet kazanmalıdır. Ondan evvel tefrika fikri alelade fırkacılıktır ki, memleket ve milletin huzur ve güven şartları henüz böyle bir tefrikaya yol açmaya elverişli değildir, efendiler...” Gene Atatürk, Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın kendisini feshetmesini takip eden aylarda, aynı yönde olarak, şunları söylemiştir: “Milletlerin tarihinde bazı devirler vardır ki, muayyen maksatlara erebilmek için maddi ve manevi ne kadar kuvvet varsa hepsini bir araya toplamak ve aynı istikamete sevk etmek lazım gelir. Yakın senelerde milletimiz böyle bir toplanma ve birleşme hareketinin mühim neticelerini idrak etmiştir. Memleketin ve inkılabın içeriden ve dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı masuniyeti için bütün milliyetçi ve cumhuriyetçi kuvvetlerin bir yerde toplanması lazımdır... Aynı cinsten olan kuvvetler müşterek gaye yolunda birleşmelidir.” (Özbudun, 1989:294).

Türkiye, tek parti sisteminin, savaş, işgal, ihtilal, darbe vs zora dayanan bir kesiti olmaksızın, kendi evrim kanunları uyarınca bir çoğulcu demokrasiye dönüştüğü pek az örnekten biridir. Bunun temel sebebi de, Atatürkçü dünya görüşünün demokratik karakteridir (Özbudun, 1989:295).

4 Haziran 1933 akşamı konuşmalarda demokrasi iradesi için kadınlara seçim hakkının tanınması fikrinde herkes ittifak etmişti. Bundan başka demokrasi üzerine daha pek çok konuşuldu. Atatürk’ün o akşam umumi kanaati şu olmuştu: “cumhuriyet” rejimi demek, demokrasi sistemi ile devlet şekli demektir. Biz cumhuriyeti kurduk, o on yaşını doldururken demokrasinin bütün icaplarını sırası geldikçe tatbikata koymalıdır. Kadın haklarını tanımak da bunun bir icabı olacaktır. Müsterih olunuz” demişti (İnan, 1988:827).

Atatürk Türk, Milletinin medeni varlığına inanmış, onu üstün bir seviyeye yükseltmek için bütün millet fertlerinin, erkek ve kadın, çalışkan ve üzerlerine aldıkları vazifelerde mesuliyetlerini müdrik olmalarını daima önemli addetmiş ve bunu telkin etmiştir. O medeniyetin her konuda muvazi ilerlemenin sağlanmasını milletin kuvveti için esas kabul etmiştir (İnan, 1988:831).

3.1. Atatürkçülük ve Demokrasi

Gerek Atatürk'ün döneminde, gerekse bugün Atatürkçülüğün veya Kemalizmin ana ilkesinin demokratik laik, çağdaş bir rejim yaratmak olduğundan en ufak bir kuşku yoktur. Atatürk'e ve Atatürkçülüğe karşı çıkanların, Osmanlı toplumsal yapısından çağdaş bir Ulus Devlet yapısına doğru gerçekleştirilen dönüşüm sırasında, devrimlerin halka zorla kabul ettirildiği, demokratik olmadığı biçimlerdeki savların hiçbir geçerliliği yoktur: endüstrileşmeyi yaşamamış hiçbir feodal din-tarım toplumu kendiliğinden demokratik bir yapıya geçmemiştir. Bırakın endüstrileşmeyi yaşamamış feodal toplumları, endüstrileşme sürecini yaşayarak demokrasiye geçen toplumlarda bile bu dönüşüm, çok uzun zaman almış ve çok kanlı olmuştur.

Atatürk, bu uzun ve acılı süreci son derece kısa bir sürede ve Batı'daki örneklerinden çok daha sarsıntısız ve kansız bir biçimde gerçekleştirme başarısını göstermiştir (Kongar, 2007:223).

Altı Ok arasında demokrasi yerine Cumhuriyetçiliğin yer alması, demokrasi hedeflenmediği için değil tam tersine, yeni devlet saltanata ve hilafete karşı kurulduğundan, devlet biçiminin vurgulanarak demokrasi yolunun açılması içindir.

Nitekim halkçılık ilkesi bu niyetin toplumsal yapı açısından açıkça ifade edilmesi anlamını taşır. Üstelik Atatürk pek çok konuşmasında Cumhuriyet ile demokrasiyi aynı gördüğünü, hedefin demokratik bir toplum olduğunu açıkça vurgulamıştır. Nitekim, kendisinin bizzat bir muhalefet partisi kurdurması ve çok partili denemeye girişmesi bu niyetinin ifadesidir (Kongar, 2007:224).

Atatürkçülük'ü kapalı bir ideoloji olarak değil fakat akılcılığı vurgulayan bir dünya görüşü olarak, gerek Atatürk'ün hayatta olduğu dönemde gerekse 1980 askeri müdahalesini yapanlarca bir dünya görüşü olarak algılanmıştır. Böylece tek parti dönemi de, Avrupa'nın bir bölümü, faşist rejimlerin sultanı altına girerken,

Türkiye’de Cumhuriyetçi Terakki Perver ve Cumhuriyetçi Serbest Fırkalarının kurulmasının sonucu ortaya çıkan olaylara rağmen demokrasiden vazgeçilmemiştir. 1980 müdahalesini yapanlar ise, ilk hamlede lokavtı yasaklamıştır, işçilerin ücretlerine seyyanen yüzde yetmiş zam uygulamıştır, öte taraftan, ayırım yapmaksızın, Türkiye’nin 1980 öncesine gelmesinde payı olduğunu düşündükleri sol ve sağ kesimlerden bazı kişileri kovuşturmuşlar ve tüm 1980 öncesi politikacılarına aktif politika yasağı koymuşlardır. Ne tek parti döneminde ne de 1980 müdahalesinde belli gruplar lehine diğer bazı gruplar hedef alınmıştır. Amaç rasyonel tartışma ortamını yaratmak ve bu tür siyaset yapımını kurumlaştırmak olmuştur (Heper, 1992:196).

Atatürk, dini Allah ile kul arasında bir bağ olarak görmüştür. Din vardır ve gereklidir. Ona göre; laiklik dinsizlik değildir. Din inanan bireylere güç verir bireylerin kişisel faaliyetlerini etkiler. Atatürk’e göre; vicdan ve din özgürlüğü sınırsızdır. Bireyler istedikleri dine inanırlar veya inanmazlar; seçme özgürlükleri vardır. Atatürk’e göre; bireyler ibadet özgürlüklerini anayasaya aykırı olmamak kaydı ile kullanabilirler. Türkiye Cumhuriyeti Anayasasına göre; ibadet özgürlüğü kullanılırken genel ahlak kurallarına riayet edilmeli; devletin sosyal, ekonomik, siyasi veya hukuki temel düzenini, değiştirilmesi veya siyasi ve kişisel çıkar yahut nüfuz sağlama amacı güdülmemelidir. Nitekim ibadet özgürlüğü hukuk devleti ilkeleri doğrultusunda yukarıda belirtilen özel sınırlama sebeplerine tabi tutulmuştur. Ona göre; bu sınırlamalar hukuk devletinin bir gereği olarak kanun ve yargı yolu ile yapılmalı idarenin tüm uygulamaları her zaman bağımsız mahkemelerin yargı denetimine açık olmalıdır (Said, 2006).

BÖLÜM 4. CUMHURİYET VE DEMOKRASİ İLİŞKİSİ

Cumhuriyet egemenlik, milli egemenlik ve genel idare gibi soyut şeylere dayanırken, demokrasi somut olarak topluma dayanır.

Demokrasi toplumsal farklılaşma, toplumun olmazsa olmazı, cumhuriyet toplumsal homojenliği örneğin; kaynaşmış bir kitleyiz.

Cumhuriyet bahşedilmiş konulmuş bir hukuk sistemine dayanır, demokraside rızaya dayalı bir hukuk sistemi esastır.

Cumhuriyet devrimci iken demokrasi sözleşmeye dayanır.

Cumhuriyette rejim esas demokraside yönetim ön plandadır.

Demokraside devletin halktan ayrı politikası olamaz. Cumhuriyette devlet-hükümet alanı kolayca ayrılır (Yılmaz, 2000:198).

4.1.Cumhuriyet Kültürü

Günümüzde değişik siyasal partilerin sosyo-kültürel tabanları, bu kültürel anlayışların kadrolarınca oluşturulmakta ve siyasal partilerin politikaları onların kültürel anlayışları doğrultusunda yönlendirilmektedir. Türkiye bir anlamda farklı kültürlerin çatışma alanına dönüşmüştür. Kemalist yönetim tüm bu anlayışları yerinde değerlendirerek, onların önüne gelen verileriyle ortak bir ulusal cumhuriyet kültürü yaratmanın çabası içinde olmuştur (Çeçen, 2003:300).

Atatürk, toplumları ulus yapan öğelerin başında kültürün geldiğini çok iyi biliyordu. Tarih ve genel kültür yapıtlarını inceleyerek, cumhuriyetin kültürel politikasını belirleyen Mustafa Kemal, bu politikanın içeriğini de bazen ayrıntılarına varana kadar oluşturmaya çalışmıştır. Cumhuriyet döneminde yeni bir toplum ve yepyeni bir insan yaratılmak için yola çıkılmış, Türk insanın yaşadığı çağın düzeyine çıkarmanın aracı olarak kültür görülmüştür. Geleneksel kültürlerin karşısına ulusal cumhuriyetçi ve demokratik bir kültürü çağdaş anlamda getirebilmenin yolları aranmıştır. Cumhuriyet yönetiminin çeşitli alanlarda yaptığı devrimler ve yenilir girişimleri, geçmiş ile gelecek arasında çağdaş bir kültür sentezine giden yolu açıyordu. Çağdaşlaşma yolundaki bu kültür devriminin geleneksel değerlerle çatışması kaçınılmazdı. Nitekim

bu nedenle bir çok sorun sonraları gündeme gelmiştir. Mustafa Kemal'e göre tam bağımsız ve çağdaş bir toplum, ancak kültürel yönden bilinçlenme ile sağlanabilirdi. Kemalist yönetim bu gerçeğin farkında olarak geçmişle tüm bağları koparmadan, geçmişle gelecek arasında bir bağ kurulmasına çalıştı demokratik ve bağımsız bir topluma dönük girişimler, kültürel atılımların kurumlaşmasıyla yeni bir aşamaya geldi (Çeçen, 2003:304).

Son yıllarda Türkiye'de yeniden ulusal kültür özlemlerinin öne çıkmasında, kendimize hedef olarak seçtiğimiz batı uygarlığının büyük hatalarının rolü bulunmaktadır. Çağdaş anlamda karşılıklı alışveriş ve diyalog yerine bir kültür emperyalizmi ve beraberinde hegemonya getiren Batı dünyası, Türkiye gibi ülkelerde yeniden ulusal kültür özlemlerini kışkırtmışlardır. Cumhuriyet yönetimi, yaratmaya çalıştığı kültürün ulusal, cumhuriyetçi ve demokratik olmasına dikkat ediyordu. Ne var ki, Batı'nın baskılarına karşı tepki olarak gelişen ulusal kültür arayışı ise, daha çok günümüzde ırkçı ve Turancı çizgilerde gelişmekte ve Türk kültürünü girmiş olduğu çağdaş çizgiden geriye çekme tehlikesini içermektedir.

Türkiye Cumhuriyeti yaşamında öncelikle, Atatürk dönemi önem taşımaktadır. Ondandır tarih sırasıyla tek parti dönemi, demokrasiye geçiş ve Demokrat Parti dönemi, 27 Mayıs ve sonrasıyla 12 Mart ve sonrası gelmektedir (Çeçen, 2003:315).

Atatürk; özellikle demokrasilerde bireysel özgürlüklerin ne kadar önemli olduğunu vurgulayarak; her ferdin istediğini düşünmek, istediğine inanmak, kendine has siyasi bir fikre malik olmak, seçtiği bir dinin gereklerini yapmak ve yapmamak hak ve özgürlüklerine sahip olduğuna inanmaktadır. İçinde bulunduğumuz noktada, Türk ulusu olarak bize düşen görev; demokratik yaşamda gerçekten başarılı olmak istiyorsak, öncelikle eğitimde, Atatürk'ün bizden istediği kuşakları yetiştirmekten sorumluyuz. İçtenlikle istersek, bunu başarabiliriz. Çünkü böyle bir güce gerek tarih, gerekse kültür olarak sahip bulunmaktayız. Yeter ki bunun bilincine varabilelim (Yılman, 2006:259).

Türkiye de cumhuriyetçiliğin en önemli özelliği birikimsizliktir. Cumhuriyetin doğuşundan önce bu yönde bilinçlenmiş belirli bir siyasal akım sahneye çıkmamıştır. İmparatorluğun tarihten gelen geleneksel yapısı, saltanat ve hilafet yönetimleri doğrultusunda kitleleri koşullandırmıştır. Halka ters düşen yönetime ve tüm

yozlaşmalara karşın kitlelerde yeni tip yönetim arayışı olmamıştır. Aydınlar gibi okumuşlar da bu genel gidişin dışında yönetim seçeneği aramamışlardır. Yönetimde aksamalar ortaya çıkınca, bir padişahı indirip yerine yenisini geçirmeyi tek çözüm saymışlardır. Batı ile ilişkiler artınca Tanzimat ve Islahat dönemlerini meşrutiyet dönemleri izlemiştir. Ne var ki, daha ötesine giderek, cumhuriyeti ileri bir siyasal düzen olarak düşünen çıkmamıştır. Atatürk'ün yakın arkadaşları bile, ulusal kurtuluştan sonra cumhuriyetçi yönelişte önderi yalnız bırakmışlar, saltanat ve hilafete bağlı kalarak cumhuriyetin ilanına açıkça karşı çıkmışlardır. Hiçbir zaman çağdaş bir yönetim biçimi olarak cumhuriyeti benimsememişlerdir. Batı ya öykünen aşırı Batıcı çevreler bile, saltanat düzeni yerine, Batının çağdaş yönetim biçimi olan cumhuriyeti bir yaşam düzeni olarak Türkiye'ye getirmeyi düşünememişlerdir. Birikimsizlik, bilinçsizliği de beraberinde getirmiştir. Mustafa Kemal en yakın arkadaşlarına bile cumhuriyetin ne olduğunu ve hangi alanlara geldiğini anlatmak zorunda kalmıştır. Ayrıca halk kitlelerine de cumhuriyet olgusu geniş bir seferberlikle anlatılmaya çalışılmış, cumhuriyetin toplumsal temelleri birikimsizlik engeli aşılarak kurulmaya çalışılmıştır. Toplumsal gelişim olmadan ortaya çıkan siyasal olgu, kendi doğrultusunda bir toplumsal ilerleme yaratmak istemiştir (Çeçen, 2003:417-418).

4.2. Demokrasi Kültürü

Platon'a göre demokrasinin gerçekleşebilmesi için, bir toplumu oluşturan halkın bireylerinin eğitilmiş olması gerekmektedir. Oysa gerçek bunun böyle olmadığını gösteriyor ona göre. O zaman demokrasi eski Yunan toplumunda, Atina'da uygulanamaz; çünkü halk, kendine en yararlı en iyiyi, en doğruyu, en güzeli gösterip uygulayabilecek insanları seçme bilgi, beceri ve niteliğine sahip değildir. Çünkü o eğitimi almamıştır. Seçme işi evrensel bir öneme haizdir, zira, bir devletin geleceği, yazgısı, ülküsü buna bağlıdır. Kötü yöneticiler, temsilciler seçilirse, devletin işleri kötü yönetilecek ve o devlet yok olmakla karşı karşıya bulunacak, hatta yok olacaktır. O zaman da halkın iyiliği, güzelliği, mutluluğu kalmayacak, bu durumda demokrasi ne işe yarayacaktır? Böyle bir tehlike göze alınır mı? O yüzden en iyi rejim monarşidir Platon'un düşüncesine göre. Monarşi meclisinde bilge, yetenekli, dürüst, ahlaklı kişiler çıkaracakları yasalarla hükümdarı doğru yönlendirerek devletin esenliğini sağlayıp, halkın, laikosun mutluluğunu hazırlayacaklardır. Çünkü

demokrasi gerçekleşmesi en zor rejimdir. Onun için eski yunan sitesinde demokrasiye yer yoktur (Türk Kùltürü Kongresi, 2002:11).

10 aralık 1948 İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, BM Teşkilatı Genel Kurul Kararı'na göre;

- İnsan özgürlüğü ve hakkı evrensellik fikri üzerine kurulur: Dil, din, felsefe, soy, sop, ırk, gelenek, görenek, inanç, mezhep, vb farklılıklar gözetilmez.
- İnsan tek boyutlu olmaktan kurtarılıp, çok boyutluluğa götürülmelidir.
- Büyük bir mozaik olarak ortak dünya kùltürünü yaratmalıdır.
- İnsanın yaşama hakkı mutlak ve evrenseldir.
- Laiklik ve sekülarizm toplumların serbestleşmesini hazırlar. Ayrıca din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılmalarını hazırlar.
- Özerk bir varlık olarak birey yaratmak.
- İnsanların bilme ve öğrenme hakkı vardır.
- İnsanların eğitilme hakkı vardır.
- İnsanların birbirleriyle iletişim ve haberleşme hakkı vardır.
- İnsanların yaşam hakkı ve özgürlükleri aşığıdaki gibi sıralanır:
- Kadın doğurgan bir varlıktır, gebe kalma hakkı, doğma hakkı, varlığını sürdürme hakkı, sosyal haklar, kùltürel haklar, çalışma hakkı, tedavi olma hakkı, kürtaj olma hakkı, ekonomik haklar, eğitilme hakkı.

Büyük önder diyor ki Türk Devrimi ve Türk demokrasisi kendi özel koşullarına göre, uyarlayarak Büyük Fransız Devriminin bazı ilkelerinden yola çıkarak, kendine özgü devlet modelini oluşturmuştur. Bu demokrasi ile yönetilen laik cumhuriyet olmuştur. Yani Fransız ihtilalinin açtığı yolu takip etmiştir. Bu ilkeler Osmanlı aydınlarını ve Genç Türkleri de derinden etkilemiştir: I. Meşrutiyet 1876, II. Meşrutiyet 1908.

29 Ekim 1923'te kurulan genç cumhuriyet Misakı Milli sınırları yani ÷lkemizin bugünkü sınırları içinde, birlik ve bütünlüğü koruyarak, demokrasiyi siyasal partilerin

oligarşik egemenliğine bırakmayarak, ulusal egemenlik çerçevesinde halkın ve “kimsesizlerin kimsesi” olarak, bir demokrasi ve kültür erdemi sentezidir. Biz buna laik demokrat cumhuriyetçiler, cumhuriyet sentezi adını veriyoruz. Bu açıklamalar Atatürk’ün bazılarının söylediğinin tersine, bir diktatör değil, bir laik-demokrat cumhuriyetçi olduğunu apaçık göstermektedir (Türk Kültürü Kongresi, 2002:16).

Demokrasinin alt yapısında dört unsur vardır. Bunlar;

Yüksek bir gelir düzeyi, ileri bir eğitim düzeyi, iletişim ve ulaşım olanaklarının gelişmişliği, örgütlü bir toplumsal yapıdır.

O günlerin Türkiye’inde fert başına düşen yıllık gelir payı 150 dolar civarındaydı. Toplu iğne üretmekten aciz bir ekonomi, tümüyle tarıma dayanıyordu. Oysaki demokrasi zengin toplumların yönetim biçimidir.

Demokrasi eğitimli insanların rejimi. 1920’lerin, Türkiye’inde okuma yazma oranı yüzde 4 civarında, bu oran erkeklerde yüzde 7’nin üzerinde, kadınlarda yüzde 1’in altında, tahminen 60 bin civarında olması gereken seçim sandıklarının her birinin başına, okuma yazması olan üçer insan dikemiyordunuz. Demokrasiye nasıl geçilebilirdi?

İletişim ve ulaşım olanakları kısıtlıydı. 1920’lerin, 1930’ların Türkiye’inde iletişim olanakları yok denebilecek düzeyde idi. Örneğin kış aylarında, Ankara’nın doğusundaki kentlere ulaşmak bile ciddi sorun oluştururdu. Demiryolunun ulaşamadığı yere ulaşmak söz konusu bile değildi. Bırakın o günleri, 1960’lı yıllarda, İstanbul gazeteleri Ankara’ya akşamüstü gelirdi. Anadolu’nun diğer kentlerine gazeteler, ancak birkaç gün sonra ulaşırlardı. İletişim araçlarının başında mektup ve acil durumlarda, telgraf gelirdi. Bir kentten diğer bir kenti telefonla aramak, son derece zordu. Zaten kimsede telefon yoktu. Bu koşullar altında demokrasiye geçilebilir miydi?

Demokrasi ancak örgütlü toplumlarda yaşayabilir. Ve o günlerin Türk toplumunda örgütlülük olmadığı gibi, örgütlenmenin nesnel koşulları da yoktu (V. Türk Kültürü Kongresi, 2002:22).

BÖLÜM 5. TEK PARTİ DEVLET ALGISI

Tanzimat'tan itibaren merkezileşme yolunda karalı adımlar atmaya başlayan devlet, bu süreçte zorunlu yerleştirme ve isyan bastırma hareketlerinden başlayarak, toplumun muhtelif kesimleri üzerinde “hizaya getirici” bir etki yaratmaya çalışmıştır. Cumhuriyet idaresi ile birlikte “yurttaş yaratma” girişimi, bu yurttaşla ilişkin standartların en uç noktalara kadar yayılması çabasıyla birlikte, yurttaş üzerine ciddi bir baskı algısı yaratmış ve söz konusu çaba bu algıyı bitişik bir “korku”nun yayılmasını kolaylaştırmıştır. Bu “devlet korkusu”nun en açık biçimde zihinlere kazındığı dönem “tek parti dönemi”dir. Üstelik bu dönem, genel zihniyet dünyasında, Milli Mücadele'nin birleştirici unsuru olarak algılanmış olan “İslam”ın tahribatı olarak yer etmiştir (Aydın, 2006:39).

Dolayısıyla toplumun kesimlerinde Tek Parti dönemine ilişkin hatıraların izi bugünde oldukça güçlü ve devlet zihniyetini kuran temel etkenlerden biri olarak yaşamaktadır. Örneğin Paul Stirling 1950’de Kayseri’nin Sakaltutan Köyünde yaptığı alan araştırmasında köylülerin 1946’dan önce parti ile hükümeti özdeşleştirdiğini görmüştür. Köylülerin çoğunluğu Atatürk reformuna karşı az yada çok kayıtsız veya etkisiz bir biçimde düşmandır. Onların gözünde, muhtar ve öğretmen de dahil olmak üzere bütün memurlar partinin destekleyicileridir. Stirling, 1950 seçimlerinden sonra memurların köylülere daha nazik davranmaya başladığını, köylülerin ihtiyaç ve arzularını öğrenmeye daha istekli hale geldiklerini tahakkümünün ve buyurganlıklarının azaldığını gözlemlemiştir (Aydın, 2006:40).

Demokrasinin bir araç olarak değil fakat amaç olarak alınması, demokrasimizin uzun süreli olarak askıya alınmasını önlemiş, fakat tahmin edileceği gibi bazı olumsuz gelişmeleri de yol açmıştır. Demokrasi, son çözümlemede bir uzlaşma rejimidir. Çatışan çıkarlar, taraflarca belli ödünler verilerek bağdaştırılmaya çalışılır (Heper, 1992:197).

Bu yapılırken, ülkenin uzun süreli menfaatleri de göz önünde tuttular. İdeal olarak –ki bu ideale en çok Anglo Sakson demokrasisinde yaklaşılmıştır-, siyasal aktörler, hem politikacıdırılar yani toplumun belli kesimlerinin çıkarlarını gözetirler, hem de devlet adamlarıdır. Yani çeşitli kesimlerin çıkarlarını toplumun uzun süreli menfaatlerini de

göz ardı etmeyerek bağdaştırmaya çalışırlar. Yine ideal olarak, demokrasilerde oyunun kuralları yani anayasa, seçim ve varsa siyasal parti kanunları üzerinde konsensus teessüs etmiştir. Yerleşik demokrasilerde genel olarak rejim meseleleri değil sosyal, ekonomik ve benzeri konularda spesifik politikalar tartışılır.

Türkiye’de demokrasiden beklenen, çatışan çıkarların bağdaştırılması değil de ülke yararına en iyiyi bulmak olunca, çalışan bir demokratik rejimin tesisi son derece güçleşmiştir. Çıkarlardan ziyade düşünceler çatışmıştır. Tahmin edileceği gibi, düşüncelerin bağdaştırılması çıkarların bağdaştırılmasından çok daha güçtür. İnsanların biraz daha az kar’a, faize, maaşa, ücrete razı edebilirsiniz. Ama onları daha az laik, daha az Müslüman, daha az Marksist olmaya ikna etmek çok daha zordur, hatta imkansızdır.

Demokrasiden beklenen, ülke yararına en iyiyi bulmak olunca, uzlaşma son derece güçleşmiştir. Entelektüel bürokratik seçimler politikacıları küçümsemişler, bir askeri müdahaleyi diğeri takip etmiştir. Demokrasinin temelinde çıkarların bağdaştırılması yattığı halde, Türkiye’de “çıkar gurubu” kavramı da küçültücü anlamında kullanılmıştır. Herkes, memleketi kurtarmaya çalışmıştır. Kahvelerde ve aile toplantılarında dahi, konuşmalar “bu memleketin hali ne olacak” sorusu ile başlamıştır.

Bu durumun sonucu olarak, Türkiye’de demokrasi seçkinlerin kendi aralarında yaptıkları bir kavgaya, kavgasına dönüşmüştür. Bir tarafta seçkinler yahut seçkin gurupları vardır; bu kişiler memleket için neyin en iyi olduğuna karar verirler, öbür tarafta bireyler vardır ki bunlara halk denir. Seçkinler en iyinin ne olduğuna karar verecekler, sonra halka bunu anlatacaklarıdır. Halk da memleket yararına en iyinin ne olduğunu öğrenip bu en iyiyi kendilerine söyleyenlere oy vereceklerdir. Vermezlerse, halkı eğitmek gerekecektir. Bu yüzden Türkiye’de her zaman, demokrasinin son tahlilde bir eğitim sorunu olduğu söylenmiştir (Heper, 1992:198).

BÖLÜM 6. ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞ SÜRECİ

Türkiye'nin demokratikleşme açısından kaçırdığı en büyük fırsat 1950-1960 arasındır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşan yeni dünya düzeni çerçevesinde, İsmet İnönü, çok partili rejime geçme kararı alınca Türkiye'nin önüne gerçek bir demokratikleşme fırsatı çıktı.

İsmet Paşa'nın bu kararı, Cumhuriyet'i kuran kadroların, hem Batı dünyasında yer alına hem de çağdaş bir ulus-devlet yaratma hedeflerini yansıtan bir karardır. Cumhuriyet'i ilan eden Devletçi-Seçkinci kadrolar, bu kez de demokrasiyi kuruyorlardı.

1950'de yapılan serbest seçimlerle Demokrat Parti iktidara gelince, herkes demokrasinin daha da gelişmesini bekledi, ama ne yazık ki Devletçi-Seçkincilerin hazırladığı şans ile iktidarı ele geçiren Gelenekçi-Liberaller, reaksiyoner tutumlarından kurtulamayıp, toplumu yine geri götürmeye kalktılar.

1950, İsmet Paşa'nın demokrasi zaferi idi. Ama tek parti yönetiminde yetişmiş Bayar ve Menderes bunu, bir demokratikleşme sürecine çeviremediler. Tam tersine, demokrasiyi katlettiler (Kongar, 2003:118).

Tek parti dönemi, savaş alanlarından zaferle gelmiş bir ordunun kılıçları ile kurduğu iktidarı simgeliyordu. Oysa Demokrat Parti, sandıktan çıkmıştı; hem de zafer alanlarından gelip, kılıçlarının gücüyle iktidara el koymuş olanların kurduğu sandıktan. Yani DP iktidarının altında, demokrasinin meşruiyeti yatıyordu. Demokrasiyi yozlaştırarak bu meşruiyeti aşandıran Demokrat Parti, böylece kendi sonunu da hazırlıyordu.

Demokrasi, Demokrat Parti'nin anlayışına göre, sadece çoğunluk yönetimi anlamını taşıyordu. Sığındıkları tek slogan Milli İrade kavramı idi. Oysa Milli İrade kavramını çoğunluğun diktatörlüğü biçiminde algıladıklarından, demokrasiyi geliştirmek bir yana, İsmet Paşa'dan devraldıkları rejimi, muhalefet hakkı, basın özgürlüğü, üniversite özerkliği gibi konularda daha da geriye götürüyorlardı. 1957 seçimlerinde yüzde ellinin altında oy alınca, Demokrat Parti, bir sonraki seçimleri kaybedeceğini

anlamıştı. Bu nedenle de seçimlere, muhalefeti kapattıktan sonra gitmek istiyordu (Kongar, 2003:119).

Sonunda çareyi sivil bir darbe yapmakta buldu. Meclis'te on beş milletvekilinden oluşan bir tahkikat komisyonu kurdu. Bu komisyona, hem asker hem sivil mahkemelerin yetkilerini, aynı anda hem savcı hem yargıç görevlerini verdi. Kararların temyizi yoktu. Komisyonun görevi ise muhalefetin rejim aleyhtarı faaliyetlerini araştırmaktı.

Menderes, bu sivil darbe ile ana muhalefet partisi olan CHP'yi kapatarak seçimlere gidecekti. İşte 27 Mayıs askeri müdahalesi bu karardan sonra yapıldı. 120 28 Şubat ve demokrasi emre kongar

Sadece belli bir dine ya da mezhebe veya bir ırka ya da millete-mensup oldukları için bazı insanların öteki insanlardan daha makbul ya da üstün olduğunu kabul eden ideolojilerin kamu alanına taşınmalarının, (bazı kişilerce) demokrasi adına desteklenmesi ise (eğer kötü niyete dayalı değilse) en hafif deyişle bilgisizliktir (Kongar, 2003:156).

6.1. Demokrasiye Geçiş Çabaları

Demokrasiye geçiş yönünde daha önce biri güdümsüz diğeri güdümlü iki girişim yapılmakla birlikte (1924-1925 Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, 1930 Serbest Cumhuriyet Fırkası) asıl demokrasiye ve çok partili yaşama geçiş süreci 1945 sonrasında olmuştur. Ancak buna rağmen demokrasi üç veya dört defa kesintiye uğramıştır. Demokrasiye geçiş esas itibarıyla dış baskıların etkisiyledir.

Çok partili yaşama geçişle birlikte asker-sivil bürokratlar ve aydınlar eski konumlarını yitirdiklerinden çok partili yaşama muhalefet etmişlerdir. Burada muhalefetin ifade biçimi ve meşruluğu da devrimlerin korunması çerçevesinde şekillenmiştir. İşte 1960 askeri müdahalesi bu gelişmeler sonucu olmuştur. Bu süreçte basın ve benzeri organlarda askerin müdahalesini meşrulaştırıcı rol oynamışlardır (Kongar, 2003:377).

Yönetimi seçim dışı yollarla değiştirenler de demokrasi dışında bir yönetimden yana olmadıklarını ısrarla belirtmekten geri kalmıyorlardı. Yani askeri müdahalelerin

yapıcılar da “demokrasi adına” hareket ediyorlardı. “Demokrasiyi” tehlikelerden kurtarmaktan başka hiçbir maksatları yoktu. Demokrasinin sebep-i hikmeti olan siyasi partiler de; şu veya bu şekilde, müdahalelerle yönetimi belirleyenler de “demokrasi”den yana olduğu halde, demokrasi neden oturmuyor ve hatta sık sık neden yokluğundan söz ediliyor öyleyse?

Otoriter devlet anlayışına sahip bir tarih yaşandı bu ülkede. Devlet bu anlayışa göre Allah için, din içindi. Bu yüzden kutsallık taşıyordu. Devlet halkından, tebasından sorumluydu. “İyi emretmek, kötülükten uzak tutmak” vazifelerinin başında geliyordu. Bu durum, devlette, insanların şahsiyet hakları dışında geniş bir müdahale alanı bırakıyordu.

Bu devlette, devletin hedefleriyle halkın amaçları arasında bir ayrım yoktu ya da olamazdı. O yüzden devlet içinde menfaate, inanca ve düşünceye dayanan iktidar gruplaşmalarına yer verilmemişti (Doğan, 1997:72).

Bu devlet anlayışı şimdi çok gerilerde bırakılmış durumda. 1923’de resmen bu devlet anlayışı terk edildi. Seçimli bir yönetimi ön gören, Hakkın emirleri söz konusu olsa da halkın iradesini esas alan bir yönetim sisteminin temelleri atıldı. Totaliter, otoriter ve hatta yer yer diktatörce bir yönetimdi 1950 öncesinde yaşanan. Farklı tarafı, kutsallığın halk adına devlete, bir veya daha fazla yöneticiye atfedilmesiydi. Osmanlılarda devlet, amacı itibari ile kutsallık taşıyordu. Cumhuriyet döneminde ise devlet bizzat kutsallığın kaynağı sayıldı. Oysa “demokrasi” söz konusuysa, “devletin kutsallığı”ndan söz etmek havada kalır. Halktır, onun oyudur önemli olan. Devletin müdahale alanı asgariye indirilmiştir bu niteliklerinden ötürü demokratik sistemde. Hatta demokrasinin beşiği olan ülkelerde “en iyi yönetim insanlara en az karışanıdır” prensibi caridir. Bunda ötürü, demokrasinin demokrasi olması için menfaat gruplarının, inanç ve fikirlerin kurumlaşmasına karışılmaması gerekiyor. Mesela sendikalaşma, partileşme üzerindeki müdahalece zihniyete son verilmesi icap ediyor. En önemlisi dinin, yönetimden bağımsız kurumlaşmasının kabul edilmesi gerekiyor. Türkiye’de ise “işine geldiği zaman demokrasi, akli kesmediği zaman kutsal devlet” diyenlerin kafasına göre oluşturuluyor her şey (Doğan, 1997:73).

6.2. Çok Partili Yaşama Geçiş

Türkiye’de çok partili hayata geçilinceye kadar müesses nizam tekçi-yönlendirici bir yapıdaydı. Bu tekçi-yönlendirici yapıda modernleştirmeyi bir vazife edinen elit (asker-sivil aydınlar) için halk, arzulanan kalıba dökülebilecek bir yığından ibaretti. Bu yığından ancak yönetimi desteklemesi istenmiştir on yıllarca (Doğan, 1997:50).

DP iktidarını hürriyeti kısıtlamakla itham edenler müdahale edip baskıcı bir yönetime geçtiler. Daha fazla hürriyet için olağanüstü bir mahkeme marifetiyle DP’nin önde gelenlerini idam dahil ağır cezalara çarptırdılar. Siyasi gelişmelere kayıtlar koydular. Bütün bunlar daha fazla hürriyet ve demokrasi için yapıldı. Daha fazla hürriyet ve demokrasi için savaştığını öne süren 1960 sonrası kuşağı da güç ellerine geçse, daha fazla dikta kullanmaktan geri kalmayacaklardı şüphesiz. Ordu onlardan önce davrandı ve daha fazla demokrasi için 12 Mart müdahalesini yapıp sıkıyönetim ilan etti. Ondan sonrada değişen bir şey olmadı. Aynı mücadele bir daha ordu müdahalesiyle kesildi.

Türkiye’de hürriyetin ve demokrasinin değişmeyen kuralı, daha fazla hürriyet için daha fazla baskı; daha fazla demokrasi için daha fazla müdahale, darbe, diktatörlük ve anti demokratik uygulama.

12 Eylül hareketinin yöneticileri müdahaleyi “demokrasiyi kurtarmak” için yaptıklarını iddia etmişlerdi. Sonra bir anayasa hazırlattırıldı, yine demokrasi için. Bu anayasa demokrasi için oylandı. Yasaklamalar ihtiva eden anayasayı halk “maksat demokrasi olsun” için kabul ve tasdik etti.

Demokrasi tiyatrosu umumi arzu üzerine temsillerine devam ediyor. Oyun hep aynı oyun. Ama kimi dram kimi de komedi niyeti ile seyrediyor. Şimdilik temsillerde vatandaşlara figüran olarak rol verilmiş durumda. Ama kasım erken seçim sonuçları belli olduktan sonra halk temsilcilerinin temsili başlamayacak. Beş yıl süreceği taahhüt edilen bu temsili vatandaş yine ağzı açık, nefesi kesik seyredecek. Bu arada piyes yazarı oyunda değişiklik yapacak mı? Rejisör başrol oyuncularını değiştirip yenilerine şans tanıyacak mı? Bunlar demokrasiyi çeyrek geçe belli olacak. Oysa şimdi demokrasiye çeyrek var (Doğan, 1997:61).

Çok partili hayata geçişle birlikte, meclis aritmetiğinde ünlü yazarların, sanatçıların, gazetecilerin söz edilmeye değer bir rolü olmamıştır. Meclisin fonksiyonunu ifa eder

hale gelmesi ve farklı görüşlerin partiler halinde kurumlaşması milletvekili olarak parlamentoda bulunan yazarların pozisyonunu daha da sıkıntılı hale getirmiştir.

Parti başkanları başta olmak üzere siyaset adamlarının ne gibi kitapları okuduklarını, hangi fikir ve sanat dergilerini takip ettiklerini bilmiyoruz. Daha doğrusu böyle şeylerle ilgili olmadıklarını tahmin edebiliriz. İyi bir televizyon seyircisi değillerse de, haberleri takip etmeye itina gösterdiklerini düşünebiliriz (Doğan, 1997:64).

6.3. 27 Mayıs 1960 Darbesi

1950 yılında, tarihte eşi olmayan bir biçimde mevcut tek parti diktatörlüğüne kendi iradesiyle son vererek, iktidarı serbest seçimlerle muhalefete teslim eden İsmet İnönü'nün ardılları (halefleri), yani ondan sonra ülkeyi yöneten Demokrat Parti, ülkedeki demokrasiyi geliştirmek yerine, tek parti yönetimini taklit ederek rejimi yozlaştırdı, temel hak ve özgürlüklere dayalı demokrasiyi, çoğunluğun diktatörlüğüne çevirdi.

Çok partili dönemdeki ilk askeri müdahale, Demokrat Parti'nin rejimi yozlaştırmasına, demokrasi adına çoğunluğun diktatörlüğünü uygulamaya çalışmasına karşı yapıldı ve dünyadaki öteki askeri müdahale örneklerine bütünüyle ters bir biçimde, demokrasiyi rafa kaldırmak için değil, tam tersine, demokrasiyi işletmek için gerçekleştirildi (Kongar, 2006:196).

On yıllık iktidarında Menderes, Türkiye'deki egemen güçler içinde yeni bir denge yaratamamıştı. Kendi partisine bile istikrarlı bir kimlik verememişti. Çok partili seçime geçiş, tek bir popülist partinin yönetimi altında konsensus politikasının gereksinimlerini karşılamak için yaratılmış siyasi sistemin dengesini bozmuştu. Bu sistem, yönetici sınıf içinde yeni gurupların gelişmesiyle, özellikle savaş sırasında iş sahibi ve ticari gurupların gelişmesiyle yavaş yavaş aşınmış ve 1945'te parti rekabetine dayalı siyaset yaşamına yol açmıştı. Fakat bu guruplardan hiçbiri yeni siyaset yaşamına hükmedecek kadar güçlü değildi ve Demokrat Parti esas olarak CHP'nin tek parti rejimini yıkmak için birleşmiş bir koalisyondu (Ahmad, 1994:81).

27 Mayıs Darbesi Soğuk Savaş Dönemi'nde yapılmış olmakla birlikte, antikomünist çizgide klasik bir soğuk savaş eylemi değildi. Tam tersine, Türkiye'ye çağdaş demokrasi bağlamında çağ atlatacak gelişme ve değişmelerin önünü açmıştı.

Sendikacılığın geliştirilmesi, toplu sözleşme ve grev hakkı, üniversite özerkliği, özerk radyo ve televizyon kurumu, basın özgürlüğü, ekonomik kalkınma için Devlet Planlama Teşkilatı, Anayasa Mahkemesi, Senato, yargı bağımsızlığı ve güvencesi, devletin vatandaşlarına karşı ekonomik sorumluluklarını da vurgulanması hep 1961 Anayasası'nın getirdiği yeniliklerdi. Cumhuriyet'in ilanı ile kurulan ulus devlet, kabul edilen yeni anayasayla çağdaş bir nitelik kazanıyor, “sosyal refah devleti” kimliğine kavuşuyordu. Ne yazık ki, Türkiye'nin o sıradaki toplumsal, siyasal ve ekonomik yapısı, yine yukarıdan yapılan reformlarla gerçekleştirilen bu sıçramayı hazmedecek kapasitede değildi (Kongar, 2007:231).

Silahlı kuvvetler söz verdiği gibi parlamenter demokrasiye geçmişti. Fakat kendilerini politikadan kurtaramadılar, ironik bir şekilde demokrasiyi kurtarmak için demokrasinin altını oyar durumda buldular kendilerini. İkisini de savunmaya azmettikleri iki karşıt mirasın muhafızları olmuşlardı: 27 Mayıs hareketinin mirası ve çok partili demokrasi mirası. Birincisi, bütün partilerin saygı göstermeye razı olacağı ve ihlal edildiğinde ordunun zorla kabul ettireceği bir konsensus oluşturulmasını gerektiriyordu. İkincisi, 27 Mayıs mirasıyla çatışsa bile siyasi partilere siyasette özerklik vermek demektir. Bu çelişki, altmışlarda ve yetmişlerde Türk siyasetinin başına bela olan gerilimler yarattı (Çukurçayır, 2000:178).

1969 seçimlerinden sonra Türkiye, her yandan kuşatma altında bulunan zayıf bir hükümet tarafından yönetildi. Çoğunluk partisi iç hizipçilikle bölünmüş ve lideri itibar kaybetmişti. Bu kadar kötü performans gösteren ve sistemden umduğunu bulamayan muhalefet partileri, hükümetle uzlaşacak halde değildi. Genel ekonomik durum hızla kötüleşmeye devam ediyordu ve oldukça kurak geçen bir önceki yıl ile birlikte 1970, kriz yılı olarak ilan edildi. Üniversiteler öğrenci ajitasyonu ve şiddet nedeniyle, fabrikalar işçi militanlığı ve grevlerle felç oldu. Geleneksel “uyuşuk köylü” bile uyanıp, yasal olarak kendisinin olmayan toprakları işgal etti. Kitle iletişim araçları, özellikle Türkiye Radyo ve Televizyonu, hükümetin ve iktidar partisinin yetersizliklerini sürekli belirtip durdu (Çukurçayır, 2000:202).

Demokrasiye geçiş yıllarıyla beraber, ilkel tarım toplumundan bir başka yapıya doğru hızlı bir gelişim ortaya çıkmıştır. Yeni ekonomik politika ile kapalı köy toplumu dışa açılmak zorunda kalmıştır. Köylüler hızla köylülüğünden kurtulmuşlar, topraktan

koparak tarım dışı alanlara yönelmişlerdir. Toprakta kalanlar ise çiftçiliğe veya işçiliğe geçmişlerdir. Köyden kente göç olgusu çok büyük boyutlara ulaşmış, kente gelen köylüler modern örgütlenme olmadığı için işsiz kalmışlar, kentleşme olgusunu çarpıtmışlardır. Kasaba ve kırsal alan toplumunda da yüksek taban fiyatlar ve ekonomik canlanma, yeni zenginler ve servet birikimi yaratmıştır. Bu yeni sınıf, tarımsal üretim ve çiftçi kesimi üzerinde giderek etkin ve yönlendirici olmuştur. Eskiden bu yana dış dinamiklerin Türk toplumuna giriş kanallarından en önemlisi olan iş çevrelerinde de yeni gelişmeler ortaya çıkmıştır. Bu kesim, büyük çapta tarımsal üretimde gerçekleştirilen artı ürünün dışarıda endüstriye akıtılmasında ve tarımsal olmayan ürünlerin içeri alınmasında tek kanal olarak işlev görmüştür. Bu kanaldan biriken servet tüketime harcanmış, taşınmaz mallara yönelmiş, bağımlı ticaret ve endüstriye dönüşmüştür. Yeni beliren güç merkezleri, cumhuriyeti kuran ve geliştiren bürokratik güçleri ikinci plana atmaya çalışmışlar, tarihten gelen geleneği zorlamışlardır. Bu durumda toplumdaki eski konumları sarsılan asker-sivil bürokratlar, yeni denge arayışına sürüklenmişlerdir. Siyasal iktidar ise bozulan dengeyi sağlamaya çalışacağına, daralan gelişme kanallarından yalnızca kendi yandaşlarına yararlanma olanağı sağlayınca devrime giden yol daha da kısalmıştır. Yönetimin ters tutumu, değişimlerin hızlılığı toplumda tampon mekanizmaların oluşumunu önleyince, devrim yolu toplumsal kanallardan da açılmıştır. Yeni beliren ve etkinlik kazanan siyasal, ekonomik güç merkezlerinin bütünlük kazanmaması; bir yandan dış ve iç değişim dinamiklerinin iktidarı sıkıştırmasına, diğer yandan devletin bürokratik güçlerini siyasal alanına müdahaleye zorlamıştır. Eski verasetçi konumlarının bilincinde olan bürokratlar tehlikeli gidişlere, bozulan dengelere karşın kendi eserleri olan cumhuriyete sahip çıkmak zorunda kalmışlardır. Devrim öncesi dönemde en belirgin bunalım, kişi özgürlüklerinin ve haklarının kısıtlanması, devlet yönetiminde keyfiliğe düşülmesi biçiminde ortaya çıkmıştır. Denge ile beraber düzeninde sarsılması yeni yasal düzenlemelere ve anayasa yapılmasına neden olmuştur. 27 Mayıs devrimi siyasal ve toplumsal açıdan kaçınılmazlık noktasında başarı ile yapılmış halkın büyük desteği ile karşılanmıştır. Devrim Türk toplumunun yeni değişim aşamasında dengelenmesini, tarım toplumundan endüstri toplumuna geçerken ortaya çıkan sorunların yasal düzenlemelerle çözümlenmesini gerçekleştirerek, Atatürk'ün cumhuriyetini içine sürüklediği çıkmazdan kurtarmış,

çağdaşlaşma yolunda ilerleyebilmesi için yoluna çıkan engelleri ortadan kaldırmıştır. Atatürkçü doğrultuda bir cumhuriyetçi olan 27 Mayıs devrimi, genel anlamda cumhuriyetin yeniden ele alınması, aksayan yönlerinin giderilmesini ve toplumun özel koşullarına uygun çağdaş bir yönetimin kurulmasını sağlayarak Türk ulusuna çok yararlı girişimler armağan etmiştir. 374-375

Yanlış demokrasi anlayışı devrimi getiren nedenlerden başlıcasıdır. Demokrasiye geçilirken cumhuriyetin boşluklarının doldurulması, halk egemenliğine giden yolda geliştirilmesi düşünülmüştür. Demokrasi cumhuriyetin daha bir gelişmesi, tamamlanması, daha çağdaş bir yapıya kavuşması olacaktı. Yeni iktidarın tutumu bu beklentilerin hiç birini karşılamadığı gibi, tamamen ters yönlerde beklenmeyen gelişmeler yarattı, salt iktidarda kalabilmek için temel hak ve özgürlükleri kısıtlamak, karşıt partileri kapatarak sindirmek, bu tip olayları ve baskı girişimlerini protesto etmek isteyen üniversite gençliğinin ve basın çalışanlarının hapislere atılması ülkedeki siyasal gerginlikleri fazlasıyla arttırdı. Toplumsal patlamaların önüne geçilemez duruma gelince, TSK 27 Mayıs gecesi ülkenin her köşesinde yönetime el koydu ve böylece ilk kez iş başına gelen demokratik kökenli iktidar dönemi sona erdi. 376-377

6.4. 12 Mart 1971 Darbesi

Nitekim, 12 Mart 1971 askeri darbesi, doğrudan doğruya 27 Mayıs darbesine ve 1961 Anayasası'na karşı bir hareket niteliğiyle gerçekleştirildi. Bu niteliğiyle toplumsal ve siyasal anlamda tam bir karşı darbe özelliği taşıyordu. 12 Mart 1971 darbesi, 1961 Anayasası'nı tam anlamıyla değiştirmemiş, sadece bazı düzeltmeler (!) yapmıştı (Kongar, 2007:231).

1973 ile 1978 yılları arasında siyaset, bütün hükümetlerin ekonomik politikasını dikte ettirdi. Sıkıntılar, kamu yatırımlarıyla ekonomik büyüme ve yüksek istihdam politikalarından yana hükümetleri gerektirdiği bir sırada, hedef her zaman gelecek seçimlerdeki oylar oldu. Mart 1975'te iktidara geldiği sırada Demirel'in ilk işlerinden biri, suni gübre fiyatlarını önemli ölçüde düşürmek ve çiftçilere beş milyar TL sübvans etmek oldu. Aynı şekilde, kırsal oyları garanti etmek için hükümetler hubuvvata destek fiyatları verdiler ve bu önlemler, iki büyük partinin yetmişlerdeki seçim başarılarını açıklamaya da yardım eder. Ne var ki, köylülerin cebine para

koyup onları ekonomik ve siyasi olarak daha bağımsız hale getirmekle bu destekleme fiyatları ve sübvansiyon politikaları, rantlarla yaşayan “feodal” toplum ağalarının gücünü de eritti (AHMAD, 1994:357).

6.5. 12 Eylül 1980 Darbesi

12 Eylül 1980 yılında askerler bir kez daha darbe yaptılar ve tüm rejimi, Anayasa’yı da değiştirerek kendi istedikleri biçimde, soğuk savaş ilkelerine uygun bir antikomünist yapıda düzenlediler. 1980 darbesi, askeri müdahaleler arasında en kapsamlı, en etkili olanıdır. Tümüyle 27 darbesinin ve 1961 Anayasası’nın getirdiği düzene karşı yapılmıştır. Yani asker, askere karşı darbe yapmıştır.

12 Eylül darbesi, tam anlamıyla 27 Mayıs darbesinin ve 1961 Anayasası’nın getirdiği sosyal refah devleti ilkelerinden, özgürlükçü demokratik ve laik rejimden geriye dönüşü vurguluyordu.

Bütün siyasal partilerin kapatılmasına ve bazı politikacıların tutuklanmasına ek olarak işçi hakları ve sendikalar sınırlanmış, kısıtlanmış, üniversitelere el konulmuş, bilim özgürlüğü yok edilmiş, tüm üniversiteler YÖK çerçevesinde ilkokullar gibi tek bir yapı içine alınarak, yapılan öğretim üyesi tasfiyesinden sonra, öğretim üyesi ve yönetici kadroları dinci kişilerle doldurulmuş, senato kaldırılmış, din dersleri hem de Anayasa hükmü olarak zorunlu hale getirilmiş, İmam Hatip okullarının mezunları doğrudan üniversitelere alınarak savcı, yargıç, avukat, kaymakam, vali ve emniyet müdürlerinin din eğitimi almış kişilerden oluşması sağlanmış, sonuç olarak gelecekteki Dinci Oligarşi yönetiminin temelleri iyice güçlendirilmişti. (Kongar, 2007:232).

12 Eylül Darbesi konusunu noktalarken, haksızlık etmemek için, darbe öncesinde Türkiye’de can ve mal güvenliğinin kalmadığını, günde yaklaşık on kişinin öldürüldüğünü, Meclis’in cumhurbaşkanlığı seçiminde kilitlendiğini ve iki siyasal liderin, Süleyman Demirel ve Bülent Ecevit’in bu durum karşısında birbirleriyle rekabet etmekten başka bir çözüm üretmediklerini de belirtmeliyim (Kongar, 2007:233).

12 Eylül’ün tam baskıcı bir darbe olarak ortaya çıkmasının birden çok nedeni vardı:

Esas neden, Türkiye'nin sınıfsal ve siyasal yapısının gerçek bir demokrasiyi üretecek ve besleyecek bir aşamaya henüz gelememiş olmasıydı.

Dünyada demokrasiyi kurmuş olan sermaye ve işçi sınıfları Türkiye'de yeterince güçlenmiş ve demokrasiyi benimsemiş değillerdi.

İkinci neden ise Soğuk Savaş'ın dünyada bütün hızıyla devam etmekte oluşuydu.

Türkiye'nin de içinde hemen hemen kayıtsız koşulsuz yer aldığı ve tümüyle teslim olduğu “Batı Dünyası” Amerika'nın önderliğinde son derece katı bir “anti-komünist” yaklaşım içindeydi (Kongar, 2006:206).

Üçüncü neden ise ülkede gerçekten can güvenliğinin kalmamış olmasıydı.

Bu ortamda, tam bir anti-komünist, Soğuk Savaş mantığıyla hareket eden 12 Eylül darbecileri, Türkiye'nin tüm demokratik kurum ve kuruluşlarını yeniden düzenlediler:

Anayasadan da önce eğitime el atan darbeciler, bilimin gereğini yerine getirmeye çalışan üniversiteleri, terörizmi beslemekle suçlayarak bilimsel düşüncenin önünü kestiler. Oysa üniversiteler terörün kaynağı değil, tam tersine kurbanı idi (Kongar, 2006:207).

Ekonomi tam bir çıkmaza girmiş, ülkede can güvenliği kalmamış, sivil iktidar seçeneklerinin hemen hemen tümü tüketilmiş ve üstüne üstlük, güncel sorun olan Cumhurbaşkanı seçimi de Meclis'teki geleneksel yöntemlerle sonuçlandırılmamıştı. 12 Eylül öncesindeki bu “çöküntü tablosunun” ilk sorumlusu tabii ki sivil iktidarlardı.

12 Eylül Anayasası, tam anlamıyla 27 Mayıs Anayasası'nın karşıtıydı. Bir anlamda askerler, yine kendilerinin yaptırmış oldukları çok özgürlükçü bir anayasayı, çok anti-demokratik bir anayasa ile değiştirdiler. Tabii her iki anayasanın hazırlanmasında sivil “bilim insanlarının” ve kabul edilmelerinde de kamuoyunun desteği olduğu unutulmamalıdır.

12 Eylül yönetiminin en önemli ideolojik özelliği, tüm baskıcı önlem ve yöntemleri Atatürkçülük adına uygulamaya koymasıydı. 12 Eylül yönetiminin bu tutumu, ülkedeki demokrat, liberal, solcu, ilerici, Kemalist ya da Atatürkçü pek çok düşünürün, yazarın Kemalizm'e ya da Atatürkçülüğe düşman olmasına yol açtı.

İstiklal Marşı'nın ve Nutuk'un cezaevlerinde zorla okutulması, Atatürk düşmanlığını körükledi ve kurumlaştırdı. 12 Eylül yönetimi, ideolojik olarak bugünkü Atatürk düşmanlığının ve İkinci Cumhuriyetçiliğin temellerini attı, pek çok solcu ve liberal aydının, demokrasi adına, Atatürk karşıtı cephede, dinci ve şeriatçı kesimlerle ya da etnik ayrılıkçılıklarla buluşmasına yol açtı (Kongar, 2006:209).

BÖLÜM 7. DEMOKRASİDE ASKER SİVİL İLİŞKİSİ

Tarihsel süreç içinde sivil-asker ilişkileri bir dansa dönüşmüştür. Bugün her konuda yaşanan ve demokratik sistemin önünü tıkayan ilişkiler zincirini imparatorluktan miras aldığımız bir gerçektir. Sorunları özemeyen yöneticilerin asker üzerinden siyaset yapma çabaları, askeri siyasetin içine çekme ve hatta iktidarı askerle paylaşarak sorumluluktan kaçma gayretleri sivil kadroların ve dolayısıyla gerçek bir demokrasiye ulaşamamızın çıkmazı durumuna gelmiştir. Öte yandan askerin, sivil kadroların yetersizliğini ve başarısızlığını kullanarak ve bazen de başarılı olmalarının önünü tıkayarak ya da demokratik süreç içinde bunalımların aşılabileceği noktalarda yapılan müdahalelerle bu süreci geciktirerek siyaset yapmak ve ülke yönetme hevesi de bu çıkmazı derinleştiren diğer boyut olmuştur (Kardaş, 2004:15).

1971 anayasa değişikliklerinde olduğu gibi askeri gücün istemleri uygulamada yerine getirilmiştir. 12 Mart 1971 askeri müdahalesiyle askeri gücün, alanını daha da genişlettiği görülmektedir. Sivillğin askeri mahkemelerde yargılanabilecekleri suçlar daha da genişletilmiştir. Sivil kişiler için askeri suçlar yaratılmıştır (Kardaş, 2004:12).

Türkiye’de bugün siyasi alanın demokratikleşmesindeki güncel ve öncelikli sorun askerin siyaset alanının dışına çıkarılmasıdır. Bu nedenle askerin siyasete müdahalesini ve asker siyasetçi ilişkilerini tartışırken tarihsel bir analizden hareket ederek bugüne gelmekte yarar bulunmaktadır. Osmanlı devletinde askeri sözcüğünün tüm kamu görevlilerini içine alan bir kavram olması ilginçtir. Bu durum imparatorluğun kuruluş döneminde devlet örgütünün askeri amaçlar ve çıkarlar üzerinde temellendirilmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle imparatorlukta asker-sivil ilişkileri elinde silah bulunduran askeri kesimle, elinde silah bulundurmayan ve askeri olarak adlandırılan siviller arasındaki ilişkidir (Kardaş, 2004:5).

7.1. Demokrasi ve Askerler

Tarihi bir sivil-asker zıtlaşması çerçevesinde, “sivillerin yaptıkları iyidir, askerlerin yaptıkları kötüdür” anlayışıyla çözümlemek ve yorumlamak isteyenlere bir sorum var: Hitler bir sivil politikacıydı, üstelik de seçim kazanarak iktidara gelmişti. Mustafa Kemal Atatürk bir askerdi ve Kurtuluş Savaşı’nı kazanarak iktidara gelmişti.

Şimdi Hitler, sivildi ve seçimle iktidara geldi diye faşizmi iyi, Mustafa Kemal Atatürk askerdi ve Kurtuluş Savaşı'nı kazanmıştı diye, işgal edilmiş bir din imparatorluğunun yerine kurulan bağımsız, laik ve Demokratik Türkiye Cumhuriyeti'ni kötü mü kabul edeceğiz?

27 Mayıs 1960 askeri darbesi, Demokrat Parti'nin Demokrasiyi yozlaştırmasını ve bir "çoğunluk diktatörlüğüne" dönüştürmesini engellemek için yapılmıştı. 1961 Anayasası'yla gerçekten de Türkiye'ye demokrasi açısından çağ atlatmış, Cumhuriyet'in klasik demokrasisini bir sosyal refah devleti rejimine dönüştürmüştü. Ne yazık ki, Menderes'in Zorlu'nun ve Polatkan'ın idam edilmeleri bu darbenin demokratik kimliğine gölge düşürmüştür. Bu nedenle, sosyal refah devletini kuran 27 Darbesi bir anlamda da, sağcı politikacılar da bir intikam duygusu yaratmış ve Türkiye bu güne kadar bu duygudan kurtulamamıştır (Kongar, 2007:230).

7.2. Milli Güvenlik Kurulu ve Darbeler

Bugün Avrupa Birliği tarafından anti-demokratik olarak nitelenen ve değiştirilmesi istenen, sonunda önemli ölçüde sivilleştirilen Milli Güvenlik Kurulu da ilk olarak 1961 Anayasası ile oluşturulmuş bir kurumdur.

Anayasaya böyle bir kurum konmasının nedeni, askerler ile siviller arasındaki kopukluğu önlemek, etkileşimi sağlamak ve bir daha 27 Mayıs müdahalesi gibi bir darbenin ortaya çıkmasını engellemektir.

Ne yazık ki, Milli Güvenlik Kurulu'nun varlığı ve bu kurul içindeki sivil-asker etkileşimi 1960'dan sonraki askeri darbeleri önleyemedi.

Gerek 12 Mart 1971'de gerekse 12 Eylül 1980'de, askerler, hem de askeri hiyerarşi içinde yani Milli Güvenlik Kurulu üyeleri olanı komutanların yönetim ve denetiminde iki darbe daha yaptılar. Bu her iki darbe sırasında da Başbakan Süleyman Demirel'di ve her iki darbe sırasında da askerler tarafından iktidardan uzaklaştırıldı. 12 Eylül' den sonra ayrıca tutuklandı ve uzun süre siyaset yapması da yasaklandı.

Aslında 12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980 darbeleri, esas olarak 27 Mayıs 1960 darbesinin sonucunda kabul edilen özgürlükçü, 1961 Anayasası'na karşı yapılmıştı (Kongar, 2006:200).

27 Mayıs, Cumhuriyet'in kuruluş dönemini anımsatıyordu: Toplum, toplumsal, siyasal ve ekonomik süreçler sonunda sağlayamadığı gelişmeler aşamasına, tepeden inme bir yöntemle sıçratılıyordu. Cumhuriyet, feodal bir toplumda, endüstriyel bir toplumun üst kurumlarını kurmuştu.

27 Mayıs ise henüz kapitalistleşmesini tamamlayamamış bir toplumda, onun bir ileri aşaması olan Sosyal Refah Devleti (laik ve demokratik sosyal hukuk devleti) modelini kuruyordu. Dolayısıyla, Cumhuriyet'in benimsenmesi ve özümlemesi nasıl çok zor ve çok sancılı olmuşsa, 27 Mayıs'ın getirdiği Sosyal Devlet'in benimsenmesi ve özümlemesi de çok zor oldu ve belli hedefler açısından bütünüyle başarısız kaldı (Kongar, 2006:201).

Ayrıca bu “tepeden inme” modernleşme modeli ile toplumun geri kalmışlığı arasındaki çelişkilerin yarattığı sürtüşmeler ve dalgalanmalar 12 Mart ve 12 Eylül darbelerinin önünü açtı. Cumhuriyet, ancak Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde, İsmet İnönü'nün sürdürdüğü, yek vücut bir ordu ve tek parti sistemi ile 1946'ya kadar getirilmişti. 27 Mayıs'tan sonra ise ne tek partinin ne de yek vücut bir ordunun varlığı ve desteği söz konusuydu.

Tam tersine demokratik süreçler sonunda ortaya çıkmadıkları için, demokratik hak ve özgürlükleri yeterince özümleyememiş, bu hak ve özgürlüklerin başkalarının hak ve özgürlüklerini tehdit etmemesi gerektiği konusunda sorumlu ve bilinçli olmayan işçiler, politikacılar, aydınlar ve gençler, 1961 Anayasası ile kazandıkları hakları ve özgürlükleri, demokrasiyi geliştirmek için değil, ülkeyi kendi kafalarındaki modele göre yeniden ve zorla biçimlendirmek için kullanmaya kalktılar.

1965-1980 dönemi, demokratik haklar ve özgürlükler kullanılarak demokrasinin tahrip edilmesi ve yerine, herkesin kendi kafasındaki modele göre otoriter bir rejim getirme çabalarıyla belirlenir.

Kimisi sol, kimisi sağ eğilimli olan bu modellerin savunucuları, bir yandan orduya sızmaya ve devleti ele geçirmeye yönelirken, öte yandan eğitime, yani üniversitelere ve liselere el koymaya çalıştılar.

1965–1980 arasındaki olaylarda pek çok aydınımızı, gencimizi ve öğrencimizi yitirmenin temel nedeni budur (Kongar, 2006:202).

7.3. Darbeler ve Karşılaştırmaları

27 Mayıs 1960 darbesi, 12 Mart 1971 müdahalesi, 12 Eylül 1980 darbesi, 28 Şubat 1997 müdahalesi aynı değildir.

27 Mayıs darbesi, 1961 Anayasası'nın kabulü ile Türkiye'ye demokrasi, insan hakları ve Sosyal Refah Devleti alanlarında çağ atlatmıştır.

12 Mart bu gelişmelerden geriye dönüşü, 12 Eylül ise tam bir Soğuk Savaş darbesi olarak baskıcı bir devletin kuruluşunu vurgular.

28 Şubat, Soğuk Savaş'ın bittiğini belirtip anti-komünizmin sona erdiğini vurgulayarak şeriatın önünü kesmiş, demokrasinin önünü açmıştır (Kongar, 2006:227).

Öte taraftan, 1961 müdahalesi de, toplumun belli bir kesiminin ve ordunun çıkarları göz önünde tutularak yapılmadığı için, müdahaleyi yapanlar yine kısa sürede iktidarı sivillere devretmişlerdir. İki müdahale arasındaki fark, müdahaleleri yapanların, ülkenin çıkarına olanın saptanmasında bir ölçüde değişik kriterlere itibar etmiş olmalıdır. Öte taraftan, her iki müdahalede de demokrasi, bir araç olarak değil bir amaç olarak alınmıştır (Heper, 1992:197).

7.4. Rejim Koruyuculuğu

Askerlerin her konuşmasını, rejim konusundaki her uyarısını kendilerine karşı olarak algılayıp kamuoyunda “sivilleşme adına” istismar edenler, toplumdaki kutuplaşmaların yumuşatılmasına değil, sertleşmesine ve derinleşmesine yol açıyorlar. Sonuç olarak sivil-asker karşıtlığının demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti rejiminin korunması açısından bir anlam taşımadığını, özellikle asker düşmanlığının ülkenin hem iç hem de dış güvenliği açısından ciddi sorunlar yarattığını, oysa asıl değerlendirme ölçütünün sivil-asker ayrımı değil, demokrasinin korunması ve geliştirilmesi olduğunu vurgulamak isterim (Kongar, 2007:238).

BÖLÜM 8. DEMOKRASİMİZİN GERİ KALMASININ NEDENLERİ

Cumhuriyet döneminde demokrasiyi olumsuz etkileyen nedenlerden birisi de cumhuriyeti kuran asker ve devlet seçkinlerinin toplumu yönetmeyi sadece kendilerinin hakkı görmesidir. Yine modernleştiriciliğin de etkisi ile sivil topluma şüphe ile bakılmış ve gelişmesi engellenmiştir. Sonuçta hem demokratik gelişme hem de serbest piyasa gerçekleşmemiştir. Bu ortamda demokraside aydın ve devlet eliti açısından yönetimin halka geçmesinden daha çok yönetenleri meşrulaştıran bir seremoni olarak algılanmıştır. Yani yönetici kesim demokratikten ziyade cumhuriyetçi bir anlayışla davranmış denilebilir. Bu anlayışla yönetim, devlet-hükümet kanadı olarak ikiye ayrılmış ve seçilmiş halk temsilcileri kuşku ile karşılanmıştır. Bazı alanlar sivil seçilmişlerin yönetim ve denetimi dışında tutulmuştur (Yılmaz, 2000:370).

Batıda aydın, düzenle çatışmışken tersine bizde aydın devletin bir ürünü olmuş ve devletin geleceğinden kendini sorumlu tutmuştur.

Dolayısıyla gelişmiş bir sivil toplum ve yerli burjuvazi oluşmadığından burjuvazi oluşturma görevi de devlete düşmüştür. Yani bizde sadece aydınlar değil zenginlerde devlete bağımlıydı. Bu da demokratikleşmeyi olumsuz etkiliyordu (Yılmaz, 2000:372).

Türkiye Cumhuriyeti esas olarak toplumu demokratikleştirmeyi değil modernleştirmeyi seçmiştir. Dolayısıyla yönetimin tarzı ve üslubunda bu yaklaşımdan etkilenmiştir. Modernleşmenin aracı olarak kanun ve ideoloji kullanılmıştır. Devrimler asker ve sivil bürokratlar tarafından gerçekleştirilmiş ve ünlü Fransız siyaset bilimci Duverger'in sınıflandırmasıyla modernleştirici tek parti eliyle yürürlüğe sokulmuştur. Bu süreç batıdaki demokratik gelişmenin tersine siyasal kadroların bürokrasiyi yönlendirmesi yerine sivil asker bürokratların tek iktidar partisinin yönetimini ve dolayısıyla siyasal iktidarı ele geçirmesiyle gerçekleşmiştir. Bu süreçte sivil-asker bürokratlar “ceberrut devletin simgesi” olarak görülmüş ve uygulanan politikalara aşağıdan tepkiler gösterilmiştir (Yılmaz, 2000:376).

8.1. Bürokrasi ve Demokrasi

Bürokrasi bütün bir asır boyunca padişah otoritesinin muhtemel bir güç kazanma ihtimalini yok etmeye çalışmıştır. Bürokrasinin padişahla birlikte yönetimi Cumhuriyete kadar sürmüştür. Cumhuriyet dış görünüşte halk egemenliği, gerçekte bürokrasi hakimiyetinin resmileşmesi, alenileşmesi anlamına gelmektedir.

Bütün tek parti yönetimi boyunca halk adına hükmeden bürokrasi olmuştur. Bu yönetimin yasama organında diğer güç odaklarının, mesela büyük toprak sahiplerinin, tüccarların temsil edildiği de bir gerçektir. Ama bunlar, devlet desteğine mazhar olmayı yeterli bularak herhangi bir siyasi güç olamaya çalışmamışlardır. Ancak çok partili siyasi hayata geçişle birlikte bürokrasinin hakimiyeti, başka güç olaylarıyla paylaşmaya yanaştığı görülmektedir. Bu paylaşmada her ne kadar siyasi iktidar anti-bürokratik bir yapıda olsa da, yasama dışında pek etkili olamamıştır. Yasama ve siyasi iktidara rağmen bürokrasinin yönetimdeki hakimiyeti nispi olarak kırılabilmiştir bu yüzden.

1960 darbesi ve sonrasında gelişen olaylar bir anlamda bürokrasinin halk adına hakimiyetini sürdürme tavrı ile siyasi iktidarların daha geniş halk kitlelerine dayanan yönetim anlayışları arasındaki açık veya gizli çatışmalarla, çekişmelerle yakından ilgilidir (Doğan, 1997:78).

Türkiye’de demokrasi tecrübesinin yeni bir iktidar ortaya koyması 1950’de gerçekleşmiştir. Bu dönemde, zinde güçlerin sivil kanadının siyasi organizasyonu iktidar dışı kalmıştır sadece. DP iktidarının alanı bu yüzden sınırlı kalmış, geniş halk kitlelerinin desteğine rağmen, yürütme alanını genişletmeye muvaffak olamamıştır bu parti. Türkiye’de zinde kuvvetler dışında oluşan bu ikinci iktidar odağı, aslında bu iktidara muhalif olan güçlerin belli alanlarda iktidarlarını sürdürmesi karşısında kısmi bir iktidarı temsil edebilmiştir (Doğan, 1997:80).

1960’da seçimle gelen iktidar devrildikten sonra yeni bir seçim sistemiyle halkın bu sefer “doğru”yu seçmesi sağlanmak istenmiştir. Hata 1960 anayasasının yapıcıları bir ara, seçme ehliyetine sahip olmak için tahsili şart koşmayı bile düşünmüşlerdi. Bu formül fazla “demokratik” bulunmadığından vazgeçilmek zorunda kalınmış ve ne yazık ki cahil ve “hain” halk yine istenilen seçmek yeteneğini gösterememiştir.

Türkiye’de neden halkın seçmesi istenmekte, hem de seçimi beğenilmemektedir bazı çevrelerce? Tarihi gelişime balkırsa “monarşik” Osmanlı yönetimine karşı “demokratik” Cumhuriyet yönetiminin kavgasını vermiştir bürokrasi. Hakimiyetin padişahıtan alınıp millete verilmesi tezini bayrak yapan bürokrasi dış ve iç şartları da kullanarak devletin niteliğini belirlemiştir. Böylece zahiren “hakimiyet milletindir” denilmesine rağmen gerçekte bürokrasinin hakim olduğu bir yönetime vücut verilmiştir.

Cumhuriyet ilkeleri bürokrasinin ideolojisi ile tam uyum halinde tutulmuştur. Halk katında tabanı olmayan bu batıcı, laik ve pozitivist ideolojinin dini ve geleneklik değerlerle çatışmasını lehe çevirmek için birinci aşamada geleneklik yada dini sayılan kurumların sert bir tasfiyeye tabi tutulduğunu görmekteyiz. İkinci aşamada ise, halkın bürokratik ideoloji çerçevesinde tedrisata tabi tutulmasına ağırlık verilmiş ve bu uzun süre katı bir biçimde uygulanmıştır (Doğan, 1997:82).

Bürokratik ideolojinin tek partili cumhuriyet yönetimi bu çerçevede başarılı olmuştur. Ama çok partili cumhuriyet söz konusu olduğunda demokrasi ile bürokratik ideolojinin uyumsuzluğundan doğan problemler hep halkın bilinçsizliğine, yeteneksizliğine bağlanmıştır. Eğer söz konusu olan “milli irade” ve “halk oyu” ise, yeteneksizliği halka değil bürokraside onun tek partililikle çok imtizaç eden ideolojisinde aramak daha doğru olmaz mı? (Doğan, 1997:83).

8.2. Demokrasi ve Eğitim

Atatürk, Cumhuriyeti kurdu. Cumhuriyetin en büyük ideolojisi laiklikti. Bu ideoloji, türdeş toplumların birlikte yaşamasını öngören siyasal koşullardan biriydi. Atatürk, eğitimde, giyimde, yaşam biçiminde hep bu ideolojiyi yaşatacak devrimler yaptı. Toplumsal istencin oluşmamış olmasını iyi bildiği için, toplumsal altyapıyı oluşturmada siyasal özgürlükten yana olmadı. Hatta bu konuda tutucu ve bir anlamda baskıcıydı. Atatürk, yeni Cumhuriyet’te toplumsal aydınının olmadığını çok iyi görmüştü. Bu nedenle halka yakın, halktan yana aydın yetiştirilmesine öncelik verilmesi için başta eğitim reformunu gerçekleştirdi. Teba olmanın verdiği alışkanlık, devletten istemeyi, devleti değiştirmeyi, yönlendirmeyi düşünemedi (Okumuş, ? :31).

Demokrasiyi aydınlar özümlememiş, halka demokrasi anlatılmamıştır. Genel oy hakkı ve çok parti ile seçime gitmek demokrasidir zannedilmiş ve bununla yetinilmiştir. 1960 yılından sonra Avrupa hayranlığı karışımı özgürlükler bir anlamda anayasa konmuş, fakat anayasa demokratik siyasi bütünlük içermemiş, sadece birkaç aristokrat halktan kopuk aydının görüşü doğrultusunda 1922 Anayasası'na tepki olarak yapılmıştır (Okumuş, ?;32).

Hükümetlerin değişimi siyasal sorunları çözmiyor. Toplumların kişilik bulması hükümetler sorunu değil, sistem sorunu olduğu düşünölmeye başlandı. Bu değişim 1960'lı yılların ortasındaki eylemlerin iç dinamizminden doğdu. Sisteme karşı çıkmak, yeni sistem önerisiyle olacaktı elbette. Fakat yeni felsefe, yeni toplum düzeni önermek, ilgi ve deneyim sorunuydu. Bu denli bilgi birikimi ve pratiğı olan aydınlar gurubu yoktu. O zaman kendi ölkesinde denenmemiş fakat var olan sistemlerden birini kabullenecekti. İşte o günün gençliğı de bunu yaptı. Türkiye'de 1960 yılları bilimsel siyaseti gündeme getirecek eylemlerin öncölüğünü yaptı. Bu olaylar ölkede gerçek siyaset bilimi içinde çözümler gerekliliğini gündeme getirdi. 1971 darbesiyle bu hareketin kendi dinamizmi içinde gelişmesi durduruldu. Bilimsel gelişme anarşizm diye nitelendirilerek bastırılmaya çalışıldı (Okumuş, ?;33).

Daha sonra bu hareket olgunluğına erişmeden yok olduğı için dağınık ve bütönlüğün olmadan antici olarak gelişti. İdeolojilerin hakimiyetinde dogma şeklinde, düşmanca tavırlarla sürdü. Antici olduğı için, tartışma kabullenmediğı için karşıtlar yarattı. Halkla bütönlüşmesi gerekirken halktan koptu. Toplumsal istençlerden çok ideolojik istençler doğrultusunda eylemler oluşturuldu.

İdeolojiler tabulaştırıldı. Dinsel tabuların tepkisi ile karşılaşıldı. Milliyetçilik anticiler tarafından ön plana çıkarıldı. Faşist istekler rağıbet görmeye başladı. Sonunda toplumsal kaos oluştu. 1980'de yeni bir darbe tüm bunları yok etmek için yapıldı. Bütönlü bu olaylar faşistçe bastırıldı. Neden ve ne içinler araştırılmadı. Toplumsal gelişim kedinin yönlendiremedi. Toplumsal olayların sosyolojik boyutları irdelenmedi. Bir sorun pratikte varsa çözümü de faşistçe bastırmaktır dendi. Ve gereğı yerine getirilmedi. Hiçbir soruna 1990 yılına kadar siyaset biliminin ön gördüğü çözümler getirilmedi.

Siyaset de bilim olarak partilerce yürütülmedi. Siyasi partiler feodal duyuların taraftarları oldular. Feodal taraftar bulamayanlar, bunlara karşı olarak taraftar edindiler. Sonuçta sorunlar yumağı olan toplum oluştu. Bu yumak, ahlaksızlığın ahlak olduğu, sistemsizliğin sistem olduğu ve siyasetsizliğin siyaset olduğu kavramlarla çözülmeye çalışıldığı için oluştu (Okumuş,?:34).

1980 darbesi toplumsal anarşiyi durdurma bahanesi ile yapıldı. Anarşiyi arttıran burjuvazi idi. Çünkü Türkiye’de burjuvazi gerçek devleti oluşturamamıştır. Bu darbe sonunda burjuvazi, burjuva devletini oluşturdu (Okumuş, ?:35).

Çin’de Tiannanmen Meydanı katliamının ertesinde gözden düşmüş Komünist Partisi’ni destekleyen yeni muhafazakar düşünürlerden Wang Huming (Şanghai’ın Fudan Üniversitesi Uluslararası Politika Bölümü’nden) bize, Çinlilerin çoğunun 1990’da bir demokrasi sisteminin sunacağı seçeneklerle başa çıkacak kadar bilgi olmadıklarını söylemişti. Wang Huming şöyle diyor: “demokrasiyi uygulamak için halkın çoğunluğunun, çıkarlarının neler olduğunu bilmesi gerek, oysa Çinliler, görünüşe göre bunu bilmiyorlar” yani köylünün, kendi hesabına işleyeceği kendi toprağının olmamasının ya da soysuzca kazancı için ürün ekmemesinin gerektiğini veya köydeki parti şefinin köyün yararına mı çalıştığına karar vermek ya da ülkenin liderlerinin son kırk yıldır doğru yolda mı olduğunu bilmek için entelektüel olmak gerekir (Fuller, 1996:251-252).

Her şeye karşın halkın, yöneticilerin ve aydınların demokrasiyi, özellikle de katılımcı demokrasiyi seçim dönemlerinde daha çok vurguladığı da bir gerçektir. Gazeteler ve gazetecilerde arada bir bu özlemi yansıtmaktadırlar. Halkın merkeziyetçi yönetim anlayışına karşı olduğunu ve katılımcı demokrasiye büyük özlem duyduğunu belirtirler. Nitelikli siyaset adamlarının ancak, halkın söz sahibi yapılmasıyla seçileceği, her şeyin merkezden belirlendiği bir ülkede parti demokrasisinin olmaması, genel demokrasi hastalıklarından birisi olarak görülür. Ancak, bu tür yaklaşımların seçim dönemlerinde daha fazla vurgulanması yerine, normal dönemlerde de vurgulanması, halkın basın aracılığıyla eğitimi bakımından olumlu bir katkı sağlayacaktır (Çukurçayır, 2000:227).

8.3. Demokrasi ve İstikrar

Demokrasi gerçekte istikrarı sağlamaya çalışmaz. Bunun yerine, çekişmelere ve karasızlıklara yöneltecek ve bir hükme bağlayacak mekanizmaları sağlar. Oturmuş Batı demokrasileri istikrarın fazla bir şey talep etmeyen karakterini tercih ederlerse de aynı zamanda yetkeciliğin dengelerinin sağlıklı olmadığı ve sonunda daha yıpratıcı bir politik ve sosyal patlamaya yol açtığını kabul etmek zorundayız. (Fuller, 1996:265) Demokrasiyi ideal bir süreç olarak değil de, modernleşmeye giden yoldaki korkulu suları aşmak için imdada çağrılacak kadar iyi bir süreç olarak algılamak önemlidir.

Demokrasiye ya da politik çoğulculuğa ilişkin geçmiş deneyim gerekir. Makul düzeyde eğitim görmüş bir halk önemlidir. Etnik veya dini açıdan oldukça türdeş bir halk, kabataslak bir ulusal fikir birliğinin sağlanmasını kolaylaştırır. Ümit verici bir ekonomik temel ve sağlam bir orta sınıfın varlığı çok yararlıdır. Bölgede kararlı bir uluslar arası bir ortamın da yararı vardır. Ekonomik gelişim ve istikrarı uluslar arası mal fiyatları, politik düzenin esnekliğinde çok büyük fark atar. Bütün bu etkenlerin işlevsel ve sürekli bir demokrasinin oluşturulmasına büyük katkıları olur.

Sorun bütün bunların aynı zamanda elde edilememesidir. Çoğu zaman pek azını elde eder ve elinizde olanla yetinmek zorunda kalırsınız. Süreci korumak ve deneyimi yaşamak için bir yerlerden işe başlamak zorundasınız. Çoğu politika uzmanları başarılı demokratlaşmanın tek formülü olmadığından anlaşırlardır; hemen her olay farklıdır (Fuller, 1996:270).

Son kilit ölçüt olan eğitim, tüm önemine karşın, çok fazla ağırlık taşımamalıdır. Modern demokrasilerin çoğu sorunları, özellikle yasal ve ekonomik alanlarındakiler son derece karmaşıktır. California’da bir seçmene yüz sayfadan kalın bir broşür verilir. Bunun içinde seçmenlerin lehindeki ve aleyhindeki yanlar referandum için öne sürülmektedir. Eğitimli seçmeler bile çok sayıda sorunun karmaşıklığını kavramaya hazırlıklı değildirler. Aslında en önemli uzmanlar bile aynı konularda tam ortadan bölünmekte sonunda insanlar içlerinden geldiği gibi oy verirler, sonra da kararlarından dolayı rahatsız olurlar (Fuller, 1996:271).

Yozlaşma, yiyicilik, hepimizin suçlamasını sevdiğimiz bir ayıp ve bir kusurdur, ama yabancı rejimlerin karakteri hakkındaki düşüncemizde nispetsiz denecek kadar önemli bir rol oynar. Yiyicilik geçmişte insanın yapısında sürekli olarak bulunan bir özelliktir ve komünizmde de, kapitalizmde de, sosyalizmde de, kabile sisteminde de, demokraside de ve diktatörlükte de bu böyledir. Yinede birçok Üçüncü Dünya ve tüm totaliterci devletleri niteleyen katliamları ve gereksiz savaşların yanında ikinci derecede bir suçtur. Bununla birlikte, yiyicilik savaş bir aşındırıcıdır ve halk arasında arzu edilmeyen bir utanmazlık doğurur. Yiyicilik belki de, özellikle büyük kent politika mekanizmasında, katılımcı demokrasinin bir başka yüzüdür. Onunla mücadele etmeli, ama var olduğu yerlerde demokrasinin başarısızlığının nedenleri arasında çarpıcı bir konuma yükseltilmemelidir (Fuller, 1996:272).

Demokrasi kültürümüz gerçekte biri tutucu, öteki devrimci olmak üzere iki dil konuşmaktadır. Bir yandan demokratik sistemle serbest pazar sistemi hayatlarımıza muazzam nimetler getirmişlerdir. Bu nimetler yerleşik düzenle rahat etmemize ve fazla bir talebi olmayan, rahat hayatlarımıza fazla sokulmaması için, dünyada istikrar aramamıza neden olmuştur. İstikrarın, insanların yasaların egemenliği altında düzenli bir hayat sürmelerine izin veren önemli bir erdem olduğuna inanıyoruz. İstikrarsızlık durumunda buna imkan yoktur (Fuller, 1996:282).

Ne var ki, bu inanç ve güven, bu yolun sonsuza dek izlenebilir olacağını garantilemez. Irkın ve etnikliğin, ahlaklılığın ve sosyal düzenin ele alınışı gibi bazı toplumsal sorunlar insanları yıldırıcıdır. Ve demokratik uygulamaların sistematik geliştirilmesiyle daha şiddetlendirilebilirler. Bu ikilemler Amerikan toplumunu ve iyisiyle, kötüsüyle, Amerika tarafından öncülüğü edilen ekonomik, politik, hatta kültürel yollardan geçerlerken dünyanın bütün öbür toplumlarını da daha önce hiçbir zaman olmadığı derecede sınavacaklar.

Demokrasi yolu en ideal şekliyle, gerektikçe kendi kendine düzelmeyi sağlayacaktır. Ama sağlamayabilir ve her toplumda sağlamayacağı kesindir. Sosyal sorunlar vahimleştigi, demokratik düzen de felç olduğu takdirde, toplumun korunması için yetkeci bir çözüme çark edebilir (Fuller, 1996:287-288).

Siyasal gelişmişlik düzeyi demokrasilerin biçimlenmesinde ve kurumlaşmalarında birinci planda rol oynamaktadır. Bir ülkenin siyasal gelişmesini hızlandırma sonunda

demokrasilerin sürekliliğini de yardımcı olmaktan ve kısa zamanda kurumlaşma sağlayabilmektedir. Siyasal gelişme, bir anlamda da siyasal istikrar anlamına gelmektedir. Tıpkı siyasal demokrasi gibi siyasal istikrar da çoğu zaman politik gelişmenin amacı olarak görülmüştür. Siyasal demokrasi kadar siyasal istikrar da bir ülkenin rejimi açısından önem taşımaktadır (Çeçen, 2003:408).

Sonuçta, Türk demokrasisinin temel sorunu, konuya realist biçimde yaklaşılmasındır. Demokrasi, yalnızca bir siyasal katılma olgusu olarak anlaşılmaktadır. Amaç, “tam demokrasi” olarak ifade edilmektedir. “Tam demokrasi”den de anlaşılan, hemen hiçbir kısıtlamaya tabii olmayan siyasal katılımdır. İkinci bir istek de eşitliktir; herkes eşit olarak siyasal hayata katılmalıdır. O takdirde rejim tam demokrasi olarak nitelenebilir.

Her toplumda kişiler ekonomik çıkarlarını gözetirler. Herkes daha fazla kar etmeye çalışırlar. Daha yüksek maaş veya ücrete sahip olmaya çaba sarf eder, daha çok rant veya faiz geliri elde etmek ister. Yine herkes değişik düşüncelerle ortaya çıkar ve kendi düşüncesinin en doğru düşünce olduğunu zanneder. Bu varsayımlar doğru ise o zaman birinci temel soru şudur: Herkesin eşit olduğunu, eşit haklara sahip olduğunu ve eşit bir biçimde siyasal hayata katılması gerektiğini düşünürsek çatışan çıkar ve düşünceler nasıl bağdaştırılacaktır?

Toplum, bireylerin aritmetik toplamından ibaret değildir. Tek tek bireylerden bağımsız bir de toplum realitesi vardır. Ve toplumun uzun süreli çıkarları bireylerin genellikle, anlık olarak ortaya çıkan çıkarları ile uyum içinde olmayabilir. Uzun sürede meyveleri alınabilecek bir yatırım programı, bugün daha çok gelir temin etmek isteyen bireylerin çıkarları ile çatışacaktır (Heper, 1992:193).

Eşit bireylerden oluşan bir toplumda, her birey kendi başına hareket etmek durumundadır. Eşitlikte ısrar, örgüt olgusuna da karşı çıkmayı gerektirir. Çünkü örgüt olgusu beraberinde eşitsizliği de getirir. Örgütün lideri, kaçınılmaz olarak diğerlerinden daha çok haklara sahip olacaktır. Örgütlenmeyen birey siyasal hayata nasıl katılacak, düşünce ve çıkarlarını ne şekilde savunacaktır?

Ayrıca unutmamak gerekir ki bu hususta Türkiye’de göz ardı edilmektedir. Otoriter rejimlerin kendileri, bireylerin eşit olmalarını hedefler. Eşit ve dolayısıyla yalnız olan

birey siyasi otoriteye karşı daha güçsüzdür. Siyasi otorite, ancak bireylerin eşit olmadığı, tabakalaşmış toplumlarda dengelenebilir.

8.4. Demokrasi ve Gelişme

Ekonomik gelişme kişi başına düşen milli gelirle ölçülebilecek saf bir niceliksel kavram olarak düşünülemez. Ekonomik gelişme nüfusun refahı hakkında, aynı zamanda kalite ile ilgili bir konseptir. Gelir dağılımı; sağlık, eğitim, ordu arasında devlet harcamalarının dağılımı özellikle ekonomik gelişme ile ilgilidir. Ekonomik gelişmenin kalite ile ilgili bu boyutları siyasi rejimin karakterine ve onun nüfusa karşı duyarlılığın derecesine bağlıdır. Demokratik seçmenler, büyük ihtimalle ekonomik eşitsizlikleri azaltan politikalar talep edeceklerdir; sosyal faydaları çok az olan prestij projeleri veya askeri harcamalar yerine sağlık, eğitim ve ülkenin imarına yönelik devlet harcamalarını destekleyeceklerdir (Beetham ve Boyle, ? :138).

Demokrasiyi yaşatan en önemli şart iktisadi güvenliktir. Yoksulluğun ve mahrumiyetin yaygın olduğu toplumlarda demokrasinin gelişemediği, sık sık buhranlara uğrayıp sönmeye mahkum kaldığı çok eskiden beri müşahade olmuştur (Giritli, 1961:98).

Sorumsuz ve tepkisiz siyasi gücün batabileceği derinlik dikkate alındığında sorun toplumun demokrasiye sahip olmaya gücünün yetip yetmeyeceği olmaktadır. Sorunlar karşısında demokrasiden tamamen vazgeçmek yerine ilgili ülkelerin kendilerine özgü ihtiyaçları ve şartlarıyla eşleşen bir şekilde demokrasinin daha iyi nasıl çalıştırılmasına olanak sağlayabileceği araştırılmalıdır (Beetham ve Boyle, ? :140).

Mevcut ekonomik depresyonun özellikle üç niteliği demokratik hükümete olan güveni azaltmaya hizmet etmektedir. İlki, görünüşte ülkenin geleceğine karar veren kurumlar ve prosedürlerin birçoğunun ülkenin sınırları dışında ve egemen sayılan devletin kontrolü dışında olmasıdır. Ekonomik kontrolün bu şekilde kaybı, tüm ülkeleri, ancak en fazla az gelişmiş ülkeleri etkiler; bu ülkeler kendileri için, çok önemli olan hammadde fiyatlarını, borç geri ödemelerinin ve iç yatırımların şartlarını belirlemek konusunda çok az şey yapabilirler. İkinci olarak, son yirmi yıldır geçerli olan Ortodoks ekonomik anlayış, durumu daha da kötüleştirmektedir. Bu

anlayışa göre hükümetler ülkelerinin ekonomik kaderini etkilemek ve geliştirmek için çok az şey yapabilirler; ekonomik kader, pazar güçlerince ve bireylerin, firmaların pazar fırsatlarına tepkileri ile belirlenmektedir. Üçüncüsü, ülke içinde veya ülke dışında daha az şanslı olanlara daha cömertçe davranılması veya daha aktif hükümetin var olmasına yol açabilecek kolektif sorumluluk duygularının etkisinin azalarak bireysel ve ailevi menfaatlerin ön plana çıkarılması düşüncelerinin ve tavırlarının itibar kazanmasıdır. Sosyalizmin itibar kaybettiği ve ileriye götürücü uluslar arasıculuğun ihmal edildiği bir dünyada, ekonomik ve sosyal problemlerin birbirine bağımlılığının kolektif çözümlere ihtiyaç duyduğu fikri hala ikna edici bir şekilde yeniden ortaya koyulmayı beklemektedir (Beetham ve Boyle, ? :136-137).

8.5. Demokrasi ve Demokrat Parti

Demokrat Parti iktidarının yaptıklarını çok kısaca anımsarsak demokratik bir rejimin olmazsa olmaz koşulu olan muhalefet haklarını kısıtlamış, Cumhuriyet Halk Partisi'nin mallarına el koymuş, başta basın özgürlüğü olmak kaydıyla bütün temel hak ve özgürlükleri sınırlamış ve kısıtlamış, hapishaneleri gazetecilerle doldurmuş, üniversitelerdeki bilim özgürlüğüne müdahale etmiş,”ispat hakkı” isteyen basın ile “İsmail hakkı mı o da ne?” diyerek alay etmiş, kendisine oy vermeyen Kırşehir ilini ilçe yapmış, işçi haklarını ve sendikacılığı bastırmış, ülkedeki bilim, sanat ve edebiyat yaşamını anti-komünizm baskısı altına alarak özellikle kısıtlamış ve demokratik bir rejimde olmaması gereken daha düzinelerce sınırlama ve kısıtlamayı uygulamaya koymuştur. “Odunu aday göstersem milletvekili seçtiririm,” diyerek milletvekillerini nasıl bir gözle gördüğünü ifade etmiş, partisinin Meclis grubunda, “Siz isterseniz hilafeti bile geri getirirsiniz,” diyerek, laik ve demokratik rejime inançsızlığını dışa vurmuş, üniversite hocalarına,”Kara cüppeliler” orduya “Battal Gazi ordusu” ve “ben orduyu yedek subaylarla bile yönetirim” diyerek, üniversiteyi ve orduyu aşağılamıştı (Kongar, 2006:189).

Dünya’da, İsmet İnönü’den başka, elindeki tüm egemenlik haklarını tek başına kullanırken, yani diktatörlük yetkilerine sahipken, demokrasiyi kuran bir başka lider yoktur. Unutmayalım ki, onun çağdaşları, Sovyetler Birliği’nde Stalin, Portekiz’de Salazar, İspanya’da ise Franko’dur.

Salazar ve Franko'nun Batı dünyasıyla bütünleşmiş ülkelerin liderleri olduğunu düşünürseniz, İsmet Paşa'nın demokrasiye geçişini, Batı'nın zorunlu dayatması olarak görmenin yanlışlığını da fark edersiniz (Kongar, 2006:189).

8.6. Demokrasi ve Çıkar

Türk toplumu olarak demokrasinin; demokratikleşmenin neresindeyiz sorusuna iki farklı cevap verebilmek mümkündür: Başkalarına; Türk olmayan başka toplumlara ve insanlara karşı son derece hoşgörölü, anlayışlı ve saygılı olmamıza karşılık kendi içimizde, kendi insanımıza karşı; “kraldan çok kralcı” , zorlayıcı, yaptırıcı, yasaklayıcı, sınırlayıcı, kısıtlayıcı olup tek kelimeyle anti demokratik bir tutum ve tavır sergilemektedir.

Bir diğer önemli nokta ise politikacılar ile halk arasındaki ikilem ve çelişkidir. Halk, günlük yaşamında farklı değerlere sahip değişik guruplarla politik bir hava içinde, uygarca bir hayat sürerken, politikacı aralarına girip çıkar ve oy uğruna kendini kullanmaya kalktığı ya da kullandığında, kendisine bunca yıldır verilen eğitimin düzey ve nitelik bakımından düşük olması nedeniyle, kolaylıkla dolduruşa, provokasyona getirilebilmekte, gerçekte maliki bulunduğu demokratik değerlerle hiç bağdaşmayan tepkilere sürüklenebilmekte, bir kargaşa yaratılabilmektedir (Yılman, 2006:245).

“birileri öldürürse haklı, başka birileri öldürürse vahşet” yaklaşımı; samimiyetsizliğin, ikiyüzlülüğün somut bir göstergesi olarak her gün insanlığın önüne konulmaktadır. Böylesi bir bakış açısı, özellikle kendilerini aydın sanan bazı insanlarımız yönünden de geçerlidir. Yaşama hakkı ya herkes için kutsal ve dokunulmazdır, ya da bazı koşullarda savsaklanabilir. Bu iki tezden her ikisi de aynı anda doğru olamaz (Yılman, 2006:246).

Türkiye’de ki demokrasinin en önemli ayıplarından biri, milletvekili adaylarının, partili yada partisiz seçmenler tarafından değil, doğrudan genel başkanlar tarafından belirlenmesidir. Tabi Siyasal Partiler Yasası’nda, adayların seçim yoluyla belirlenmesine olanak sağlayan hükümler var. Ama hemen hemen hiçbir parti bu olanakları kullanmayıp adayları merkezden belirliyor. Merkez demek ise genel başkan demek. Bu durum ise, Türkiye’de zaten yağma düzeni ile yozlaşmış olan

demokrasinin, sanki bu yozlaşma yetmiyormuş gibi, ayrıca bir de Liderler Oligarşisi'ne dönüşmesine neden olunuyor (Kongar, 2007:25).

Örneğin Bayburt, Ardahan, Kilis gibi düşük nüfuslu illerde, bir milletvekili seçmek için 20-30 bin oy yeterken, bu oran İstanbul Ankara gibi büyük illerde 70-80 bine yükselmiştir. Sonuç olarak nüfusu düşük illerdeki seçmenin bir oyu, büyük, kalabalık kentlerde iki, bazen üç, hatta dört seçmenin oyuna eşit olmaktadır. Örneğin 2007 seçimlerinde bir Bayburtlu seçmen dört İstanbullu seçmene bedeldir: İstanbul birinci bölgede bir milletvekilliği için ortalama 80,000 oy gerekmişken, bu sayı Bayburt için ortalama 20,000 dolayındadır. İşin acıklı tarafı, hiçbir politikacı bu sorunu gündeme getirip bu garip çelişkiyi düzeltmek istememiştir (Kongar, 2007:29).

8.7. Saydamlık

Yurttaşların yerel yönetimlerin eylem ve işlemlerinden haberdar olabilmesi için, kamuoyunu bilgilendirme çalışmalarının yanında, yurttaşın ve ilgililerin yönetimden alınan kararlar ve gerçekleştirilen etkinliklerle ilgili bilgi ve belge isteme hakkı tanınmalıdır. Ayrıca, halkı bu hakkı kullanmaya özendirmek amacıyla halkla ilişkiler büroları yeniden yapılandırılmalıdır. Diğer bir deyişle, yurttaşın korkarak ya da çekinerek geleceği, herhangi bir yakınmasını iletmektense susmayı tercih edeceği bir görüntü ortadan kaldırılmalıdır (Çukurçayır, 2000:222-223).

Devlet yozlaşmaya karşı yeni güvenceler sağlamanın yanısıra, daha çok şeffaflık ve açıklığa doğru yönlendirilmiş yasal reformların gündeme getirilmesi anlamına gelen kamu alanının rolünü genişletmelidir. Dünya genelinde hükümetlerin giderek yozlaşmaları tesadüf değildir. Bu durumun nedeni yozlaşmanın artış göstermesi değil, politikanın değişen çehresidir. Pek çok ülkede liberal demokrat kurumların uygulamada kapalı kapılar ardında gerçekleşen anlaşmalara, imtiyazlara ve adam kayırmalara dayandığı açıkça görülebilir. Politik alanı etkileyen en büyük değişmelerden biri yönetimlerin ve vatandaşların giderek artan bir şekilde bir tek bilgi çevresinde yaşamakta oluşlarıdır. Giddens İngiltere'nin yazılı bir anayasasının olması gerektiğini vurgularken kapalı kapılar ardında dönenleri bu şekilde engellenebileceğini söylüyor.

8.8. Tarihsel Birikim Eksikliği

Çoğu kez dile getirilen bir başka görüşte, Türkiye’de yasal düzenlemeler katılımcı bir demokrasiye ne kadar uygun hale getirilse de, bu olanakları kullanabilecek nitelikli ve eğitilmiş yurttaş olmadıkça katılımı ilgili kurumsallaşmanın çok da anlamlı olmadığı biçimindedir. Planlamada, yönetimde ve denetimde halk katılımı eğitilmiş bir nüfus gerektirir. Eğitim sistemimizin bu tür bireyleri yetiştiremediği de bu düşünceler arasındadır.

Türkiye’de geleneksel bürokratik düşünce, her zaman yurttaş için iyi olanı bildiği ve yaptığı varsayımından hareket etmiş ve yurttaşla hiçbir iş bırakmamaya çaba göstermiştir. Yaşanan sorunlarda, bu alışkanlıkların payı büyüktür (Çukurçayır, 2000: 225).

Bu noktayı gözden kaçırdığımız için, demokrasinin sağlıklı bir biçimde yerleşmesine, Batı’da feodalitenin ve Kilise’nin yapmış oldukları katkılar üzerinde durmamaktayız. O kadar ki Türkiye’de “feodal” sözcüğünün küçültücü bir manası bulunmaktadır. Kelimeyi, “modern olmayan” yahut “sömürü düzeni” anlamlarında kullanmaktayız. Oysa feodaliteyle birlikte Kral’ın yetkileri frenlenmiştir. Kral’ın yetkilerini, serfler değil, ancak feodal lordlar dizginleyebilirdi. Daha sonraki yüzyıllarda girişimci orta sınıflar, yani burjuvazi aynı işlevi yüklenmiştir. Yalnızca, feodal düzenin yarattığı aristokrasi veya kapitalist düzenin yarattığı burjuva ağırlıklı toplumlar ikide bir tökezlemeyen demokratik rejimlere geçebilmişler, ancak bu toplumlarda daha az eşit kesimler çeşitli haklar elde edebilmişler, örgütlenebilmişler ve giderek milli gelirden daha çok pay alabilmişlerdir (Heper, 1992:194).

Hiyerarşik bir yapıya ve kendi otoman kaynağına sahip kilisede bu toplumlarda merkezi otoritenin gücünü dengelemekte önemli bir rol oynamıştır. “Sezar’ın hakkı Sezar’a” ibaresi Batı’da bu durumu ifade etmek için kullanılmıştır. Sezar, yani laik merkezi otorite, sınırları dikkatle çizilmiş haklara sahiptir. Laik merkezi otorite karşısında Kilise de bazı haklara sahiptir. Aslında devlet ve Kilise, kamu düzeninin iki paralel kurumu olarak ortaya çıkmışlardır. Kilise de, örneğin eğitim, sosyal hizmetler gibi, bazı kamu işlevlerini yüklenmiştir. Batı’da kilise devlet çatışması, hangi işleri kimin yürüteceğini sorunsalı üzerine bina edilmiştir. Düzenin laikleşmesi, söz konusu işlevlerin Kilise’den devlete geçmesini ifade etmiştir (Heper, 1992:194).

Batı’da önce aristokrasi kralın yetkilerini frenlemiş, sonra burjuvazi gelişmiş ve bu güçlü kesimler parlamenter düzen içerisinde birbirlerinin güçlerini dengelemişlerdir. Daha sonra, toplumun diğer kesimleri güç kazanmış ve seslerini duyurmaya başlamışlardır. Osmanlı-Türk toplumunda ise demokrasi, sekülerizasyon sürecinin manivelası olarak düşünülmüştür. Tanzimat’tan beri batılılaşma, din kurallarının yerine dinsel olmayan, “rasyonel” kuralların konulması olarak anlaşılmıştır. Din, geri kalmanın nedeni olarak görülünce onun yerine akıllı ikame etmek gerekmektedir. Gerilemenin önüne ancak rasyonel bir biçimde düşünerek geçilebilirdi. Rasyonel düşüncenin özünde tartışma yatıyordu. Her konuda, şeraite uyarak değil fakat akılcı bir biçimde tartışarak ülke yararına en iyi neyin olduğunu ortaya çıkarılabilirdi.

1945’te başlayan çok partili dönemde, “entelektüel-bürokratik seçkinler” politikacıları küçümseyeceklerdi. “Politikacı” kelimesi küçültücü bir anlama sahip olacaktı (Heper, 1992:195).

Demokrasinin Osmanlı-Türk ortamında çeşitli çıkarların bağdaştırılmasının aracı değil de en iyiyi, en doğruyu çıkarmanın yolu olarak algılanmasının bir temel yararı olmuştur. Başka ülkelerde, demokrasi, çıkarları optimize etmenin aracı olarak düşünüldüğünden uzun süre sekteye uğrayabilmiştir. İki dünya savaşı sırasında Batı Avrupa’da ortaya çıkan Faşist rejimler varlıklı sınıfların, varlıklı olmayan kesimlerin demokrasi yoklu ile bir tehdit unsuru olabileceklerini düşünmelerinin sonucudurlar (Heper, 1992:196).

8.9. Demokrasi ve Meşruiyet Sorunu

Türkiye’de ise demokrasi bir araç değil bir amaç olarak algılanmıştır. Amaç, tartışarak, akılcı bir biçimde ülke yararına en iyi olanı bulmaktır. Bu nedenle Türkiye’de askeri müdahaleler, demokrasinin uzun süre sekteye uğramasına yol açmamıştır. Bu müdahaleler, diğer üçüncü dünya ülkelerinde olduğu gibi, belli kesimlerin veya ordunun çıkarlarını korumak için değil, politikacıların, tartışarak, “birlik ve beraberlik” içinde ülkenin yararına olanı bulmaktan uzaklaştıkları düşünüldüğü için yapılmıştır.

Demokrasi, ülke yararına olanın tartışarak, akılcı bir biçimde bulunması olduğuna göre, suçlu demokrasi olamazdı. Bu nedenden dolayı, Türkiye’de askeri

müdahalelerin sabahında, yeniden ve çok kısa sürede çok partili hayata geçileceği, hatta bazen bunun nasıl ve ne zaman yapılacağı ilan edilmiştir. Buna karşılık Latin Amerika ve diğer üçüncü Dünya ülkelerinde iktidara gelen askerler, ancak tükendikleri zaman iktidardan uzaklaştırılabilmişlerdir. Türkiye’de, askeri müdahaleleri yapanlara göre suçlular genelde akılcı tartışma ortamına set çeken kapalı ideoloji taraftarları ve bu grupların toplumu parçalama ve siyasal hayatı kutuplaştırma eğilimlerine karşı durmayan politikacılarıdır.

1961 müdahalesi ise söz konusu modelden bir ölçüde sapma teşkil etmiştir. Bunun nedeni, Atatürk’ün ölümünden sonra entelektüel bürokratik seçkinlerin, giderek, bir dünya görüşü olan Atatürkçülüğü kapalı bir ideoloji haline dönüştürmeleridir. Örneğin, Atatürk dönemi de geçici bir ekonomi politikası olarak düşünülen devletçilik, daha sonra devlet siyaseti katına yükseltilmeye çalışılmıştır. Laiklik ilkesi, toplumun halisane din duygularının sonucu olarak ortaya çıkan masum taleplerinin dahi reddedilmesi gerektiği şeklinde yorumlanmıştır. 1961 askeri müdahalesini yapanlar da Atatürkçülüğü genelde bu biçimi ile algılayınca, müdahale bütünü ile bir siyasal partiye karşı yapılmıştır. Daha doğrusu, müdahaleyi yapanlara sonradan yol gösterenler hareketi bu noktaya getirmişlerdir. 1980 müdahalesini yapanlar ise, Atatürkçülüğü bir kapalı ideoloji olarak değil fakat akılcılığı vurgulayan bir dünya görüşü olarak algıladıklarından örneğin liberal ekonomi politikası taraftarı olarak bilinen Turgut Özal’ı ekonomik işlerden sorumlu Başbakan yardımcısı yapmakta bir sakınca görmemişler, laiklik ilkesin de ise daha yumuşak bir biçimde yorumlamışlardır (Heper, 1992:198).

Batıda yeni cumhuriyet ortak bir yaşam alanı oluşturmak insanlar arasında yük olan birlik ve dayanışmayı kurmak, daha sağlıklı ve dengeli bir toplum oluşturmak ile özgürlükleri geliştirmek için önerilirken, bizde ve az gelişmiş ülkelerde devlet merkezli ceberut bir nitelikte ortaya çıkabilmektedir. Bu anlayışta kamu devletle özdeşleştirilmekte ve sonuçta da özel alan tamamen ortadan kaldırılmaktadır. Toplumun devlet seçkinlerince belirlenen ulusal yarar doğrultusunda şekillendirilmesi meşrulaşabilmektedir. Bu ortamda halk da ortak iyiye zarar verecek bir unsur olarak şüphe ile bakılmakta ve sonuçta adeta cumhursuz cumhuriyet oluşmaktadır.

Burada yurttaşlardan kamusal siyasetin oluşumuna katılmaktan ziyade ona itaat etmeleri istenmektedir. Dolayısıyla hak ve özgürlüklerden ziyade ödev ve sorumluluklar öne geçmektedir (Yılmaz, 2000:199-200).

Ordu 1960 darbesini kendi mantığı içinde bir koruma, kollama ve kurtarma hareketi olarak gerçekleştirmiştir. Darbecilerin halkı ve ülkeyi halkın seçtiği bir iktidarın kötülüklerinden “korumak ve kurtarmak” iddiasının ne anlama geldiğini izah etmek güçtür.

1960’dan sonra tekrarlanan askeri müdahaleler hep bu şemaya dayandırılmış ve sonuçta sivil iktidarlar seçimsiz sona erdirilmiştir. Türkiye’de halen en kapalı ve mütecanis bir sosyal grup olan askerlerin birçok bakımdan, sivil seçilmiş yöneticilerin kaygılarını taşımadığı muhakkaktır. Hiyerarşik yapı içerisinde, üstlerine kendilerini ispattan başka bir zorunluluğu olmayan askerlerle, her an halk tepkisini ensesinde hisseden yöneticilerin farklı tutumlar içinde olması tabiidir (Doğan, 1997:86).

Bilindiği gibi, demokratik siyasetin “zafiyeti” TSK’nin kendi konumunu meşrulaştırırken başvurduğu tezlerin başında gelmektedir. Oysa demokratik siyasetin meşruiyet kazanması her şeyden önce sorun çözme kapasitesi ile bağlantılıdır. Sorun çözmenin yolu ise her türlü sorunun tespit edebilmekten, araştırabilmekten, muhtemel çözümler üzerinde sınırlama olmaksızın tartışmaktan –ancak bu sorun çözümünü garanti etmez- geçer. Bazı sorunlar tabu olarak görülür, tartışılmaz ise, orada demokratik siyasetin çözüm veya çözümler üretebilmesi, güç kazanması kolay değildir (Demirel, 2006:374).

Türkiye’de birçok konunun gerektiği gibi tartışılmamasının gerisinde yatan en önemli faktörün TSK olduğunu söylemek doğru değildir. Gerçek anlamda bir diyalogun oluşumunu güçleştiren ve toplumumuzun her katmanında görülen düşünme araştırma tembelliği bir yana bırakılırsa, belli konuları tabu veya siyaset-üstü olarak gören zihniyet, birçok siyasal partide, üniversitelerde, bürokraside, yargıda ve medyada, belki orduda olduğundan daha yaygındır. Ancak yine de, diğer faktörlerden farklı olarak zor kullanma tekeli elinde tutan TSK’nin tam da bu özelliği nedeniyle, önemli bir etken olduğu açıktır (Demirel, 2006:375).

1990'ların ortalarından itibaren siyasetteki ağırlığını arttıran ordunun, demokratik rejimin başarısızlıklarından kendini soyutlayabilmesinin kolay olmadığını, algılanan bir başarısızlık durumunun TSK'nin da başarısızlığı olarak görülebileceğini dolayısıyla düşük profilli bir tutum almanın yerinde olacağını savunan bir eğilim yankı bulabilir. TSK'nin geçmişe nazaran gittikçe daha eğitilmiş, daha dünyaya açık, toplumsal-siyasal hayat konusunda daha bilgili bir ordu haline gelmesi bu düşünceyi güçlendirebilir.

Ayrıca, bizatihi, askerlerin sivil siyaseti yakından takip etmeleri, niyet edilmemiş bir sonuç olarak toplumsal siyasal hayatın emir-komuta zinciri içinde düzenlenemeyecek kadar basit olmadığı, toplumsal meseleler söz konusu olduğunda mucizevi çözümler ve sihirli reçeteler olamayacağı fikrinin yerleşmesine de yardım edebilir. Ordunun, toplumsal mühendisliğin sınırlılıkları ve risklerini bilakis içinde yaşayarak öğrenmesinin önünü açabilir. İyi niyetli ve çalışkan insanların iktidara gelmeleri halinde sorunların kolayca çözülebileceğine inanılmasının askerleri siyasete çeken etkenlerden biri olduğu düşünüldüğünde, bu faktör yabana atılmamalıdır (Demirel, 2006:377).

Meselenin sivil kurumlar boyutuna geldiğimizde demokratik siyasetin meşruiyetinin arttırılmasının ordu-siyaset ilişkilerinin demokratik normlara yaklaştırılmasının en önemli boyutu olduğunu tekrar etmek gerekir. Bundan 34 yıl önce, Huntington askeri müdahalelerin orduların özelliklerinden çok, toplumsal ve siyasal faktörlerle ilişkilendirilmesi gerektiğini söylerken çok önemli bir noktaya parmak basmaktaydı. Çünkü ancak toplumsal aktörler bazında meşruluğunu arttırmış demokratik kurumlar ve genel olarak demokratik siyaset orduya müdahale etme fırsatları sunmayabileceği gibi demokratik rejime daha uygun ordu yapılanmasını başlatabilecek önlemleri alabilir (Demirel, 2006:378).

Her yerde olduğu gibi, Türkiye'de de demokratik siyasetin meşruluğunu etkileyen en önemli faktörler ekonomik büyüme, daha adil gelir dağılımı, her alanda hayat kalitesinin yükseltilmesi gibi sosyo-ekonomik performansla yakından bağlantılı faktörlerdir. Ancak sosyo-ekonomik düzlemdeki iyileştirmelerin meşruluk sağlama garantisi yoktur. Türkiye'nin bu konuda iyileştirmeler yapabilmesinin önündeki önemli engeller demokratik siyasetin meşruluğunun arttırılmasının çok zor olduğu

anlamına gelmemelidir. Demokratik siyasetten beklenen sadece yüksek sosyo-ekonomik performans değil, yönetenlerden hesap sorulabilmesi, temel hak ve hürriyetlerin güvenceye alınmasıdır. Ayrıca, demokratik siyaset, geleceğin daha iyi olacağı konusunda umut yaratarak meşruiyetini arttırabilir.

Asker-siyaset ilişkileri üzerinde düşünülürken hiç unutulmaması gereken bir nokta daha vardır; demokratik rejimin meşruiyetinin yüksek olması bile asker-sivil ilişkilerinin pürüzsüz işlemlerini garanti altına almaya yetmez. Her şeyden önce bir iktidar ilişkisi olan sivil-asker etkileşimi, her iktidar ilişkisi gibi gerilim ve çatışmayı bünyesinde barındırır. Demokrasi ve onun olmazsa olmazlarından biri olan sivil denetim ideli, iktidar ilişkilerinin mümkün olduğunca çıplak güce başvurmada düzenli ve öngörülebilir bir biçimde cereyan etmesini sağlamayı amaçlar. Bu da bu idealleri benimseyenlerin sürekli gayret göstermelerini gerekli kılar (Demirel, 2006:379).

Tabii burada esas belirleyici “Demokrasi” kavramından ne anlaşıldığıdır:

“Demokrasi”den sadece milli egemenlik ve çoğunluk yönetimi anlaşıyorsa, bu hiç kuşkusuz temel hak ve özgürlükleri göz ardı ettiği için sakat bir anlayıştır ve Türkiye’yi yine felakete sürükler. Yok “Demokrasi” den temel hak ve özgürlüklere dayalı, çoğunluğun da bu temel hak ve özgürlüklere tecavüz edemeyeceği laik düzen anlaşıyorsa, o zaman bir tehlike yok demektir. Buradaki tarihsel sorun, ordunun zaman zaman her iki görüşe de yatkın olan yani kendi içinde çelişen müdahalelerde bulunmuş olması, bu nedenle de bütün gruplar tarafından kuşkuyla bakılan bir siyasal nitelik taşımasıdır (Kongar, 2006:213).

Gerçek bir demokraside iktidar, elindeki siyasal gücü kullanarak, rejimi ırk ya da din ekseninde saptırmaya çalışmaz, bu nedenle ordunun ona “Dur” demesine de gerek kalmaz. Demek ki sorun şurada düğümlenmektedir: İktidar gerçekten demokrasiye inanmakta mıdır? Demokrasiye uygun olarak, çeşitli inanç ve düşüncelerin laik bir yapıda birlikte yaşamasından yana mıdır, böyle mi davranmaktadır?

Yoksa elindeki olanakları hem cebini doldurmak, hem de rejimin temellerini şeriata doğru kaydırmak amacıyla mı kullanmaktadır? Ordunun siyasetteki ağırlığının geleceğini bu soruların yanıtları belirleyecektir (Kongar, 2006:214).

8.10. Medya ve Demokrasi

Demokrasi tastamam ne anlama geliyor? Tarih içinde koruyucuları değıştikçe ilkeleri farklı biçimlerde yorumlanmış olsa da, demokrasi kavramı sonsuza dek esnek bir kavram değildir. Demokrasi tanımını belirlemek için girişilen mücadele modern toplumların ayrılmaz özelliklerinden biridir. Ne var ki, demokrasi keyfimizin istediğı anlamı verebileceğimiz bir kelime olamaz. En doğrusu, demokrasiyi normatif sonuçları olan bir usul kuralları sistemi olarak anlamaktır. Bu kurallar, demokrasinin uygulandığı yaşam alanı ne olursa olsun, kimin kolektif kararları vermeye yetkili olduğunu ve bu kararların hangi usullerle alınacağını belirler. Duruma göre farklı yasalar uygulayan her hükümet biçiminin tersine, demokrasi, ilgili tarafların mümkün olan en fazla ve en nitelikli katılımını sağlayan kolektif kararlar alınmasını amaçlayan usuller içerir. Bu demokratik usuller en azından şunları içine alır: yetişkinlere eşit ve evrensel oy hakkı; çoğunluk yönetimi ve azınlık haklarının güvence altına alınması. Hukuk devleti; toplantı, ifade ve diğer özgürlüklerin anayasal güvence altına alınması. Bu, karar verecek ve seçecek kişilerin gerçek seçenekler arasında seçim yapmalarını güvence altına almaya yarayacaktır. Temsili mekanizmalar demokratik usullerin gerekli koşullarından birisidir. Büyük boyutlu karmaşık toplumlarda, tüm halkın düzenli olarak toplantı yapması teknik olarak olanaksızdır. Doğrudan demokrasi, yurttaşların agorada toplantıya katılması, ancak küçük devlet ve örgütler için uygun olabilir. Çünkü ancak buralarda halk kolaylıkla bir araya gelip, her yurttaş diğerlerini tanıyabilir. Modern demokrasinin hem temsil mekanizmalarına hem de devlet ile sivil toplum arasında kurumsal bir ayrım yapılmasına gerek duyması bu yüzdendir; öyle ki, çok katmanlı (ulus-üstü) devlet kurumları tarafından eşgüdümlenen ve güvence altına alınan, çoğulcu ve kendi kendisini örgütleyen (uluslar arası) bir sivil toplum kurulsun ve bu devlet kurumları da, devlet ile sivil toplum arasındaki kanalları açık tutan mekanizmalarla –siyasi partiler, yasama meclisleri, iletişim medyaları- , her zaman sivil topluma karşı sorumlu olsun (Keane, 1992:151).

Bir medyanın gerçekten özgürlüğü bir ortamda işlev yapabilmesi için, tam rekabet koşulları içinde yaşaması gerekir. Yani medyayı kontrol eden sermaye tekel olmamalı, birden çok medya sahibi, serbest rekabet koşulları içinde üretim

yapabilmelidir. Bütün medya sahiplerinin aynı görüşü paylaştığı, örneğin iktidara destek verdiği bir ortamda değişik gazete veya televizyon kanallarının bulunması hiçbir anlam ifade etmez.

Farklı düşünceler, değişik görüşler, rakip siyasal tercihler tam bir serbestlik içinde okurla veya izleyiciyle engelsiz buluşabilmelidir. Bir ülkede ifade özgürlüğü yoksa veya medyada serbest rekabet koşulları geçerli değilse ve çokseslilik yoksa o ülkede özgür ve demokratik bir medyadan söz etme olanağı da yoktur. Bu açıdan özgürlükçü, laik bir demokrasiyle özgür medya ve serbest, tam rekabet ortamının varlığı birbirini bütünleyen koşullardır (Kongar, 2007:240).

Demokrasi kavramının bu biçimde yenilenmesi, parlamenter demokrasinin tüm siyasal biçimlerin en kusursuzu olduğu anlamına gelmez. Batı ülkelerinde temsili sistemin ciddi onarımlara ihtiyacı var. Bu sistem dört bir yandan demokratik olmayan çeşitli akımlarca kuşatılmış durumda: yasama organlarının zayıflaması gibi, gizli askeri ve polisiye örgütlerin ve başka türden devlet sansürünün pazarlanması gibi. Sivil toplumun içindeki toplumsal erk birikimleri de onu kısıtlıyor ve sınırılıyor. Yurttaşların büyük çoğunluğunun ekonomik yatırım, üretim, büyüme ve çevresel etki gibi konularda hiçbir söz hakkı yok. Kiliseler, aileler, sendikalar, medyalar ve sivil toplumun bir çok diğer kurumları yeterince demokratikleşmiş değil. Demek ki, yurttaşların demokrasinin askeri koşullarına uygun olarak yaşayabildikleri alanları büyütüp yaygınlaştırarak demokrasinin damıtılıp genişletilmesine ihtiyaç var. Sivil toplum alanında demokrasinin nasıl arttırılabileceği, Demokrasi ve Sivil Toplum adlı çalışmanın ana temasını oluşturuyor. Bu çalışma, demokratikleşme sürecinin (bireylerin devletin yurttaşları olarak gördükleri) siyasal alandan, (bireylerin erkek ve kadın, girişimci ve işçi, öğretmen ve öğrenci, konuşmacı ve dinleyici, üretici ve tüketici olarak gördükleri) sivil alana genişletilmesini savunuyor. Ondokuzuncu yüzyılda ve yirminci yüzyılın başlarında kimlerin oy kullanacağı mücadelesine ne kadar öncelik verilmişse, şimdi de yurttaşların nerede oy kullanacakları mücadelesine o kadar öncelik vermek gerekiyor (Keane, 1992:151-152).

Sivil toplumun ve devletin kurumlarında daha fazla ve daha iyi bir demokrasinin yerleşmesi bu amaçların gerçekleştirilmesinde kamu hizmeti medyalarına yardımcı olacaktır. Bir karar verme türü olarak demokrasinin tüm diğer karar verme türlerine

üstünlüğü, her zaman ‘konsensus’u ya da ‘iyi’ kararları garantilemesi değildir; asıl üstünlük, demokrasinin belirli kararlardan etkilenen yurttaşlara bu kararların niteliği ve istenmeyen sonuçları hakkındaki yargılarını yeniden gözden geçirebilme olanağını vermesindedir. Demokratik usuller bazen çoğunlukların kör cahil oldukları konularda karar vermelerine izin verir; ama azınlıkların, kör cahil çoğunluklara karşı çıkmalarını, onların akıllarını başlarına toplamalarını da mümkün kılar. Bazı yurttaşların ötekilerine aslından duymak istemedikleri şeyleri söylemelerine olanak sağlar. Demokratik usuller yurttaşların konuları ikinci bir kez düşünmesine ve hayır demesine olanak sağlar. Hatta onların kararlar arasında bir hiyerarşi bulunduğu yolundaki bilincini yükseltir, bazı kararların bir kez uygulamaya konduktan sonra, geri çevrilemeyeceğini öğretir. Demokratik usuller işte bu yüzden karmaşık ve kapalı yüksek risk örgütlerinin kamuca gözlenmesi ve denetimine özellikle uygundur; bu türden örgütlerin gözetim ve denetimindeki en ufak bir hata ekolojik ve toplumsal sonuçları açısından felaket boyutlara ulaşabilir. Max Weber bir zamanlar demokrasiyi, General Ludendorff’un hatırı için şöyle tanımlamıştır: “demokrasi öyle bir sistemdir ki, önce halk kendisine bir lider seçer, sonra bu lider halka şimdi kapayın çenenizi ve bana itaat edin” diye bağırır. Anlaşmazlıktan ve fikirlerin çatışmasından bu ölçüde korkmak demek, demokrasinin en önemli avantajını görmezden gelmek demektir. Demokratik usuller karar verme sürecinin esnekliğini ve geriye-dönebilirliğini arttırır. Fikirlerle karşı fikirle çıkılması için davetiye çıkartır. Var olan koşullar hakkında hoşnutsuzluk yaratır ve hatta yurttaşların öfkelenmesi için kışkırtıcılık yapar. Toplumsal ve siyasal yaşamada Hz. Süleyman’ın adaletine başvurulmasını kaçınılmazlığını kabul eder. Kendi cehaletimizle baş edebilmek için, demokratik usuller, adım adım öğrenmeyi ve hata yapı yapı doğrusunu bulmayı, el yordamı ile ilerlemeyi teşvik eder. Kararlar, geri-alınabilir tercihlere dayanır ve bu tercihlerde çeşitli görüşler arasında yaratılmış kasıtlı ve kapsamlı karşıtlaşmaların sonucudur (Keane, 1992:158-159).

8.11. Demokrasi ve Düşünmek

Diğer bir nokta da “ülkenin ve milletin bölünmez bütünlüğüdür”. Bize göre bunun dışında, herkes toplumun gelişme düzeyine ve kendi kültürel dokusuna uygun olarak dilediği şekilde duygu ve düşüncelerini açıklayıp anlatabilmekte özgür olmalıdır. 247

Biz bugün ulaştığımız zaman boyutunda, deneyim ve bilgi birikimimiz ölçüsünde, Türkiye’de gerçekten kaliteli bir demokrasinin kurulup kurumsallaştırılabileceğini düşünür ve savunurken diğer taraftan bunun önündeki en büyük engelin, halk ve onun sahip olduğu değerlerden çok politikacılar, aydınlar ve bilim adamları olduğuna inanıyoruz (Yılman, 2006:248).

Türkiye’de gerçek demokrasinin oluşabilmesi, kurumlaşabilmesi şunlara bağlıdır:

- 1- İnsanın yaşama hakkının herkesçe korunup savunulması ve buna yönelik tehdit ve tehlikeler karşısında tek yumruk olunması ve kesinlikle çifte standardın önüne geçilmesi, ikiyeüzlülerin açıklanıp aşāđlanması;
- 2- Ülkenin ve milletin bölünmez bütünlüğü her türlü tartışmanın ve çıkar çekişmesinin üstünde tutulması, bu iki konuda hiç kimseye ödün verilmemesi, demokrasinin kapsamı konusunda halkın bilinçlendirilmesi;
- 3- İki bine beş kala kimin ne olduğunun, nerede geldiğinin artık önemli olmadığıнын, asıl önemli ve öncelikli olanın herkese insanca yaşama hakkının tanınması. Bu bağlamda kendisinin bir barınağının olması, yetenek ve becerilerini geliştirebilmesi için eğitim görebilmesi, yeterli beslenip sağlıklı bir ortamda yaşayabilmesi, çalışabileceği ve yaşamını bağımsız biçimde sürdürebileceği bir işinin olması ve gelecek güvencesi sađlanmasıнын amaçlanması gerektiği, toplumun bütün kesimlerince onaylanıp kabul edilmelidir (Yılman, 2006:249-250).

BÖLÜM 9. DEMOKRASİMİZİN ÇARPIKLIKLARI

Osmanlı, evrimleşerek endüstri toplumuna dönüşemedi. Bu yüzden yenildi, işgal edildi ve tarih sahnesinden silindi. Atatürk ve arkadaşlarının ellerinde, ideolojik ve siyasal bir model dışında hemen hemen hiçbir şey yoktu.

Bu nedenle de Türkiye Cumhuriyeti'nin temelinde hukuk devrimi, eğitim devrimi, siyaset devrimi, kültür devrimi, dil devrimi, kıyafet devrimi gibi, aslında endüstrileşen bir toplum yapısının üretmiş olması gereken değişikliklerin yukardan aşağı uygulamaları yatar.

Bu tarihsel gerçek, günümüzdeki sorunların da ancak Kurtuluş Savaşı'nı kazanmış olan ve bu nedenle de, tüm siyasal, toplumsal ve askeri gücü elinde bulunduran Mustafa Kemal Atatürk ve arkadaşlarının yöntemleriyle çözülebileceği gibi bazı yanlışlara yol açabilir.

Oysa o zamanlar ortada D'si bile bulunmayan demokrasi artık toplumumuzda, soyut bir kavram olarak da olsa, yavaş yavaş yerleşmeye başlamıştır Çünkü demokrasinin temelinde yatan endüstrileşme süreci artık Türkiye'de ağır aksak da olsa gelişme yolundadır. Bu nedenle de artık tepeden inme yöntemlerin pek geçerliliği kalmamıştır (Kongar, 2003:44).

Bugünkü sistemin tıkanıklığı, ne yürütmenin güçsüzlüğünde ne de yasamanın beceriksizliğindedir. Bugünkü tıkanıklık, arabesk yağma kültürünün tüm topluma ve tüm toplumla birlikte yasama, yürütme ve yargı erklerini de içeren bir biçimde siyasete egemen olmasından kaynaklanmaktadır.

Başkanlık Sistemi, arabesk yağma kültürünü egemen kılan bugünkü yozlaşmayı önlemez, tam tersine azdırır (Kongar, 2003:46).

Demokratik süreç, yurttaşları yaygın bir haklar, özgürlükler ve onların eşit yurttaşlar olarak, kendilerini bağlayan tüm kolektif kararların alınmasına katılmalarına imkan vermeye yetecek kaynaklar ile donatmaktadır. Yetişkin insanlar, bir topluluğun üyeleri olmaktan gelen çıkarları da dahil olmak üzere, kendi kişisel çıkarlarını korumak, kendi insani yeteneklerini geliştirmek ve kendi kaderlerini kendileri tayin eden, ahlaken sorumlu varlıklar olarak davranmak için kolektif kararlara katılmak

zorundalarsa, demokratik süreç bu amaçlar için de gereklidir. Bu ışık altında görüldüğünde, demokratik süreç sadece tüm siyasal iyiliklerin en önemlisi olan halkın kendi kendini yönetme hakkı bakımından vazgeçilmez olmakla kalmamakta fakat, kendi başına zengin bir iyilikler demeti olmaktadır (Dahl, 1996:221).

Demokratik süreç, özerk bir biçimde davranan bir halkın nasıl doğru davranmayı öğreneceğine ilişkin imkanlar üzerinde oynanan bir kumardır (Dahl, 1996:245).

12 Mart ve 12 Eylül yönetimlerinin, 27 Mayıs 1961 Anayasası'nın getirdiği özgürlükçü ve demokrat açılımları sınırlamak ve kısıtlamak için uyguladıkları baskıcı önlemler, günümüzdeki meyvelerini Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne kadar taşıdı.

Çünkü, 12 Mart ve 12 Eylül'ün depolitizasyon süreci sadece demokrat açılımları ezdi, marjinal ve militan akımların önünü kesemedi.

Sonuç olarak üniversitelerimizdeki gençlerin ezici bir çoğunluğu, bugün, toplumsal ve siyasal olaylara son derece ilgisiz ve umursamaz bir tavırla yaklaşmaya başladı.

“Bu işten benim çıkarım ne ve köşeyi nasıl dönerim?” soruları, gençlerimizin toplumsal ve siyasal sorunlar karşısındaki tutumlarını belirlemek için sordukları iki temel soru (Kongar, 2003:67).

Unutmayın, demokrasi, demokratik hak ve özgürlükleri korumak ve geliştirmek yerine, bu hak ve özgürlükleri yok etme özgürlüğünü savunacak kadar bilinçsiz olanlarla korunamaz (Kongar, 2003:69).

9.1. Demokraside Aydınların Önemsizleştirilmesi

Aydının evrensel rolünün toplumsal bir eleştiri ve kamu vicdanı olarak hizmet görmesine karşın, entelektüel sınıfın görüşlerinin toplumsal düzeyde fazla bir saygı görmediği bir Amerikan toplumunda fazla bir saygınlık taşımaz; hemen her politikacı, entelektüel olmaktansa başka her şey olarak etiketlenmeyi yeğler. William Buckley bir keresinde Harvard Üniversitesi öğretim kadrosu yerine, Boston telefon rehberinin ilk kırk sayfası tarafından yönetilmeyi yeğlediğini bildirmişti. Nice aydını kızdıran bu ifade, tabii ki aslında son derece demokratça, aynı zamanda da seçkinliğe ve özellikle entelektüel seçkinliğe karşı bir tepkidir. Ve hiç kuşkusuz bir aydının ağzında son derece anti-entelektüel bir sözdür.

Ancak Batılı demokrasi, özellikle kapitalist serbest pazar sistemi ile birleşince, aydınlara karşı mutlaka nazik değildir. Aydın sınıfın amaçladıklarını izlemek için gerekli genel özgürlüğü sağlar elbette, ama sistemimiz entelektüel için aynı derecede önemli olan otomatik devlet kredilerini ve ayrıcalığı sağlamaz. Demokratik kapitalizm bunun yerine aydınları hoyratça pazar yerine sürmektedir (Fuller, 1996:247-248).

Türkiye’de kendilerini milli iradenin temsilcisi yahut “demokrat” olarak takdim edenlerde aslında seçkin bir tavır içinde olmuşlardır. Örneğin, bu kesimden bazılarının verdikleri bir dilekçeye, “Aydınlar Dilekçesi” adını takmaları bir tesadüf eseri değildir. Kendilerini “demokrat” olarak takdim eden son grup, kendilerinden başka kimsenin aydın olmadığını düşünmüştür. Salt milli irade savunuculuğu da insanı demokrat kılmaz. Çıkar gurupları ile bir diyalog içinde olup onların istemlerini politika yapımında bir girdi olarak kullanmak yerine onların örgütlerini, örneğin atamaları etkileyerek kontrol altında tutmaya çalışıyorsanız, sokaktaki vatandaşın düşünce ve isteklerini sistematik bir biçimde araştırıp onun hislerine tercüman olmuyor ve oturduğunuz yerden halkın ne istediğine karar verip milli iradeyi yansıttığınızı düşünüyorsanız, demokrat olduğunuzu savunamazsınız.

Türkiye’de yalnız entelektüel-bürokrat seçkinler değil fakat siyasete soyunanlar da, demokrasiyi çıkarların bağdaştırılmasından ziyade ülke için en iyi bulma rejimi olarak algılamışlardır. Bu yüzden siyasal tansiyonu daima yüksek olmuştur. Siyasi liderler, rakip partilerin politikalarının yanlış olduğunu düşünmekle yetinmemiş, o partileri ülke için zararlı telakki etmişlerdir. Bu yüzden hedef daima, karşı parti ile yarışmak değil o partiyi “eritmek”, “yok etmek” olmuştur. Liderlere göre, seçimlerde oyu azalan parti, sadece halkın desteğini kaybetmekle kalmamış, daha da önemlisi, meşruiyetini yitirmiştir (Heper, 1992:199).

9.2.Türkiye ve Demokrasi

Türkiye’nin demokrasi yolu kolay olmadı. Tersine, ilerleme engellerle kaplı ve birçok bozulmalarla kesintiye uğrayan bir yol boyunca güçlüklerle gerçekleşti. Çığır açıcı 1950 genel seçimlerinden, bir siyasi iktidar tekeli birkaç on yıl elinde tutmuş bir partinin serbest bir seçimi kaybetmeyi ve halkın iradesine boyun eğmeyi kendiliğinden kabul etmesinden beri, Türklerin deyişiyle, üç askeri “müdahale”den başka bir şey

olmamıştır. İlginç olan bu müdahalelerin yapılmış olması değil –bu her şeyden evvel bu bölgede ve siyasi kültürde normdur- fakat her üç müdahaleden sonra da askerlerin kışlalarına geri çekilmiş ve demokratik sürecin yeniden başlamasına izin vermiş, hatta bunu kolaylaştırmış olmasıdır. O zamandan bu yana Türkiye demokratik değişim sınavını, sadece bir kere değil, fakat birçok kez geçmiştir (Lewis, ?;59).

Demokrasi basit kurallarla tanımlanır. Öncelikle, yönetimin yetkesini halktan alması ve dolayısıyla halka karşı sorumlu ve halk tarafından değiştirilebilir olmasıdır. İkinci olarak, halkın seçimini bilinen ve yerleşmiş kurallarla, yasal olarak belirlenmiş aralıklarla düzenlenen seçimler biçiminde yapması (Lewis, ?;45).

Türkiye’de, birkaç on yıl boyunca yönetimi çekişmesiz elinde tutmuş olan bir partinin, bir genel seçimi hazırlayıp, idare ve nezaret ettikten sonra kaybettiği 1950 seçimleri öncesi, esnası ve sonrasında orada bulunma fırsatım oldu. Birçok bakımdan 1950 genel seçimlerinde yenilgileri, Atatürk’ün Cumhuriyet Halk Partisi’nin bütün başarılarının en büyüğü olmuştur. Ne var ki, onların yerlerini alanlar demokratik seçim özgürlüğüne aynı bağlılığı göstermediler. Özellikle, yargıçların bağımsızlığını sınırlamaya çalışarak, demokrasinin vazgeçilmez güvencelerinden birinin gücünü ciddi şekilde zayıflatıldılar. Bu güvencenin onarımı ve korunması yaşamsal önemini korumaktadır (Lewis, ?;46).

Demokrasi bütün yönetim biçimlerinin muhtemelen en iyisi, kesinlikle en zorudur. Günümüzde dünyanın bir çok bölümünde şöyle veya böyle bir demokrasi biçimi uygulanmakta veya hiç olmazsa resmen açıklanmaktadır ve hatta özgün demokratik kurumlar hatırı sayılır ilerlemeler kaydetmektedir. Fakat her ülke kendi tarihsel koşulları içerisinde, geleneklerinin ve deneyimlerinin ışığında görülmeli ve incelenmelidir. İngiliz, Fransız ve Rus imparatorluklarının yerini alan çeşitli devletlerdeki demokratik kurumların başarı ve başarısızlıkları ortaya çıkabilecek farklılıklara örnek teşkil eder. Demokrasi ancak birkaç ülkede köklü ve bünyevi bir şey, uzun ve kesintisiz bir evrimin sonucudur. Çoğunda yeni ve dışarıdan ithal edilmiştir. Kimilerinde demokratik kurumlar ülkeyi terk eden sömürgeciler tarafından miras bırakılmıştır, kimilerinde ise galip düşmanlarca zorla benimsetilmiştir. Türk demokrasisi ne miras bırakılmış ne de zorla benimsetilmiştir. Türklerin özgür seçimini temsil eder. Doğru, büyük ölçüde yabancı modellere dayanır, fakat

modellerin seçimi kendilerine aittir, demokratik gelişmenin adımları ve tarzı yabancı güçlerden çok iç dinamikler tarafından şekillendirilmiştir (Lewis, ? :48-49).

İslam siyaset geleneğinde diğer iki unsurun demokratik potansiyeli vardır. Biri farklılığın kabulü dolayısıyla hoşgörü ölçüsünün benimsenmesidir. Hiçbir zaman demokratik teori ile tanımlanmadığı hali ile eşit haklar düzeyine ulaşmamıştır. Fakat bu o dönemin diğer bir çok toplumunda kural ve hoşgörüsüzlükten çok daha iyi idi. İkincisi hukukun üstünlüğü ilkesidir. Tebaasının en çelimsizinden daha az olmamak üzere hükümdar bile hukuka bağlıydı.

Eski sistem hiçbir surette durağan değildi. 1532’de bir yönetim uzmanı denilebilecek Niccolo Machiavelli Fransız ve Türk sistemlerine karşılaştırmıştı: “Bütün Türk monarşisinde bir baştan bir başa tek bir yönetici hakimdir, diğerleri onun kurallarıdır ve o bunları keyfince değiştirir veya geri çağırır. Fakat Fransa Kralı’nın etrafı çok sayıda eski soylularla çevrilidir, onlar bu hüviyetleri ile tebaalarınca tanınır ve sevilirler. Kralın kendisini tehlikeye atmaksızın yoksun bırakamayacağı ayrıcalıklara sahiptirler.” Bunu daha sonraki bir gözlemcinin, 1786’da İstanbul’da Fransız elçisi olarak bulunduğu sırada yazmış olan Kont de Choiseul-Gouffier’nin görüşü ile karşılaştırmın: “Burada işler Kral’ın tek belirleyici olduğu Fransa’daki gibi değil (Sultan) ulema’yı, hukuk adamlarını, yüksek makam sahiplerini ve bu görevlerde artık bulunmayanları ikna etmek zorunda.” Bu ikisi arasındaki zıtlık çarpıcıdır. Machiavelli uzaktan, Choiseul-Gouffier işlerin yürütüldüğü merkezden bakıyordu. Daha önemlisi Choiseul-Gouffier Osmanlı sistemine iki buçuk yüzyıl sonra, önemli değişikliklerin baş gösterdiği bir dönemde bakıyordu: Türkiye’de, şeriatın hakim otoriteye empoze ettiği teorik sınırlamaları hayata geçirmiş olan toplumdaki ara güçler gelişmişti. Bilhassa, şehirli bir asilzade zümresi, taşrada bir derebeylik sınıfı (ayan,eşraf,erkan vs) kaza mensupları, elbette askeri ve dini mercilerin genişleyen ve dinlenen otoritesi bunlara dahildir (Lewis, ? :50).

Türkiye’de demokratik kurumların tarihinin kilometre taşları vardır. –Senedi İttifak, Tanzimat reformları, ilk anayasa (I. Meşrutiyet), Jön Türk Devrimi (II.Meşrutiyet) ve hepsinden önemlisi, Kemalist ve Post-Kemalist Cumhuriyet- büyük bir gerilimin söz konusu olduğu ve demokratik deneyimin yetersiz kaldığı durumlarda bu normaldir.

İlginç ve çarpıcı olan her yoldan çıkışının ardından, demokratik sürecin tekrar yoluna koyulması ve Türk halkının özgürlük yolculuğunu sürdürmesidir (Lewis, ? :52).

Giddens'a göre İki kutuplu dünyanın sona ermesiyle düşman tehdidinden kurtulan devletler artık meşruluğu ellerinde bulundurmamak ya da yeniden kazanmak için devlet yönetimindeki verimliliklerini arttırmak zorundadır. (2002:?) Bugün Türkiye için de aynı şey geçerli olmakla birlikte, yeni bir dünya düzeni kurulmakta ve buna Türkiye istese de istemese de bir şekilde dahil edilmektedir. Türkiye'nin demokrasi süreci Avrupa Birliği nezdinde devam etmektedir. Yeni dünya düzeni her zaman daha fazlasını isteyeceği ve bundan vazgeçmeyeceği düşünülürse Türkiye'nin bu süreçte kendisine Giddens'ın deyimiyle bir üçüncü yol oluşturmalıdır.

9.3. Demokrasinin Güncel Sorunları

Bazen yüzde 42 oy alan bir parti tek başına iktidar olamaz. Bazen de yüzde 34 oy alan bir parti tek başına iktidar olur; bırakın iktidar olmayı, Anayasa'yı değiştirecek üçte iki çoğunluğa bile çok yaklaşabilir.

Çünkü Türkiye'de seçim sistemleri o denli sık ve o kadar çok değişmiştir ki, ciddi bir seçim geleneği oluşamamıştır (Kongar, 2007:19).

Seçimlere giren partilerin propaganda hak ve olanakları iktidardaki partilerle eşit olmalıdır. Tüm sistemin, seçmen listelerinin oluşmasında, sandık bazındaki oy sayımlarına ve sonuçların ilanına kadar, her vatandaşın gözlemine açık, tümüyle yargı denetimine tabi ve sözcüğün tam anlamıyla şeffaf olması gerekir.

Çok Partili Düzene geçildiğinde çoğunluk sistemi uygulamaya konulmuş, bunun "çoğunluğun diktatörlüğüne" yol açtığı görülerek, nisbi temsil sistemine geçilmiş, nispi temsil sistemi de çok sık değiştirilmiştir.

Bu nedenle demokrasinin en önemli ögesi olan (zorunlu ama tek başına yeterli olmayan) serbest seçimlerin kuralları bir türlü yerine oturtturulamamıştır.

Örneğin 1977 seçimlerinde Cumhuriyet Halk Partisi yüzde 42 oy aldığı halde iktidarı oluşturabilecek sayıda sandalye elde edememiştir.

Buna karşılık 2002 seçimlerinde Adalet ve Kalkınma Partisi yüzde 34 oyla Meclis'te neredeyse Anayasa'yı bile değiştirebilecek üçte iki çoğunluğa yaklaşabilmiştir (Kongar, 2007:20).

Bugün iyi kötü bir seçim yasamız ve buna göre yapılan uygulamalar var. Bugünkü yasa, bir partinin Meclis'e girebilmesi için ülke ölçeğinde yüzde 10 oy almasını zorunlu kılmaktadır. Kısaca "yüzde on barajı" denilen bu sistem, 2002 seçimlerinde kullanılan oyların kabaca yarıya yakın bir bölümünün (yüzde 46) Meclis'te temsil edilememesine yol açmıştır. Üstelik bir parti (DYP), yüzde 9,5 gibi trajik bir oranla Meclis dışında kalmıştır. Başka bir deyişle yüzde yarımlik bir oran bir partinin Meclis'te temsilini engellemiş, Meclis'e giren öteki iki partiye ise hak ettiklerinden çok daha fazla sandalye kazandırmıştır.

İstikrar adına koyulan bu yüzde on barajı, tüm dünyadaki en yüksek orandır. Büyük bir temsil adaletsizliğine yol açmakta, siyasal yelpazedeki pek çok görüşün Meclise girmesini engellemektedir (Kongar, 2007:21).

Yüzde on barajı da kurumsal bir aşırı örneklerle denetlendiğinden ortaya şöyle bir garip durum çıkmaktadır: Ülkedeki siyasal görüşlerin çok çeşitli olduğunu ve her bir görüşün farklı bir siyasal parti tarafından temsil edildiğini ve sayıları on dolayında olan bu siyasal partilerin güçlerinin birbirine yakın olduğunu varsayalım. Seçim sonuçları o denli garip manzara oluşturabilir ki... Örneğin biri hariç bütün siyasal partiler yüzde 10'dan az oy alabilir ve sadece tek bir parti yüzde 11'le meclisteki bütün sandalyeleri kazanabilir. Tabi bu olasılık, -en azından şimdilik- gerçek yaşamda gerçekleşebilecek bir seçenek gibi görünmüyor. Ama sistemin; mantıksızlığını, tehlikesini ve temsil adaletini nerelere kadar engellediğini göstermesi bakımından dikkate alınması gerekir.

Aslında böyle aşırı bir örneğe bile gerek yok. Türkiye bu barajın garip bir sonucunu 2002 seçimlerinde yaşadı. Bir parti (AKP) aldığı üçte bir oyla Meclis'te üçte iki oranında sandalye kazandı. Yüzde on barajına takılan partilerin aldıkları toplam oy 13,5 milyondur. Buna karşılık üçte iki çoğunluğa erişen iktidar partisinin tüm oyları ancak 10,8 milyona ulaşıyordu. Yani iktidarın aldığı oylardan yaklaşık yüzde 25 daha yüksek olan bir seçmen görüşü Meclis'te temsil edilemiyordu.

Üstelik yüzde on barajı, toplumda azınlıkta kalan düşüncelerin Meclis'e girmesini engellenmek için konduysa, bu da işe yaramıyor. Bağımsız adaylar aracılığıyla nu engel aşıyor. Her görüş, bağımsız adaylar göstererek ve bu adayların seçilmesini sağlayarak, Meclis'te temsil ediliyor. Üstelik azınlık da kalsalar, aykırı görüşlerin de Meclis'te temsil edilmeleri Demokrasilerde kötü bir şey de değil. Toplumdaki farklı görüşlerin Meclise yansması ve fikir çatışmalarının Demokrasinin genel kuralları içinde yapılması, toplumsal barışa ve siyasal iktidara zarar değil, yarar sağlar. Tabi Demokratik rejimin ve Anayasa'nın genel kurallarına uyulması koşuluyla (Kongar, 2007:22).

9.3.1. Temsili Demokrasi Krizi

Türkiye'yi çözümlemeye çalışanlar, genellikle iki yöntem hatası yaparlar:

Birinci yöntem; hatası, her şeyi iç dinamik ile açıklamaya çalışmaktır.

Bu hatayı yapanlar, gittikçe küreselleşen, yani küçülen, yani ülkeler arasındaki etkileşimi son derece artan dünyada, Türkiye'yi dış dünyadan yalıtılmış olarak ele aldıkları için, çözümlemeleri mutlaka eksik kalır.

İkinci yöntem; hatası ise her şeyi dış dinamiğe bağlamaktır. Bu hatayı yapanlar da toplumumuzun tarihini, kendine özgü kültürel, sosyal ve ekonomik yapısını ihmal ettikleri için, çözümlemeleri hiçbir zaman gerçeğe tam uygun olmaz. (Kongar, 2003:32).

Dış dünyadan gelen ikinci etki, Türkiye'ye dayatılan IMF reçetelerinin, demokratik sosyal hukuk devletin gereklerinden biri olan seçmen desteği çerçevesinde uygulanmasının çok zor olmasından kaynaklanmaktadır.

Bir başka deyişle ülkenin içinde bulunduğu ve uzun bir süre de çıkamayacağı anlaşılan ekonomik dar boğaz dolayısıyla, iktidarın çare olarak gördüğü IMF reçetelerinin (ve bu arada uluslararası tahkim gibi aynı pakette yer alan başka bazı önlemlerin) uygulanması için demokrasinin bir süre askıya alınması senaryosu, dış dünyanın temsili demokrasi karşıtı etkilerinden biri olarak görülebilir (Kongar, 2003:33).

Bu çerçevede, soğuk savaş sona erdiğinden beri, dış dünyanın Türkiye'deki temsili

demokrasinin askıya alınması yönünde belirleyici bir etki yaptığını söylemek çok güç.

Üçüncü olarak dış dünyanın PKK saldırısına destek vererek, Sevr'i yeniden gündeme getirmek istemesine dayalı bölücü etki ise, özellikle ordunun başarılı operasyonları ve dış politikadaki başarılarımız sayesinde en azından şimdilik demokrasiden vazgeçmeyi gerektirecek bir tehdit boyutunda görünmüyor. Üstelik günümüzde dış dünyanın demokrasi açısından tam tersine bir etkisi bile söz konusu. Bir yandan kendisi ile bütünleşmeyi uzun dönemli dış politikamızın bir parçası yapmış olduğumuz Avrupa Birliği, Türkiye'de demokrasinin geliştirilmesini istiyor, öte yandan Amerika Birleşik Devletleri, kurduğu özel izleme birimi ile Türkiye'deki demokrasinin gelişmesini yakından gözlemliyor (Kongar, 2003:34).

9.3.2. Temsili Demokrasi Krizinin Nedenleri

Hukuk'u ve devleti yozlaştırma sürecinin bir bölümü, işkence, yargısız infaz gibi, bireysel hak ve özgürlükleri ortadan kaldıran fiili davranışlardan oluşuyordu.

Bu sürecin bir bölümü de doğrudan yağmaya yönelikti. Yağma, ya fiilen yapılıyordu (örneğin Lockheed rüşvet yolsuzluğu bütün ülkelerde sonuca bağlanmış, sadece Türkiye'de araştırılmamıştır) ya da gecekondü af yasası veya turizmi teşvik yasası gibi hukuken yağmaya yönelik (bugün bile Anayasa'ya aykırılığı iddia edilemeyen garip yasalar gibi) düzenlemelerden oluşmaktaydı.

Biz bugün bu iki sürecin, yani eğitimin tüm kurum ve kuruluşlarıyla birlikte İslamlaştırılmasının ve hukuk sisteminin - tabii bu arada devlet kavramının - tahrip edilmiş olmasının bedelini ödüyoruz.

Mevcut Rejim Bunalımı'nı aşmaktaki ilk adımların, başta üniversiteler olmak üzere tüm eğitim kurumlarının çağdaş ve fonksiyonel bir kimliğe kavuşturulması, devletin ise doğrudan hizmete dönük ve hukukun üstünlüğü anlayışına uygun bir biçimde yeniden düzenlenmesi olduğunu düşünüyorum.

Özet olarak söylemek gerekirse, mevcut bunalımı aşmak için önce eğitim, adalet ve idare reformları gerekli görünüyor.

Rejim krizinin kısır döngüsü de burada: Rejimi kurtarmak için bu reformlar gerekli ama rejim bunlara izin vermiyor (Kongar, 2003:50).

9.3.3. Yasal Yanlılıklar

Gerçekte Türkiye hiçbir zaman düşünce özgürlüğünün tadına varamadı. 27 Mayıs sonrasında dahi düşünceyi sınırlayan 38 sayılı yasa gibi yasalar kabul edildi. Bazı düşüncelerin “zararlı” sayılarak, “yasak/suç düşünce alanı” yaratılması, siyasal gücün bireyi izin verilen düşünceye, resmi görüşe uygun düşünmeye zorlaması anlamına gelir. Bu nedenledir ki, demokrasilerde kişi, siyasal sistemi benimsemek zorunda değildir. Birey, düşüncesini anayasal, hukuksal kurallara uygun olarak hayata geçirmekle yükümlüdür (İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Sempozyum II, 1995:20-21).

İnsan hakları kişinin doğuştan sahip olduğu haklar olarak öngörülürken, anayasal düzenlemelerle, hakların, siyasal iktidarın yetkilerinin belirlenmesi, gerçekte, hakların kaynağının Anayasa olduğu gibi, mantığında çelişik bir sonuç yaratmaktadır. “ulusal egemenlik-devlet-siyasal iktidar düzeni” doğaötesi anlayış kapsamında, anayasa da, demokratik sistem içinde dahi, kişinin “hak ve görevini” belirleyen normatif düzenleme/kaynak olmaktadır. Eğer, insan hakları insanın doğasından kaynaklanıyorsa, yasal düzenleme yapılmadan önce vardır ve anayasa “insan haklarını belirleyici/sınırlayıcı” bir nitelikte sayılmamak gerekir. Hele 1982 Anayasamızda olduğu gibi, “kişiye karşı devleti korumak amacı” ile insan hakları sınırlandırılıyorsa, “herkes, kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahiptir” türünden kurallar, Anayasanın mantığı ile çelişen boş sözden öteye gitmez (İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Sempozyum II, 1995:24).

Terör eylemleri dahi devletin korunması için değil, bireyin demokratik düzende yaşamak hakkına saldırı oluşturduğu için suç sayılmaktadır.

Gerçekte, zarar tehlikesi öngörüldüğünde, düşünce, düşünce etrafında yandaş toplamaya yönelik propaganda değil, hukuka aykırı yöntemlerle geçerlilik sağlama eylemi söz konusudur. Suç olan, düşünce ve propagandası değil, düşüncenin hukuka aykırı yöntemlerle gerçekleştirilmesine kalkışmaktır. “özgürlüğü yok etme özgürlüğü

yoktur” görüşü de bu durumda geçerli olabilir (İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Sempozyum II, 1995:33).

Bir demokrasi ile iki tür yanlış yapılabilir: Birinci yanlış, iktidara gelen güçten başka düşüncelere sahip olanların varlıklarını yok saymaktır. İkinci yanlış ise, demokratik mekanizmaları yok edici çözümlere ve eylemlere karşı kendini koruyamamasıdır. Türkiye de bu iki yanlışın ikisi birden yapılmıştır. Tipik örnek, 1950-1960 arasındadır. Demokratik mekanizmalar yoluyla iktidara gelen (hem de ülke yönetimine ihtilal ile el koymuş olan Atatürk’ün arkadaşlarından) demokratik yöntemlerle iktidarı devralan Demokrat Parti, kendi dışındaki düşünceleri yok saymaya başlamış ve böylece kendisini iktidara getiren mekanizmaya karşı çıkmıştır. Sonuç kaçınılmazdı. Nitekim, kaçınılamadı.

1960-1980 arası ise, demokrasi kendisini korumasını bilemedi. Aslında kendini koruma iki açıdan da başarısızlığa uğradı. Birinci olarak, şiddet eylemlerine yol açan gelişmeler engellenemedi, hatta bir dönem, bu eylemler adeta düzenin bir parçası durumuna geldi. İkinci olarak, demokratik mekanizmalar, ülkenin sorunlarına en uygun çözümleri bulacak biçimde işletilmedi. Yani demokrasi hem işleyiş hem de koruma hatası yaptı. Zaten iyi işleyen bir demokrasi özel korumaya da pek gereksinme duymazdı.

İktidarı bir parti kazandı mesela. Bu öteki partilerin yok edilmesi anlamına gelmez. İktidarın görüşüne uymayan görüşler, yaşayış tarzı v.s.nin yok edilmemesi için sınırlamalar söz konusu olabilir. Ama demokrasiyi bir başka yönde sınırlamalar rejimi halinde görmek isteyenler de yok değildir ve bilhassa Türkiye’nin gelenekçi aydınları bu zihniyete sahiptir (Doğan, 1997:74).

Eğer hakimlerin bağımsızlığını istiyorsak, onları siyasal iktidardan ayırmamız gerekir. Eğer bir bakan ve onun müsteşarı belli bir kurulun üyesi ise ve başkanı ise tabî ki siyasal iktidara bağımlı bir kurul. Üstelik onun teşekkül tarzı da, biraz siyasal iktidar eğilimli seçiliyorsa, bu kurulda gerçek bağımsızlık, gerçek teminatı elde edemeyiz (İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Sempozyum II, 1995:57).

SONUÇ

Demokrasinin batı medeniyetine ait bir tanım ve yaşam biçimi olduğunu söyleyebiliriz. Ancak demokrasi yönetim biçimleri veya araçları arasında kötünün iyisi olarak addedildiği için onu bulanın değil yaşamak isteyenlerinde istifade edeceği bir araçtır. Türk tarihi boyunca hakanın yönetimi ile sürüp giden tarihi süreçte aslında tam demokrasi olmasa da kısmen demokrasiyi andıran gelişmeler yaşanmıştır. Örneğin; hakanın toplantılarda bir perde arkasında oturması ve ulemanın fikrini rahatça açıklaması için hazırlanan bu ortam bir demokrasi misali olabilir. Ayrıca Osmanlı'nın fetih sonrası elde ettiği topraklarda insanların yaşam hakkına ve topraklarında sadece vergi alınarak kalmalarına izin verilmesi o dönem için bir demokrasi örneğidir. Hoşgörü politikası hem demokratik bir atılım hem de Osmanlı'nın büyümesini zenginleşmesini sağlayan bir etmen olmuştur. Yeteri kadar toprak olması İslam dininin etkisiyle toplumda yoksulluğun ortadan kalkması insanları daha fazla düşünmeye itmiştir. Sonuçta maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisine göre de önce beslenme barınma gibi faktörler sağlanmalı ki, insanın sağlıklı düşünmesi sağlanabilir. Bu bağlamda akla hemen fakir bir toplumda, düşüneyen bir toplumda demokrasi sağlanabilir mi sorusu akla gelmektedir.

Fakir toplumların demokrasiye güçlerinin yetmeyeceği fikri birbirinden oldukça farklı birkaç endişeyi içermektedir. İlki, demokrasinin organizasyonu pahalıdır ve vakit alıcıdır, devletin kıt olan para ve zaman kaynağının toplumun sağlık, eğitim, temel ekonomik yaşamın sağlanmasına katkı gibi daha acil ihtiyaçları için harcanması daha iyi olabilir. Bunlarla mukayeseli olarak ele alındığında, seçimlerin organizasyonu, demokratik roller için görevlilerin eğitilmesi, politika oluşturma ve uygulamada parlamentoya ve halka karşı sorumluluğun sebep olduğu gecikmeler katlanılamayacak lüksler olarak görülebilir (Beetham ve Boyle, (?):137).

Bizde demokrasinin yerleşmesiyle ilgili en önemli sorunlardan biri de batıdan farklı olarak sivil toplum alanının gelişmemesidir. Hatta batının tersine adalet ve düzen sağlama misyonuyla siyasi ve idari yönden merkeziyetçi bir yapının oluşmasıdır. Türkiye gibi ülkelerde moderncilik misyonu ile yüklü yöneticiler halka tepeden bakan ve elitist oldukları için halkı dikkate almakta isteksizdir. Sonuçta bu gruplar Fransa'da olduğu üzere militan bir siyasete yönelebilmektedir. Bunlar elitist

bakışlarının etkisiyle alt kesimlerin ve taşranın yeni hak ve imkanlar elde etmesine tepki göstermektedir. Kısaca eski köye yeni adet gelmesine tepki gösterilirken askeri müdahaleye varan uygulamalar ile demokraside krizler gündeme gelmektedir (Yılmaz, 2000:362). Batıdaki tersine bizde orta sınıf devlet himayesi ve desteği ile oluştuğundan devletin ekonomiye karışmasına çok fazla karşı da çıkılmamakta hatta karışması her alana müdahalesi meşru olduğu için karışmadığı durumlar yadırganmaktadır.

Bu bağlamda güçlü bir ekonomik orta sınıfın olmadığı ve devlet desteğine dayanarak geliştiği ortamda iktidar kaybı kolay kolay olmamakta ve iktidar mücadelesi her şeyin kaybedileceği bir savaş olarak algılanmaktadır. Seçim kaybetmenin zor ve pahalı olduğu bu tür bir ortamda demokratik oyunun kuralları üzerinden bir uzlaşma sağlanması da mümkün olmadığından sağlıklı bir demokrasi kurulmamaktadır. Partiler kafalarına göre kuralsız ve uyduruk tüzüklerle iç işlerini yönetmekte halkın çoğu ne döndüğünün farkında bile değildir. Aslında bazen farkında olmak daha kötü sonuçlar doğurabilmektedir. Sonuçta çıkar paylaşımı anlamını kendisi bilen halka anlatmayan bir yönetici seçkin (!) kesim bulunmakta kendi çıkarları zarar gördüğü zaman milli irade elden gitti demokrasi elden gitti çığırkanlıkları yapıp militan duyguları beslemekte ve genel çıkar dağılımı yerine kendi gurubuna bütün sermayeyi kanalize etmektedirler.

Batı entelijansiyanın ve aydınların ortaya çıkışı demokratik süreci hızlandırırken bizde aydınlar (devlet seçkinleri dışındaki aydınlar dahil) neden karşı merkezi desteklemektedirler? Sorusu anlam kazanır. Bunun tarihsel ve kültürel nedenleri vardır. En önemli nedeni ise aydınların ve basın kuruluşlarının seçkinlerin bir parçası olması ve halktan ziyade kendilerini yönetime yakın hissetmeleridir. Bu bağlamda aydınlar ve basın organları merkez içi muhalif konumda bulunmakta, halka tepeden bakmakta ve demokrasiden ziyade modernleştirme misyonuna bağlı bulunmaktadır. Çevrenin siyasal ve toplumsal alanda giderek öne çıkması elitler arası çelişkileri ikinci plana itebilmektedir. Bu anlamda halk tarafından yönetim rasyonelliği ve toplumun çağdaşlaşmasını bozan bir unsur olarak görülmektedir. Bu süreçte toplumun yönetimi de halkın katılımıyla değil seçkinler arası mücadele ile şekillenmektedir (Yılmaz, 2000:378).

Neden “çok partili rejimi” “gerçek bir demokrasiye” dönüştüreceklerine, onu “çoğunluğun diktatörlüğü” haline getirdiler?

Biri bireysel ve örgütsel, diğeri toplumbilimsel, bir diğeri de dış dinamiğe bağlı olan üç yanıtı var.

Birinci neden bireysel ve örgütseldir:

Demokrat Parti’nin kurucuları ve yöneticileri, tek parti döneminin Cumhuriyet Halk Partisi’nden yetişmiş politikacılarıdır.

Ne yazık ki bunlar, geçmiş dönemin tek parti uygulamaları geleneğinden kurtulamamışlar, kendilerini iktidara taşıyan sürecin önemini fark edememişlerdir (Kongar, 2006:191).

İkinci neden, toplumbilimseldir. 1950 Türkiye’si, bir demokratik rejimin gerektirdiği bilinci geliştirmiş olan endüstrileşmiş ve kentleşmiş bir nüfusa, bir seçmen kitlesine sahip değildi.

Demokrasi, hem aydınlanma, endüstrileşme ve kentleşme süreçleri sonunda, hem de bu süreçlerin yarattığı sermaye ve işçi sınıflarına dayalı olarak ve çok kanlı bir biçimde gelişmiştir.

Bu süreçler ve sermaye ile işçi sınıfları yani çağdaş sınıflar, demokratik rejim için gerekli seçmen bilincini geliştirir ve korur.

Oysa 1950 Türkiye’si’nde ne Atatürk Devrimleri tam benimsenmiş, ne aydınlanma, endüstrileşme ve kentleşme süreçleri bütünüyle yaşanmış, ne de sermaye ve işçi sınıfları yeterince gelişmiştir (Kongar, 2006:192).

Üçüncü neden, dış dinamik öğelerine bağlıdır:

Türkiye’yi bütünüyle pençesine alan Soğuk Savaş, anti-komünist niteliğiyle dinci ve muhafazakar ideolojilere ve siyasete destek verir.

Batı yani onun lideri Amerika için önemli olan, demokrasi değil, hele anti-emperyalist niteliği hala belleklerde olan Atatürk Devrimleri hiç değil, sadece anti-Sovyetler Birliği anlamını taşıyan anti- komünizmdir.

Böylece Soğuk Savaş'ın etkileri, Demokrat Parti'nin “çok partili rejimi” “demokrasiye” doğru değil, “çoğunluğun diktatörlüğüne” doğru yönlendirmesine destek verir (Kongar, 2006:194).

Bu bağlamda Demokrasi nedir? Demokrasi ne değildir? Sorularına yanıt ararsak, kendisinden farklı olanın varlığını sindiremeyen, onu varlığı ile yargılayan ve çağdışı bularak ortadan kaldırmayı meşru gören bir zihniyet bizatihi çağdışıdır. (Bayramoğlu, 2001:121) Demokratlığın önkoşullarından birisi mağduriyet değil; sivilliktir. Demokrasi, her aracın mübah olduğu bir rant aracı değil; rant dağılımını minimuma indirgeyen kurallar manzumesidir. (Bayramoğlu, 2001:134) bu bağlamda demokrasinin çoğunluğun azınlığı sindirmesi değil, aksine azınlığın hakları konusunda daha hassas olmasının gerektiğini söyleyebiliriz.

Demokrasi, ancak ülke hakkında önerdikleri çözümler azınlıkta kalanların, çoğunluk haline gelebilme hak ve olanağının bulunduğu bir çoğunluk yönetimidir. Bir başka deyişle, demokrasi, mevcut yönetimle, ülke çözümleri hakkında aynı düşüncede olmayanların, bu düşüncelerini açıklama ve yayma haklarının bulunduğu bir çoğunluk yönetimidir (Kongar, 2005:13).

Demokrasi her şeyden önce, çoğunluğun baskısı değildir. Bir başka deyişle, önce hangi düşüncenin çoğunluk tarafından benimsendiğine bakıp, sonra, tüm öteki düşüncelerin baskı altına alınmasının, demokrasi ile hiçbir ilişkisi yoktur. Üstelik unutmayalım ki, istibdatların en kötüsü, çoğunluğun istibdadıdır. Çünkü hem ondan kaçacak yer yoktur, hem de onu yapanlar, haklılıklarına inandıklarından, çok acımasız olurlar.

Şiddet ögesinin, demokrasiler içinde kesinlikle yeri yoktur. Demokrasi kavramı, bir anlamda, iktidar mücadelesinden, şiddeti yok etmek için kurulmuş bir mekanizmayı belirler.

“Demokrasi rejimler arasında kötünün en iyisidir”, “demokrasi erdemdir” gibi deyişlerin altında yatan önemli bir gerçek vardır: Demokrasi bir toplumun yapısına en uygun olan siyasal iktidarı ortaya çıkarır. Böylece, toplumda şiddete ve iktidarın sahipliği tartışmasına yer kalmaz. Üstelik de iktidar ile toplum yapısı arasında uyum bulunduğu için, gelişme ve değişme en sarsıntısız biçimde ortaya çıkar (Kongar,

2005:14).

Demokrasinin eğitim bağlamında bir değerlendirmesini yapacak olursak; iyi bir yönetim altında pek çok şey yapabilen eğitim; kötü bir yönetim sistemiyle hiçbir şey yapamaz. Eğitimin, toplumsal yanının tek belirleyicisi olmadığı açıktır. Eğitim ancak bir araçtır.

Demokrasi bir diyalog rejimidir. Ancak diyalog günlük politik yaşamda görüldüğü gibi sağır ve dilsiz iki kişinin karşılıklı monolog yapmasından çok daha farklı bir şeydir. Karşılıklı olarak etkileme ve etkilenme işidir. Bu tür davranışlarda değişme, yaratma, karşı tarafa düşünceleri anlatma ve karşı tarafı anlama sanatıdır. Aile ve okulda verilen eğitim, öncelikle bunu sağlayabilmelidir.

Yeni, kuvvetli, modern bir Türkiye doğuyor. Onun kendine has bir kültür yaratacağından asla şüphe edilmemelidir.

Türk varlığının korunması demokrasi içinde mümkündür. Türkler nizamcı, meşruiyetçi ve adil olma özellikleri dolayısıyla demokrasiyi yüzyıllardır bünyelerinde taşımışlardır. Çağdaş demokrasi şeklinde olmasa da demokrasinin önemli unsurlarından olan bazı kurumlara benzer kurum ve geleneklere sahiptir (Yılman, 2006:253-254). Yılman'ında değindiği gibi demokrasiyi kültürüne karıştırarak bir ödev gibi benimseyen halkımız batılı anlamda olmasa da kendi kültürüyle bütünleştirdiği bir demokrasi tanımına ve yaşayışına sahiptir. Bu bağlamda eğitimini veya kültürünü almadığımız bir demokrasi yaşıyoruz.

Her şahsın eğitilme hakkı vardır. Yüksek öğrenim yeterliliklerine göre herkese tam eşitlikle yetenek temeline dayalı olarak, uygun araçlarla, özellikle parasız eğitimin aşamalı olarak taşınmasıyla her türlü araç kullanılarak herkese açık olmalıdır. Eğitimin demokratikleştirilmesinin temel amacı bunun gerçekleştirilmesi olmalıdır. Demokrasimiz için ciddi tehlike, davranışlarımızda ve kurumlarımızdaki otoriteye, disipline, üste boyun eğdirten koşulların varlığıdır. Bu nedenle, savaş alanı kendimizde ve kurumlarımızdadır. Toplumun istediği hayat tarzının öğretilmesinde ve öğrenilmesinde çeşitli kaynaklar etkin olabilmektedir. Ancak modern toplumlarda, örgün eğitimin davranışları düzenlemekte bağımsızca rol oynayan fikirler ve değerler aşıladığını görmek mümkün olmaktadır. Çağdaş devlet ve yurttaşları arasında daha

yakın bir ilişki kurulması zorunludur. Çağdaş devlet özellikle demokratiktir. Kendi üyelerinin gösterdikleri onaya ve katılıma büyük değer verir. Devletin yapısı geniş ölçüde böyle bir onayı kazanma yeteneği ile belirlenmektedir (Yılman, 2006:256).

Bu temel özgürlüklere, demokratik bir toplumda sendikal örgütler oluşturma ya da bunlara üye olma hakkı eklenmek zorundadır. Çünkü demokratik bir yönetim; bir bakıma ileri düzeyde örgütlenmiş ve kamuoyunu her an devreye sokabilecek bir organizasyonun gerçekleştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Özellikle günün politikacıları, aydınları, bilim adamları sergiledikleri düşünce ve eylemleriyle yeni kuşakları etkilediklerinin bilincine vararak davranışlarında daima ölçülü ve örnek olma sorumlulukları olduğunu hatırdan çıkarmamalıdır. Çünkü unutulmamalıdır ki, yetişkinler; kendilerinin yapamadıklarını, asla çocuk ve gençlerden isteme hakkına sahip değildirler (Yılman, 2006:257).

Dünya tarihine bakıldığı zaman, cumhuriyet rejiminin ve cumhuriyetçi eylemlerin ortaya çıktığı toplumlarda belirli sınıfsal ve toplumsal oluşumların önceden gerçekleştiği gözlemlenmektedir. Özellikle kentleşmenin ortaya çıkması, kapalı toplum yapısının parçalanması feodal ilişkilerin silinmeye başlaması, halkın toprağa bağlılığının zayıflaması, açık pazar ekonomisine doğru gelişmelerinin hızlanması, toplumun sosyo-ekonomik yapısını değiştirmektedir. Yapısal değişim ise, sınırsal oluşumları beraberinde getirmektedir. Cumhuriyetçiliğin tarihçesi ele alınırsa, her cumhuriyetçi eğilimin temelinde bir sınıfsal oluşum görülebilir. Daha çok burjuvalaşma süreci ile beraber, cumhuriyetçilik siyasal bir akım biçiminde gelişmiştir. Feodal yapıların düzeni olan krallıklar çökerken toplumlarda burjuvalaşma ile beraber cumhuriyetçi eylemler gündeme gelmiştir. Fransız Devrimi bu gelişmenin en açık tarihsel örneğidir. Siyasal yönüyle Fransız Devrimi, Atatürk ve Türk devrimini en çok etkileyen olay olarak da, Türk cumhuriyetçiliğinin düşünsel boyutlarını oluşturan önemli bir kaynaktır (Çeçen, 2003:418).

Atatürk, Türk toplumunun geleneksel yapısının pek de uygun düşmemesine karşın, cumhuriyetin köklerini yalnızca dünya tarihinde değil, aynı zamanda Türk tarihinde de araştırmıştır. Türklerin daha önce kurdukları devletleri, yapıları ve yönetim biçimlerini ciddi olarak incelemiştir. Öncelikle, İslamiyet'te dört halife dönemini ayrıntılarıyla araştırmış ve bu dönemin yönetim yapısıyla cumhuriyet rejimi arasında

geniş benzerlikler saptamıştır. Tarih kitaplarında, dört halife dönemi ile ilgili bölümleri kendi yazacak kadar incelen Atatürk, Türk ve İslam geleneği ile cumhuriyet yönetimini bağdaştırmaya çalışmıştır. Halkın geçmişten kalan değerlerine saygı göstererek, cumhuriyet düzeni çerçevesinde çağdaş bir toplum kurmaya uğraşmış, cumhuriyetin ulusun yeni yaşam biçimi olmasını istemiştir. Halktan kopuk, otoriter azınlık yönetimleri geleneğine son verilmiştir. Kişisel yönetime açılan tüm kapılar kapanmıştır. İmparatorluğun çöküşü halk yönetimine geçiş için kullanılmıştır. Cumhuriyetten geri dönülmemesi için yeni rejimin temelleri olabildiğince sağlam atılmış, cumhuriyete karşı gelişebilecek tehlikeler için ileriye dönük önlemler alınmıştır. Cumhuriyetin seksen yılı aşan bir süredir tüm olumsuz koşullara karşın yaşayabilmesi bu durumun en açık kanıtıdır. Yoksa cumhuriyet düzeni çoktan çökebilirdi (Çeçen, 2003:419-420).

Sonuçta günümüzde Türkiye’de demokrasi veya başka nedenlere dayalı bir çok problem yaşanmaktadır. Bunlardan demokrasiyi olumsuz etkileyecek ve etik bir demokrasi tanımı yapmamıza engel olacak bazı tehditler vardır. Bunlardan birincisi Kongar’ın da belirttiği gibi bir ölçüde dış dünyadan da destek alan ama ordunun başarılı müdahalesi ile şimdilik askeri alanda yenilmiş gözükse fakat uzun dönemde Şoven Kürt Milliyetçiliği’ne dayalı olarak yeniden gelişeceği kuşkusuz olan bölücülüktür. Hiç kuşkusuz, burada söz konusu olan tehdit sadece bölünme değil, bunun karşısı ya da panzehiri olarak, bölünmeyi önlüyoruz sloganı ile Şoven Türk milliyetçiliğinin kapanına yakalanarak, demokrasinin, faşist bir yapıya dönüştürülmesi yoluyla da tahrip edilmesi tehlikesidir.

İkinci tehdit ise, siyaset-bürokrasi-mafya-tarikat-ticaret beşlisinin egemen olduğu yağma düzenidir. Siyasal partilerin delege sistemiyle de beslenen bu yağma düzeni, din, iman, milliyet, ırk, tarikat, siyaset farkı dinlemeksizin, tarihten ve doğadan gelen zenginliklerimizi yağmalamakta, belli bireyler halkın sırtından zenginleşirken, ulus olarak yoksullaşmamıza yol açmaktadır. Esas olarak henüz endüstrileşmemiş ve sanayiye dayalı sosyal hukuk devletinin kurallarını yerleştirememiş olmamızdan kaynaklanan bu mutasyona (değişme) uğramış köylü kurnazlığı ile beslenen arabesk yağma düzeni, buraya dek sayılmış olan tehditlerin en büyüğü ve en ciddisidir, çünkü öteki iki tehdit teşhis edilmiş olduğu halde, (muhtemelen bütün yönetim kademeleri

her alanda bu yağmadan pay kapmaya çalıştığı için) demokrasimizi tehdit eden bu yağmanın teşhisi konusunda toplumsal mutabakat yoktur. Üstelik son Anayasa değişikliği ile Danıştay devre dışı bırakılarak, ulusal yağmaya uluslararası nitelik kazandırılmıştır. Oysa geniş kitlelerin sürekli yoksullaşması ve bu nedenle de rejime olan inançlarını ve sadakatlerini yitirmesi sonucunu doğuran bu yağma, doğrudan anomiye (umutsuzluk doğuran kuralsızlığa) yol açmakta, bu anomik durum ise, zaten doğru dürüst yerleştiremediğimiz ve işletemediğimiz demokrasimizin altını oymaktadır (Kongar, 2003:36).

Demokrasinin ne olduğu konusu tarihi olarak bize uzak olduğu gibi yaşam alanında tanımlama olarak ta uzaktır. Günlük neler yapabildiğimizi veya yapamadığımızı değerlendirirsek aslında demokrasi ve bu gibi tanımların ortak alanı olan özgürlük ile ilişkisi olan birçok şeye rastlayabiliriz. “Ben özgürüm, yani ben seçebilir ve kendi tercihim yapabilirim. Bu kitabı okumayı sürdürebilir ya da okumayı bırakıp kendime bir fincan kahve yapabilirim. Ya da bütün bunları unutup bir yürüyüşe çıkabilirim” sözleriyle belirttiği gibi Bauman (2006:29), demokrasinin her alanda kendini gösterdiğini görebiliyoruz. Her ne kadar demokrasinin bu sürecin gelişmesini çeşitli nedenlere bağlasak da, bu nedenlerden dolayı birçok sorun yaşasak da aslında demokrasinin her an her toplumda ve her yerde karşımızda olduğunu görebiliriz. Yani demokrasi bir anlamda seçebilme özgürlüğüdür. Ancak bu özgürlükler zaman içinde değişebilir tıpkı taleplerin değişmesi gibi örneğin; “Hükümdarlıklar da her yerde ve her devirde aynı gidişte olmamıştır. Bilakis bunlar memleketlerin içtimai iklimine ve müşterek psikolojisine göre, bazen mutlak ve müstebit, bazen de meşruti ve demokratik bir şekil almıştır.” (Başgil, 1961:19). Bunun nedeni yaşandığı dönemin koşullarına göre değişecektir, Türkiye’de demokrasi sürecine baktığımızda aslında demokrasinin Başgil’in belirttiği esaslarda değişim gösterdiğini görebiliriz. Teknolojik gelişimin göz alıcı hızlarla ilerlemesi devlet ve millet ihtiyaçlarını otomatik olarak arttırmıştır. SSCB’nin dağılmasından sonra dünya tek kutuplu kapitalist sistemle devam edince insanı durdurmak mümkün olmamıştır. Beklide insanın durdurulması ‘zihnen’ bir başka demokrasi örneği olabilir, ancak aklımıza hemen kapitalizmin olduğu yerde demokrasinin kaçınılmaz olacağı düşüncesi gelmektedir. Sebebi çok açık demokrasi için bir sömürene ihtiyaç vardır. Sömüren oldukça bir de ezilen olacaktır. Ezilen taleplerde bulunmaya başladığında işte

demokrasi ya da zorunlu demokrasi diyebileceğimiz bir tanım ortaya çıkacaktır. Bir başka konu da yönetici katındakilerin bu mevkinin zevkini tattıkça bırakmak istememeleri ile ilgilidir.

Ne zamanki yöneticiler egemenliği tekeline alır, egemenliği toplumdakilerle paylaşmak istemez, herkesin dizginini çeker mali olanaklarla diğerleri üzerinden etkin olma yoluna gider, işte o zaman insanlar gaza ve ganimetlere koşmak istemezler tembellleşir, güçlerini yitirirler, köleleşmeyi kabullenirler. Ondan sonra gelen kuşaklar da aynı yoldan gider. Egemenliğin bekçiliğini, koruyuculuğunu ve destekçiliğini yaparak aldıkları servetten başka bir şey düşünmez olurlar. O zaman devlet gücünü yitirir. Devlet ihtiyarlık, güçsüzlük dönemine girer. (Yılmaz, 2000:362) İbn Haldun'un bu sözü 600 yıl önce yaşamış olmasına rağmen demokrasinin önemini anlatır. Egemenliğin bir kişi veya zümrenin elinde bulundurmasının başta devlete daha sonra yurttaşlara zarar verip onları köle olmaya iteceğini belirtmiştir.

Bir karar verme türü olarak demokrasinin tüm diğer karar verme türlerine üstünlüğü her zaman “konsensus”u ya da “iyi” kararları garantilemesi değildir: asıl üstünlük demokrasinin belirli kararlardan etkilenen yurttaşlara bu kararların niteliği ve istenmeyen sonuçları hakkındaki yargılarını yeniden gözden geçirebilme olanağı vermesidir. Demokratik usuller bazen çoğunlukların kör cahil oldukları konularda karar vermelerine izin verir; ama azınlıkların kör cahil çoğunluklara karşı çıkmalarını, onların akıllarını başlarına toplamalarını da mümkün kılar. Bazı yurttaşlara aslında duymak istemedikleri şeyleri söylemelerine olanak sağlar (Keane, 1992:158).

Kuşkusuz siyasi alanın demokratikleşmesi için Siyasi Partiler Yasası ve Seçim Yasası gibi temel yasalarla değişiklik yapılması gerekmektedir. Ancak bundan da önemlisi parlamento tarafından yeni bir anayasa yapılmasıdır. Siyasi sistemin demokratikleşmesi bakımından birincil önemde olan yarı askeri bir kurulun bu yeni anayasada yer almamasıdır. Bu yapılmadan yani, asker gerçek işlevine döndürülmeden demokratik sistemi yapılandırmak ve uygulamak olanaklı değildir (Kardaş, 2004:17).

Sonuçta Giddens'in deyimiyle artan demokratikleşme bölgesel düzeyde kalmamalıdır. Demokrasinin demokratikleşmesi sadece yerel ya da ulusal düzeyde gerçekleştirilemez. Devlet kozmopolit bir bakış açısına sahip olmalıdır. Demokrasinin

zaafa uğraması er ya da geç kaçınılmaz olarak sivil toplumun canlanmasını öngörmektedir. (2002:?,b) Yeni demokratik devlet için; yetki devri, çift yönlü demokratikleşme, kamu alanının canlandırılması, şeffaflık, yönetimde verimlilik, doğrudan demokrasi mekanizması, risk yöneticisi olarak devlet şeklinde sıralıyor. Yeni demokratik devletin bir ideal olduğu ve açık uçlu bir yapıya sahip olduğunu belirtir.

Türkiye'nin demokrasi macerası tepeden inme de olsa halkın kendisini özgür hissetme ihtiyacı ile bütünleşip bugünlere kadar gelmiştir. Demokrasinin uygulanabilirliği için gerekli olan eğitim şartı da zamanla oturacaktır. Atatürk'ün çok partili hayata geçme girişimleri de bize halkın demokrasiye hazır olmadığını göstermiş ve devrimler oturana kadar demokrasiye bir süre ara verilmiştir. Ayrıca Türkiye bu anlamda dünyada bir olmayı da başarmıştır. Tek bir gurubun elinde olan iktidarı yine o gurup kendi elleriyle halka teslim etmiştir. Zaten cumhuriyetin kuruluş amacı da halkı kendi iradesiyle rahatça seçim yapabilmesinin hukuk temelinde sağlanmasıdır. Çok partili yaşamın başında beklenildiği gibi zorluklarla karşılaşmış ve tek partili yaşamın etkisi çok partili hayata geçişle birlikte de devam etmiştir. Bu sıkıntılı anlarda asker devreye girerek herkesin can ve mal güvenliğini sağlamış yine dünyada ilk olarak baskıdan demokrasiye geçişi sağlamış hatta darbeleri egemenliği eline almak için değil, daha fazla demokrasi için yapmıştır. Bürokrasinin ilk dönemden beri en iyiyi tayin etmesi halkı tek parti rejimine alıştırmış ve bu alışkanlıktan kurtulmak zaman almıştır. Günümüzde ise demokrasi, büyük çoğunlukla oy vermek anlamında kullanılmakta aslında hayatın her alanında seçme özgürlüğü, fikri; anayasalar çerçevesinde açıklama, herkesin olabildiğince eşit şekilde yaşanmasının garantisini vermek olduğu unutulmaktadır. Ne yapılabilir veya ne yapabiliriz soruları açığa çıkmaktadır. Ortada bir yanlış varsa bunu değiştirecek yine halktır, olmalıdır. Ancak siyasi partilerin lobileşmesi, genel başkanların başkanlık seçimlerinde kendilerine oy vermeyen delegeleri tasfiye etmesi, bazı genel başkanların, liderlerin, demokrasiyi çoğunluğu ele geçirdiği zaman azınlığı ezip yok etmek olarak algıladığı zor dönemeçlerden geçiyoruz. Bütün bunlar iyi şeyler düşünen halkın demokrasiye rejime küskün yapmakta ve meşruiyet sorunu çıkarmakta kendi problemini kendisi çözmeyi istemekte ve hukuk devletinin temeli sarsılmakta, hukukta yaşanan sıkıntı demokrasi bilincini köreltmekte ve sonuçta

hiçbir zaman iyi şeylerin olamayacağını düşünen umutsuz gençler ve toplum oluşmaktadır.

KAYNAKÇA

- AHMAD, Feroz (1994), *Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980*, Hil Yayınları, İstanbul.
- AYDIN, Suavi (2006), *Demokratikleşme Sürecinde Devlet ve Yurttaşlar*, TESEV Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.
- AYNİ, Ali (1961), *Demokrasi Nedir?*, Baha Matbaası, İstanbul.
- BAŞGİL, Ali Fuad (1961), *Demokrasi Yolunda*, Yağmur Yayınları, İstanbul.
- BAYRAMOĞLU, Ali (2001), *28 Şubat Bir Müdahalenin Güncesi*, Birey Yayıncılık: 87, 2. Baskı, İstanbul.
- BEETHAM, David ve Kevin Boyle (?), *Demokrasinin Temelleri*, Çev., Vahit Bıçak, Liberte.
- ÇEÇEN, Anıl (2003), “*Atatürk ve Cumhuriyet*”, 5. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara.
- ÇUKURÇAYIR, M. Akif (2000), *Siyasal Katılma ve Yerel Demokrasi*, Yargı Yayınevi, Ankara.
- DAHL, Robert A. (1996), *Demokrasi ve Eleştirileri*, Çev., Levent Köker, Yetkin Yayınları, Ankara.
- DEMİREL, Tanel (2006), “Türk Silahlı Kuvvetleri’nin Toplumsal Meşruiyeti Üzerine”, Editörler: İNSEL, Ahmet ve Ali Bayramoğlu, *Türkiye’de Ordu*, Birikim Yayınları, 345-379.
- DİKİCİ, Mehmet (2005), *Türklerde Devlet*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- DOĞAN, Mehmet (1997), *Halka Karşı Demokrasi*, İz Yayıncılık:222, Çağdaş Sorunlar Dizisi:12, 5. Baskı, İstanbul.
- DOĞAN, M. Said (2006), *Atatürk ve Din*, Aralık, <http://www.idealdusunce.com/sdoganatavedin.html>
- DURSUN, Davut (2001), *Demokrasi Sorunu ve Türk Demokrasisi*, Şehir Yayınları, Ekim, İstanbul.

- ESPOSİTO, John L. ve John O. Voll (1998), *İslamiyet ve Demokrasi*, Çev., Ahmet Fethi, Umut Matbaası, İstanbul.
- FULLER, Graham E. (1996), *Demokrasi Tuzağı*, Çev., Meral Gaspıralı, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- GIDDENS, Anthony (2001), *Üçüncü Yol ve Eleştirileri*, Çev., Nihat Şad, Phoenix Yayınevi, Ankara.
- GIDDENS, Anthony (2002)a, *Sağ ve Solun Ötesinde*, Çev., Müge Sözen ve Sabir Yücesoy, Metis Yayınları, İstanbul.
- GIDDENS, Anthony (2002)b, *Üçüncü Yol*, Çev., Mehmet Özay, Birey yayınları, Birinci basım Mayıs, İstanbul.
- GİRİTLİ, İsmet (1961), *27 Mayıs'tan İkinci Cumhuriyete*, Ercan Matbaası, Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı, İstanbul.
- GÖKTÜRK, Hakkı (1961), *27 Mayıs ve Uygarlık Savaşımız*, Ayyıldız Matbaası, Ankara.
- HEPER, Metin (1992), *Türk Demokrasisinin Dünü, Bugünü ve Yarını* Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- İNAN, Afet (1988), *Atatürk ve Demokrasi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- KADIOĞLU, Ayşe (1998), *Cumhuriyet İradesi Demokrasi Muhakemesi*, Metis Yayınları, Birinci Basım Mart 1999, İstanbul.
- KARDAŞ, Ümit (2004), *“Türkiye’nin Demokratikleşmesinde Öncelikler”*, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Eğitim Öğretim ve Yardımlaşma Vakfı, İstanbul.
- KEANE, John (1992), *Medya ve Demokrasi*, Çev., Haluk Şahin, Ayrıntı Yayıncılık, İstanbul.
- KIRAN, Ercüment (1997), *Türkiye’de Demokrasinin 1950 Yılına Kadar Gelişmesi*, Yeni Türkiye 17. sayı, Eylül-Ekim.
- KONGAR, Emre (2005), *Demokrasi ve Kültür*, Remzi Kitabevi, 5. Baskı, İstanbul.
- KONGAR, Emre (2003), *28 Şubat ve Demokrasi*, Remzi Kitabevi, 3. Baskı, İstanbul.

- KONGAR, Emre (2006), *Tarihimizle Yüzleşmek*, Remzi Kitabevi, 4. Basım, İstanbul.
- KONGAR, Emre (2007), *Demokrasimizle Yüzleşmek*, Remzi Kitabevi, 10. Baskı, İstanbul.
- LEWİS, Bernard (?), *Demokrasinin Türkiye Serüveni*, Çev., Hamdi Aydoğan ve Esra Ermert, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- OKUMUŞ, Vahit (?), *Çağdaş Demokrasi ve Değişim*, Özyılmaz Matbaacılık.
- ORTAYLI, İlber (2007), *Batılılaşma Yolunda*, Merkez Kitapçılık Yayınları, 4. Baskı, Temmuz, İstanbul.
- ÖZBUDUN, Ergun (1989), *Atatürk ve Demokrasi*, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt: 5, Sayı 14'ten Ayrı basım, Ankara.
- SEZGİN, Hüseyin (?), *Can Suyundan Damla Damla Demokrasiye*, Kozan Ofset, Ankara.
- TÜRKDOĞAN, Orhan (2004), *Osmanlıdan Günümüze Türk Toplum Yapısı*, Çamlıca Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.
- UYSAL, Bekir (1991), *Avrupa'da Demokrasi Düşüncesi ve Avrupa Parlamentosu*, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yüksek Lisans Tezi.
- YILMAN, Mustafa (2006), *Demokrasimizin Kültürel Temelleri*, Nobel Yayın, No: 929, 10. Basım, Ankara.
- YILMAZ, AYTEKİN (2000), *Modern Demokrasi Gelişimi ve Sorunları*, Yeni Türkiye Yayınları, İstanbul.
- “Türkiye'nin Demokratikleşme Sorunu” (1996), İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Sempozyum II, 21 Nisan 1995, İstanbul.
- V. Türk Kültürü Kongresi (2002), *Demokrasi Kültürü*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- ZYGMUNT, Bauman (2006), *Sosyolojik Düşünmek*, Çev., Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, Beşinci Basım, İstanbul.

ÖZGEÇMİŞ

Ömer Özel, 1983 yılında Antalya’da doğdu, İlköğrenimini Antalya’da tamamladı. 2006 yılında Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü’nden mezun oldu. 2006 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı’nda yüksek lisansa başladı.